

Sosiaalityön asiantuntijuuden ja osaamisen tunnistaminen

Sisällönanalyttinen tutkimus ilmiöistä, jotka haastavat sosiaalityön osaamisen tunnistamista

Henna Seppälä

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalityö, Yhteiskuntatieteiden maisteriohjelma

Kevät 2017

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Sosiaalityön asiantuntijuuden ja osaamisen tunnistaminen – Sisällönanalyttinen tutkimus ilmiöistä, jotka haastavat sosiaalityön osaamisen tunnistamista

Tekijä: Henna Emilia Seppälä

Koulutusohjelma/oppiaine: YTK/Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -työ X Sivulaudaturtyö__ Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 82 + 2 liitettä

Vuosi: 2017

Tiivistelmä:

Tutkimus tarkasteli sosiaalityön asiantuntijuuden ja osaamisen tunnistamiseen vaikuttavia tekijöitä. Sosiaalityön asiantuntijuuden ja osaamisen tunnistaminen vaikeutuu erilaisten tekijöiden seurauksena, ja tutkimuksen tarkoituksena oli syventää ymmärrystä sekä lisätä tietoa näistä vaikeuttavista tekijöistä. Samalla tarkoituksena oli syventää ymmärrystä sosiaalityön asiantuntijuudesta ja osaamisesta. Tutkimuskysymys oli: Mitkä tekijät haastavat sosiaalityön osaamisen tunnistamista? Tutkielma oli osa tutkimushanketta, jonka päätavoitteena on vahvistaa sosiaalialan näkyvyyttä ja osaamista korkeakoulujen työelämäyhteistyön vakiinnuttamisen avulla.

Tutkimusaineistona (n=35) oli osa tutkimushankkeen haastatteluaineistosta. Hanketutkijat haastattelivat Lapin läänin kunnissa työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä puolistrukturoidun teemahaastattelun avulla loppuvuoden 2015 ja alkusyksyn 2016 välisenä aikana. Tutkimusaineisto analysoitiin teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä hyödyntäen.

Tutkimustulokset osoittavat, että sosiaalityön osaamisen tunnistamista haastavat erilaiset rakenteelliset, olemukselliset ja vuorovaikutukselliset ilmiöt sekä sosiaalityön sisäiset tekijät. Rakenteellisista tekijöistä tunnistamista haastaa eniten sosiaalityöntekijöiden työssä eri tavoin ilmenevä resurssipula. Olemuksellisista tekijöistä tunnistamista vaikeuttavat selkeimmin erilaiset muutokset ja sosiaalityössä kohdattavien ongelmien luonne. Monialaisen yhteistyön haasteet, tiedon puute ja asenteet ovat keskeisimpiä sosiaalityön osaamisen tunnistamista vaikeuttavia vuorovaikutuksellisia tekijöitä. Sosiaalityön sisäisistä tekijöistä tunnistamista haastavat selkeimmin sosiaalityön olemus, tiedon puute, puutteet koulutuksessa sekä sosiaalityöntekijöiden toiminta.

Tutkimustulosten perusteella sosiaalityöhön ja sosiaalihuoltoon laajemmin on paikoin suunnattava lisää resursseja. Sosiaalihuollon resurssipula ja siitä aiheutuvat ongelmat olivat voimakkaasti esillä tutkimusaineistossa. Myös eri alan asiantuntijoiden välistä vuoropuhelua ja yhteistyötä on tärkeää lisätä, sillä monialaisen yhteistyön puute muun muassa heikentää eri ammattiryhmien tietoisuutta toistensa työstä aiheuttaen samalla päällekkäisen työn tekemistä eri alan asiantuntijoiden kesken. Tutkimustulosten pohjalta näyttää lisäksi ilmeiseltä, että sosiaalityöntekijöiden on haastavaa tehdä työnsä pelkän peruskoulutuksensa turvin. Siten sosiaalityöntekijöillä on oltava mahdollisuus täydentää ja päivittää osaamistaan erilaisin koulutuksin työnteon rinnalla.

Avainsanat: sosiaalityö, asiantuntijuus, osaaminen, tunnistaminen, Lappi

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi X

Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi X

Sisällys

1 Johdannoksi lukijalle	1
2 Sosiaalityön asiantuntijuuden ja osaamisen olemus ja sisältö.....	5
2.1 Asiantuntijuuden anatomiaa	5
2.2 Kaksi sosiaalityön määritelmää – viitteitä osaamisesta	7
2.3 Sosiaalityön asiantuntijuus pakenee rajoja	11
2.4 Milloin ollaan rajalla? – Tunnistetut tiedot ja taidot sosiaalityössä.....	14
3 Tutkimuksen toteutus	19
3.1 Tutkimusaineisto ja sen keruu	19
3.2 Aineiston rajaus	21
3.3 Lähtökohtia analyysiin ja ymmärtämiseen	22
3.4 Tutkimuksen eteneminen	25
4 Tutkimustulokset sosiaalityön osaamisen tunnistamista haastavista tekijöistä.....	33
4.1 Rakenteelliset ja olemukselliset tekijät.....	33
4.1.1 Resurssipula	33
4.1.2 Muutokset	38
4.1.3 Ongelmien luonne	41
4.2 Vuorovaikutukselliset tekijät	42
4.2.1 Monialaisen yhteistyön haasteet	42
4.2.2 Tiedon puute.....	48
4.2.3 Asenteet	54
4.3 Sosiaalityön sisäiset tekijät	56
4.3.1 Sosiaalityön olemus.....	57
4.3.2 Tiedon puute.....	60
4.3.3 Puutteet koulutuksessa	62
4.3.4 Sosiaalityöntekijöiden toiminta	66
5 Johtopäätökset tuloksista ja pohdinta	70
Lähteet	76
Liitteet.....	83
Liite 1. Teemahaastattelurunko.....	83
Liite 2. Aineiston rakentuminen	84

Kuvioluettelo

Kuvio 1. Kartta aineistonkeruualueesta

Kuvio 2. Aineiston tutkimista

Kuvio 3. Aineiston tiivistämistä

Kuvio 4. Osaamisen tunnistamista haastavat tekijät, alaluvut ja osatekijät

Kuvio 5. Aineiston rakentuminen alaluokista yhdistäviin luokkiin

1 Johdannoksi lukijalle

Monet tutkijat ovat vuosikymmenestä toiseen nähneet tarpeelliseksi tutkia ja tarkastella sosiaalityön asiantuntijuuden ja osaamisen ilmiötä eri näkökulmista (esim. Hamilton 1951; Mäki 1966; Goode 1969; Richmond 1971; Gothard 1989; Karvinen 1996; Mutka 1998; Fook ym. 2000; Bryderup ym. 2008; McCracken & Marsh 2008; Sipilä 2011). Lapin korkeakoulukirjaston aineistoista löytyy yhteensä 137 kirjaa ja 60 opinnäytetyötä, joiden aiheena on sosiaalityön asiantuntijuus ja osaaminen (Luc-Finna). Ensimmäinen viite on jo vuodelta 1962, mutta seuraavat viitteet on julkaistu vasta vuoden 1993 jälkeen, mikä selittyy sosiaalityön asiantuntijuuskeskustelun lisääntymisellä 1990-luvulta lähtien (ks. esim. Pylväs 2003, 8). Kotimaisesta artikkeliviitetietokannasta löytyy tarkennetulla asiasanahauulla 83 kappaletta artikkeliviitteitä vuodesta 1993 lukien (Arto). Kenties viimeisin osoitus sosiaalityön asiantuntijuuden ja osaamisen jälleentutkimisen tarpeesta on, että tulevana vuonna julkaistava *Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2018* keskittyy sosiaalityön asiantuntijuuteen (Talentian tiedotteet 2016).

Sosiaalityön asiantuntijuutta ja osaamista on tutkimuskentällä lähestytty aiemmin muun muassa asiakastyön, moniammatillisuuden (esim. Pylväs 2003) ja sosiaalityöntekijöiden ammatillisen itseymmärryksen näkökulmasta (esim. Tapola-Haapala 2011). Sosiaalityön asiantuntijuuden ja osaamisen sisältöä on tutkittu paljon (esim. Pylväs 2003; Ylinen 2008; Korpinen 2008; Sipilä 2011; Tapola-Haapala 2011; Vaininen 2011), mikä on kuitenkin perusteltua, sillä asiantuntijuus muuttuu ajassa (esim. Kirjonen ym. 1997; Mäkinen ym. 2006). Yhteneväistä monissa sosiaalityön asiantuntijuuden ja osaamisen sisällöstä käsittelevissä tutkimuksissa on, että tarkastelu on rajattu koskemaan jotain yksittäistä sosiaalityön toimintasektoria (esim. Pylväs 2003; Ylinen 2008; Korpinen 2008). Tässä tutkielmassa sosiaalityön asiantuntijuuden ja osaamisen koostumusta tarkastellaan yleisemmällä tasolla, sillä tutkimusaineiston sosiaalityöntekijät työskentelevät eri sosiaalityön toimintasektoreilla. Sosiaalityön asiantuntijuuden ja osaamisen sisällön tarkastelu ei ole myöskään tämän tutkimuksen ensisijainen tarkoitus, vaan pääasiallisena tarkoituksena on valottaa tekijöitä, jotka liittyvät sosiaalityön osaamisen tunnistamiseen.

Useissa tutkimuksissa sosiaalityön osaamisen tunnistamisen teema on läsnä siten, että sosiaalityön osaamista on joko tietoisesti tai tiedostamatta tehty *tunnistettavammaksi* tuottamalla tutkimustietoa sosiaalityön osaamisen sisällöstä. Suoraan sosiaalityön osaamisen tunnistamiseen liittyen on Suomessa julkaistu yksi tutkimus sillä rajauksella, että tutkimuksessa käsitellään aiemmin hankitun osaamisen tunnistamista ja tunnusta-

mista (AHOT) korkeakouluissa (Helminen & Lähteinen 2013). Myös tuoreessa Leena Viinamäen ja Anneli Pohjolan (2016) tutkimuksessa sosionomi (ylempi AMK) -tutkinnon suorittaneiden koulutus- ja työmarkkina-asemasta sivutaan sosiaalialan ammatillista osaamista haastavia tekijöitä (mt., 13). Missään tuntemassani tutkimuksessa ei kuitenkaan suoraan kysytä, mitkä tekijät sosiaalityön osaamisen tunnistamista vaikeuttavat. Siten tämä tutkimus tuo mielenkiintoisen lisäulottuvuuden sosiaalityön asiantuntijuutta ja osaamista koskevaan tieteelliseen keskusteluun.

Tutkimukseni on osa Sociopolis-hanketta, jonka tavoitteena on sosiaalialan näkyvyyden ja osaamisen vahvistamisen lisäksi selvittää sosiaalialan perus- ja erityisosaamisen tarve ja paikka sekä tehdä tarvittavat muutosehdotukset koulutukseen. Hanke perustuu yhteistyörakenteelle, johon kuuluvat Lapin ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusyksikkö, Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnan sosiaalityön oppiainepooli sekä Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Hanke on kolmivuotinen (1.1.2015–31.12.2017) ja se on Euroopan sosiaalirahaston (ESR), Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen (ELY) sekä Lapin kuntien rahoittama. (Hankesuunnitelma 2015, 2–3; ks. myös Sociopolis-hanke.) Hankkeen tutkimustarve on merkityksellistä ja perusteltua paitsi sosiaalialan osaamisen vahvistamisen ja kehittämisen näkökulmasta, myös sosiaalityön asiakkaiden kannalta. Sosiaalityön ammattilaisten osaamista ja koulutusta vahvistamalla eri instituutioissa sosiaalityön asiakkaina olevien elämään vaikutetaan välillisesti: vahvemman osaamisen ja koulutuksen turvin voidaan paremmin tukea heikoimmassa asemassa olevien väestöryhmien hyvinvointia ja yhteiskunnallista osallisuutta. (Hankesuunnitelma 2015, 2–3; ks. myös Haavisto ja Kananoja 2017, 154–155.)

Sociopolis-hankkeen tutkimustarve on myös ajankohtainen, sillä sosiaalialan ammatillisen osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen kohdistuu tällä hetkellä odotuksia ja tarpeita eri suunnista. Sosiaalialan toimintaympäristön tulevien rakenteellisten muutosten (sote- ja maakuntauudistus) vuoksi sosiaalialan osaajien yhteiskunnallista paikkaa ja tehtävää on tarpeen tehdä näkyväksi ja ennakoida. (Kempainen ym. 2017, 1; ks. myös Haavisto ja Kananoja 2017, 155; Talentian tiedotteet 2016.) Sosiaalialan toimijoiden mukaan keskusteluista on kuitenkin puuttunut sosiaalinen tai se on ollut marginaalissa (esim. Viinamäki & Pohjola 2016, 12), minkä vuoksi keskustelua on syytä syventää sosiaalisen osalta. Jos sosiaalialan roolia ja osaamista ei tunnisteta, voi sosiaalihuolto jäädä terveydenhuollon varjoon uudistuksia tehtäessä. Edellinen voi vaikuttaa sosiaalialan ammattilaisten mahdollisuuksiin tarjota asiakkailleen laadukasta palvelua.

Uteliaisuuteni sosiaalityön asiantuntijuutta kohtaan heräsi jo ensimmäisenä opiskeluvuotenani. Koin jo tuolloin tarpeelliseksi selvittää itselleni, minkä asiantuntija olen sitten, kun valmistun yliopistosta. Tunnistin saman tarpeen edelleen pohtiessani ensin kandidaatintutkielmani ja myöhemmin pro gradu -tutkimukseni aihetta. Kandidaatintutkielmassani kysyin, miten sosiaalityön asiantuntijuutta ja osaamista määritellään ja jäsennetään (Seppälä 2016). Tulokset osoittivat, että tutkijoilla on keskenään suhteellisen kirjavia ymmärryksiä, käsitteellistyskiä ja jäsennyksiä sosiaalityön asiantuntijuudesta ja osaamisesta. Lisäksi tulokset osoittivat, että sosiaalityön asiantuntijuus kaihtaa rajoja ja tiukkoja määritelmiä muun muassa sosiaalisten ongelmien luonteen ja erilaisten muutosten vuoksi. Tässä tutkimuksessa mielenkiintoni tarkentuu tekijöihin, jotka haastavat sosiaalityön osaamisen tunnistamista, mutta olen soveltuvien osin hyödyntänyt kandidaatintutkielmassani laatimaani tekstiä myös tässä tutkimuksessa.

Hyödynnän tutkimuksessani teorioita ja tutkimuksia, jotka käsittelevät asiantuntijuutta ja osaamista yleisesti (esim. luku 2.1), mutta ennen kaikkea hyödynnän teorioita ja tutkimuksia sosiaalityöstä (engl. *theories from social work*). Viimeksi mainitut teoriat avaavat ymmärrystä sosiaalityön yhteiskunnallisista tavoitteista, funktioista ja periaatteista – siitä, mitä sosiaalityö on. (Mäntysaari ym. 2009, 8.) Kansainväliset lähteet jäävät tutkimuksessa vähäiseen rooliin, sillä tarkastelun kohteena on sosiaalityön asiantuntijuus ja osaaminen suomalaisessa ja lappilaisessa kontekstissa. Vaikka sosiaalityö on kansainvälisesti tunnustettu ammatti, se ilmenee kansallisesti eri tavoin (ks. Kananoja 2007, 18).

Tutkimukseni juoni rakentuu seuraavasti. Luvussa *kaksi* käsittelen sosiaalityön asiantuntijuuden ja osaamisen olemusta ja sisältöä. Alkuun tarkastelen asiantuntijuuteen liittyvää käsitteistöä, ja samalla esitän perustelut sille, miksi olen valinnut tutkimukseni ydinkäsitteiksi juuri *asiantuntijuuden* ja *osaamisen* käsitteet. Toisessa alaluvussa jäsennän osaamista ja asiantuntijuutta kahden sosiaalityöstä muotoillun määritelmän avulla. Seuraavaksi käsittelen sosiaalityön asiantuntijuuden olemusta, ja lopuksi erittelen erinäisiin sosiaalityön tutkimuksiin nojautuen, millaisena sosiaalityön asiantuntijuus ja osaaminen näyttäytyvät käytännössä. Samalla tarkastelen, miten asiantuntijuutta ja osaamista on kyseisissä tutkimuksissa jäsennetty.

Luvussa *kolme* kuvaan tämän tutkimuksen toteutusta. Esittelen Sociopolis-hankkeen tutkimusaineiston ja kuvaan sen keruuta, sekä esittelen tämän tutkimuksen aineiston, jonka olen rajannut hankkeen tutkimusaineistosta. Kyseisessä luvussa avaan myös ai-

neistoanalyysini lähtökohtia, sekä käyn läpi tutkimuksen etenemistä. Luvussa *neljä* esitelen tutkimustulokseni, ja luvussa *viisi* tarkastelen ja pohdin tuloksiani sekä esitän niiden pohjalta vaihtoehtoja sosiaalityön osaamisen tunnistamisen helpottamiseksi. Viimeisessä luvussa arvioin myös tutkimukseni eettisyyttä ja luotettavuutta.

2 Sosiaalityön asiantuntijuuden ja osaamisen olemus ja sisältö

2.1 Asiantuntijuuden anatomiaa

Kuten Tuire Palonen ja Hans Gruber (2010, 41) toteavat, asiantuntijuutta on vaikea kuvata vain yhdellä suomenkielisellä käsitteellä. Esimerkiksi juuri Palonen ja Gruber käyttävät asiantuntijuuden synonyyminä käsitettä tasokas osaaminen, vaikka samalla myöntävät, että käsitteillä on omat vivahteensa. Suomen kielessä asiantuntijuus- sanalla viitataan ennen kaikkea tietämiseen, arviointiin tai ennakkointiin liittyviin seikkoihin. Asiantuntijuus-sanana englanninkielinen vastine ”expertise” viittaa myös varsinaiseen tekemiseen tai suorittamiseen. Kansainvälisessä kirjallisuudessa asiantuntijuuden käsitettä käytetäänkin hyvin usein nimenomaan tekemisestä ja osaamisesta, eikä pelkästään tietämisestä. (Mt., 41.)

Asiantuntijuuden käsitteen yhteydessä esiintyvät myös termit eksperttiys (esim. Karila & Ropo 1997), taituruus (esim. Saariluoma 1997) ja professionaalisuus (esim. Konttinen 1997). Kyseisessä yhteydessä vieraita eivät ole myöskään käsitteet ammattitaito ja -tieto (esim. Sipilä 2011). Tutkimuskirjallisuudessa puhutaan myös valmiuksista (esim. Karvinen-Niinikoski ym. 2007), kyvyistä (esim. Tapola-Haapala 2011), tietotaidosta (esim. Vaininen 2011), ammatillisuudesta (esim. Helminen 2013) sekä kompetenssista (Achtenhagen & Weber 2010).

Asiantuntijuuteen liittyvien käsitteiden käyttö on tutkimuskirjallisuudessa kaikinensa hyvin kirjavaa. Tutkijoiden välillä tuntuu olevan suuriakin eroja siinä, miten he ymmärtävät asiantuntijuuden olemuksen. Joidenkin tutkijoiden analyysit rakentuvat vahvasti osaamisen käsitteen varaan (esim. Vaininen 2011; Filppa 2002), ja asiantuntijuuden perustan nähdään olevan juuri osaamisessa (esim. Helminen 2013; Kilpeläinen & Sankala 2010). Toiset tutkijat näkevät asian käänteisesti; he tarkastelevat nimenomaan asiantuntijuuden koostumusta ja olemusta, ja näkevät osaamisen asiantuntijuuden ulottuvuutena (esim. Sipilä 2011; Karvinen-Niinikoski ym. 2007).

Vaihtelevista painotuksista ja ymmärryksistä huolimatta tutkimuskirjallisuudessa puhutaan useimmiten kuitenkin sekä osaamisesta että asiantuntijuudesta. Myös käyttämässäni aineistossa korostuivat edellä mainitut termit. Siten tulkitsen, että kyseiset käsitteet ovat erityisen keskeisiä asiantuntijuudesta puhuttaessa. Lisäksi tulkitsen kyseisten käsitteiden täydentävän toisiaan. Juhani Kirjonen (1997, 26) kiinnittää huomionsa samaan asiaan vertaillen suomalaisten tutkijoiden näkemyksiä asiantuntijuudesta kirjassa *Muuttuva asiantuntijuus*. Osaaminen näyttäisi jäävän jotenkin vajaaksi, ellei siihen liite-

tä tietämistä. Termi ”osaaminen” esiintyy kirjan luvuissa yhteyksissä, joissa halutaan painottaa sen merkitystä asiantuntijuuden ilmentymänä. (Mt., 26.) Myös amerikkalainen sosiologi Eliot Freidson (2001, 24) näkee sanojen ”tieto” ja ”taito” täydentävän toisiaan. Samalla hän näkee tarpeelliseksi erottaa ne toisistaan. Hän perustelee sanojen samanaikaista käyttöä sillä, että ne molemmat ovat välttämättömiä minkä tahansa työn toteuttamisessa. (Mt., 24.)

Taitoon siis sisältyy myös tietoelementti, mikä konkretisoituu hyvin esimerkiksi englannin kielen ilmauksessa *know how* (Tynjälä 2010, 83). Taito voidaan myös määritellä tiedoksi siitä, mitä pitää tehdä (Palonen & Gruber 2010, 42). On siis perusteltua suhtautua osaamiseen ja asiantuntijuuteen toisiaan täydentävinä käsitteinä. Siten niitä ei ole syytä tarkastella myöskään toistensa ääripäinä. Kari Rantalaiho (1997, 246–247) näkee jopa, että on pintapuolista tarkastella tietämistä ja taitamista toistensa vastakohtina, sillä tieto ja tietäminen ovat eri käsitteitä. Tietoa on esimerkiksi kirjoissa; tietäminen on sitä tekemistä, missä joku prosessoi tietoa. (Mt., 246–247.)

Tutkimuksellisinä käsitteinä osaamisella ja asiantuntijuudella on kuitenkin oma tehtävänsä, sillä ne tuovat aineistoista esiin eri asioita. Joissain tapauksissa puhdas osaamiskartoitus voi olla riittävä ja asiayhteyteen sopiva tarkastelun taso. Se voi olla myös se tarkastelun taso, jota tutkija lähtökohtaisesti tavoittelee. Ymmärrän Anita Sipilän (2011, 16) tavoin kuitenkin, että asiantuntijuuden analyysi tuottaa tavanomaisiin osaamiskartoituksiin verrattuna analyyttisemmän kuvan esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden osaamisesta. Sipilän mukaan asiantuntijuuden analyysi kiinnittyy osaamiskartoituksia paremmin sosiaalityön teoreettisiin orientaatioihin, millä hän myös perustelee asiantuntijuuden analyysin ensisijaisuutta. (Mt., 14–16.)

Toisaalta Sipilä ei ainakaan kyseisessä yhteydessä perustele, miksi osaamiskartoitukset eivät tavoita hänen näkemyksissään samanlaista analyyttisyyden tasoa, kuin asiantuntijuuden analyysit. Tuire Palosen ja Hans Gruberin (2010, 42) näkemykseen nojaten ymmärrän eron johtuvan ennen kaikkea siitä, että osaamista eli taitoa ei voida kokonaan ilmaista sanallisesti. Taito on aina kokemuksen tuotetta, ruumiillistunutta tietämystä ja sellaisenaan siis hiljaisen tiedon ilmentymä (mt., 42).

Kyseisestä asiasta kirjoittaa myös Kari Rantalaiho (1997, 248). Rantalaihon mukaan osaaminen perustuu tottumusten kehittymiseen käytännössä. Tottumuksiin liittyy kuitenkin se ominaispiirre, että ne ovat pääasiassa tiedostamattomia. Usein on niin, että mitä paremmin jotakin osaa, sitä heikommin tiedostaa, miten osaa. Kuten Rantalaiho

asian ilmaisee, taidon ”salaisuudet” eivät ole yksinkertaisesti avattavissa. (Mt., 248; vrt. Toom ym. 2008). Tieto on sen sijaan avattavissa – jos ei yksinkertaisesti, niin ainakin yksinkertaisemmin kuin taito. Koska asiantuntijuus koostuu tiedon eri muodoista, on se käsitteenä eksaktimpi ja helpommin sanoitettavissa kuin osaaminen.

Asiantuntijuuden tiedon muodot on nykytutkimusten perusteella jaoteltavissa neljään elementtiin: teoreettiseen tietoon, kokemukselliseen tietoon, itsesääätelytietoon ja sosio-kulttuuriseen tietoon. Teoreettinen tieto on luonteeltaan yleispätevää ja universaalia, ja sitä voidaan oppia esimerkiksi kirjoista. Käytännöllistä tietoa taas syntyy kokemuksen ja tekemisen seurauksena. Käytännöllinen tieto on usein olemukseltaan hiljaista tietoa, mutta sitä voidaan yrittää sanoittaa reflektion avulla. Reflektion mukana taas syntyy edellä mainittua itsesääätelytietoa – omiin työskentely- ja toimintatapoihin, ajatteluun ja oppimiseen liittyvää reflektiivistä tietämystä. Neljäs tiedon elementti, sosiokulttuurinen tieto, on sosiaaliin ja kulttuuriin käytäntöihin sekä erilaisiin työvälineisiin ja laitteisiin valautunutta tietoa. Asiantuntijuus perustuu näiden neljän tietoelementin yhteensulautumiseen. (Tynjälä 2010, 82–84.)

Edellinen jaottelu tuntuu tarjoavan hyvän teoreettisen pohjan minkä tahansa ammatin asiantuntijuuden erittelyyn (ks. Eteläpelto 1997, 97). Jaottelu osoittaa ainakin asiantuntijuuden käsitteen analyttisen luonteen. Tämän luvun johtopäätökseni on: Mikäli jonkin asiantuntija-ammatin osaamisesta halutaan piirtää mahdollisimman kattava kuva, on sekä osaamisen että asiantuntijuuden käsitettä syytä kuljettaa tarkastelussa mukana. Toisaalta, otettaessa huomioon, miten erilaisia ymmärryksiä ja käsitteellistyskiä tutkijoilla on asiantuntijuuden ja osaamisen teemasta, käytettyjä käsitteitä tärkeämpään rooliin nousee lopulta se, miten asioita ja ilmiöitä tarkastellaan sisällöllisesti. Lisäksi käytetyt käsitteet voivat ajan kuluessa muuttua (ks. Filppa 2002, 96). Siten edellisen johtopäätökseni voisi ilmaista myös toisin: *Mikäli jonkin asiantuntija-ammatin osaamisesta halutaan piirtää mahdollisimman kattava kuva, on tarkastelussa syytä kiinnittää huomiota sekä tieto- että taitoulottuvuuksiin.*

2.2 Kaksi sosiaalityön määritelmää – viitteitä osaamisesta

Sosiaalityön ammattikäytäntöjä ja niiden toteuttamiseksi edellytettyä osaamista määriteltäessä on tärkeä tehdä näkyväksi sosiaalityön pysyvät ydinelementit. Samalla on kuitenkin annettava tilaa ammatin ajallisesti ja toiminnallisesti muuttuville osa-alueille.

(Kananoja 2007, 18; myös Kananoja 2017a, 28.) Yhteiskunnan muuttuessa muuttuvat myös sosiaalityön asiantuntijuuteen kohdistuvat vaateet (Kilpeläinen & Sankala 2010, 286). Ymmärrys sosiaalityön asiantuntijuudesta on vaihdellut ylipäänsä sen mukaan, miten itse sosiaalityö on ymmärretty (Krok 2012, 58).

Sosiaalityön kansainvälinen järjestö (*International Federation of Social Workers*) toimii maailmanlaajuisesti ja pyrkii omalta osaltaan vahvistamaan sosiaalityön yleistä etiikkaa ja ydinsisältöjä. Se pyrkii myös edistämään niiden soveltamista erilaisissa yhteiskunnissa, vauraudeltaan erilaisissa ja palveluvarustukseltaan eritasoisissa maissa. (Kananoja 2007, 19.) Vuonna 2014 sosiaalityön kansainväliset järjestöt uusivat sosiaalityön kansainvälisen määritelmän, jonka pohjalta valtakunnallinen yliopistoverkosto Sosnet työsti seuraavan suomenkielisen määritelmän (hyväksyttiin Sosnetin yleiskokouksessa 20.5.2014):

"Sosiaalityö on professio ja tieteenala, jolla edistetään yhteiskunnallista muutosta ja kehitystä, sosiaalista yhteenkuuluvuutta sekä ihmisten ja yhteisöjen voimaantumista ja valtaistumista. Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden, ihmisoikeuksien, kollektiivisen vastuun sekä moninaisuuden kunnioittamisen periaatteet ovat keskeisiä sosiaalityössä. Sosiaalityö kiinnittyy sosiaalityön, yhteiskuntatieteiden ja humanististen tieteiden teorioihin sekä alkuperäiskansojen ja paikallisyhteisöjen tietoon. Sosiaalityössä työskennellään ihmisten ja rakenteiden parissa elämän ongelmatilanteiden ratkaisemiseksi ja hyvinvoinnin lisäämiseksi." (Sosnet yliopistoverkosto 2014a.)

Tutkaillessani edellistä määritelmää sosiaalityön osaamisen ja asiantuntijuuden näkökulmasta, ymmärrän alustavasti seuraavaa: 1) sosiaalityöntekijöillä on oltava yhteiskunnallista osaamista ja asiantuntijuutta, jotta he voivat edistää yhteiskunnallista muutosta ja kehitystä 2) sosiaalityöntekijöillä on oltava hyvä ymmärrys sosiaalisen käsitteestä ja olemuksesta, sillä vain kyseisen ymmärryksen pohjalta he voivat edistää sosiaalista yhteenkuuluvuutta 3) sosiaalityöntekijöiden on hahmotettava, mitkä tekijät edistävät ihmisten ja yhteisöjen voimaantumista ja yhteenkuuluvuutta 4) sosiaalityöntekijöiden on ymmärrettävä, mitä yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus, ihmisoikeudet, kollektiivinen vastuu ja moninaisuus pitävät sisällään, sekä 5) sisäistettävä edelliset keskeisiksi ammatillisiksi periaatteikseen 6) sosiaalityöntekijöiden on tunnettava teorioita sekä sosiaalityön, yhteiskuntatieteiden että humanististen tieteiden saroilta 7) sosiaalityöntekijöiden on arvostettava alkuperäiskansojen ja paikallisyhteisöjen tietoa 8) sosiaalityöntekijöillä täytyy olla valmiuksia työskennellä ihmisten parissa 9) sosiaalityöntekijöiden on

ensinäkin tunnistettava rakenteiden olemassaolo 10) sekä toiseksi pyrittävä muuttamaan niitä tarvittaessa 11) sosiaalityöntekijöiden on kyettävä ratkomaan elämän ongelmatilanteita, ja lopuksi 12) sosiaalityöntekijöiden on työllään pyrittävä lisäämään yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvointia.

On myönnettävä, että lista on hengästyttävän pitkä. Jopa mykistävä. Sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuus- ja osaamisvaateet eivät jää vaatimattomiksi. Lista mykistää ainakin itseäni erityisesti siksi, että sosiaalityöntekijöiltä vaadittavasta asiantuntijuudesta ja osaamisesta piiryy niin valtavan laaja kuva. Toki olen rakentanut jäsenyykseni oman ymmärrykseni pohjalta alustavassa hengessä. Siten se ei kerro yhtä ainoaa totuutta, vaan esiintuo oman ymmärrykseni. Uskon kuitenkin, etten ole voinut mennä analyysissäni kovin pahasti harhaan, sillä myös Synnöve Karvinen-Niinikoski – yksi sosiaalityön asiantuntijuustutkimuksen suomalaisista kärkinimistä – (2007, 77) toteaa, että sosiaalityön erityiskysymyksiin liittyvä tiedon ja osaamisen tarve on lähes rajaton.

Esittelen myös Sosnetin oman sosiaalityön määritelmän, sillä näen sen täydentävän edellistä IFSW:n määritelmää ja menevän myös enemmän konkretian tasolle. Sosnetin edustajat laativat kyseisen määritelmän sosiaali- ja terveysministeriön käyttöön keväällä 2003 (Sosnet yliopistoverkosto 2014b). Sosnetin sosiaalityön määritelmä kuuluu seuraavasti:

"Sosiaalityöllä tarkoitetaan sosiaalityöntekijän yliopistokoulutuksen saaneen ammattihenkilön toimintaa, joka perustuu tieteellisesti tutkittuun tietoon, ammatillistieteelliseen osaamiseen ja sosiaalityön eettisiin periaatteisiin. Sosiaalityöllä vahvistetaan hyvinvointia edistäviä olosuhteita, yhteisöjen toimivuutta sekä yksilöiden toimintakykyisyyttä. Työ on yksilöiden, perheiden, ryhmien ja yhteisöjen sosiaalisten ongelmien tilannearviointiin ja ratkaisuprosesseihin perustuvaa kokonaisvaltaista muutostyötä, joka tukee ihmisten selviytymistä." (Mt.)

Toisin kuin IFSW:n määritelmässä, Sosnetin määritelmässä nostetaan jalustalle se, että sosiaalityöntekijöiltä vaaditaan yliopistotason koulutus. Sosnetin määritelmässä korostetaan IFSW:n määritelmästä poiketen myös tieteellisesti tutkittua tietoa, ammatillistieteellistä osaamista ja sosiaalityön eettisiä periaatteita. Ottaen huomioon, että sosiaalityö rakentuu vahvasti eettisten periaatteidensa pohjalle (esim. Kananoja ym. 2007, 99), on jopa yllättävää, ettei IFSW:n määritelmässä esiinny sana *etiikka* missään muodossa. Epäilemättä IFSW pyrkii vahvistamaan sosiaalityön yleistä etiikkaa, kuten Aulikki Kananoja (mt., 19) toteaa, mutta järjestön sosiaalityön määritelmässä eettisyyden vaade jää

piilevämmäksi kuin Sosnetin määritelmässä. Toisaalta eettiset periaatteet kiteytyvät yhteiskunnallisessa oikeudenmukaisuudessa, ihmisoikeuksissa, kollektiivisessa vastuussa ja moninaisuuden kunnioittamisessa, jotka kaikki esiintyvät IFSW:n määritelmässä sosiaalityön keskeisinä periaatteina.

Koska Sosnetin määritelmässä korostetaan tieteellisesti tutkittua tietoa ja ammatillistieteellistä osaamista, se luo ymmärrystä, että tutkimukselliset valmiudet nähdään tärkeäksi osaksi sosiaalityöntekijöiden osaamista ja asiantuntijuutta. IFSW:n määritelmässä puhutaan kyllä likimain samasta asiasta, sillä siinä nostetaan esille teorioiden tärkeys sosiaalityössä. Sosnetin määritelmässä mennään kuitenkin toiminnallisemmalle tasolle, koska siinä puhutaan tieteellisestä *osaamisesta*. Kokemukseni pohjalta tutkimuksellisten valmiuksien opetus korostuu suomalaisessa sosiaalityön koulutuksessa (ks. Hämäläinen 2015, 66), eli todellisuus osuu yksin Sosnetin määritelmän kanssa. IFSW:n määritelmään verrattuna Sosnetin määritelmässä on toiminnallisempi ja konkreettisempi ote myös siten, että siinä puhutaan *tilannearvioinnista*. Termi antaa viitteitä siitä, että keskeinen osa sosiaalityöntekijöiden työnkuvaa on tilannekohtaisten arviointien tekeminen (vrt. Kananoja 2017b, 190).

Yhteistä määritelmissä on selkeästi se, että molemmissa kuvataan sosiaalityötä muutostyönä (vrt. Kananoja 2017b, 190–192). Lisäksi molemmista määritelmistä paistaa ymmärrys sosiaalityöstä ratkaisukeskeisenä työnä; sosiaalityön avulla pyritään ratkaisemaan yksilöiden ja yhteisöjen sosiaalisia ongelmia. Molemmissa määritelmissä korostetaan myös sosiaalityön roolia hyvinvoinnin lisääjänä. Sosiaalityön funktiosta hyvinvoinnin lisääjänä voi lukea myös monien tutkijoiden kirjoittamana (esim. Karvinen-Niinikoski ym. 2007, 5; Kilpeläinen 2009, 82; Niemelä 2009, 209). Määritelmistä voi poimia myös seuraavat sosiaalityölle ominaiset käsitteet: voimaantuminen, valtaistuminen ja toimintakyky. Kyseiset käsitteet antavat myös viitteitä sosiaalityössä tarvittavasta osaamisesta ja asiantuntijuudesta.

Tämän luvun analyysini perusteella vaikuttaa siltä, että hyvin toteutuakseen sosiaalityöltä vaaditaan laaja-alaista tieto- ja taitopohjaa. On huomattava kuitenkin, että analyysini perustuu ideaaliin; en ole analysoinut todellisia aineistoja, vaan kahta sosiaalityöstä muotoiltua määritelmää. Siten tarkastelua on tarpeen syventää.

2.3 Sosiaalityön asiantuntijuus pakenee rajoja

Suvi Raitakarin (2002, 44) mukaan ei ole helppoa vastata kysymykseen, mitä sosiaalityön asiantuntijuus merkitsee. Raitakarin mukaan sosiaalityöstä on tehtailtu monia määritelmiä, jotka eivät kuitenkaan kommunikoi sosiaalityötä tekevien itsensä kanssa; todellisuus on jotain paljon vivahteikkaampaa ja ristiriitaisempaa. (Mt., 44.) Sosiaalityöhön liittyvistä ristiriidoista kirjoittaa myös joukko sosiaalityön tutkijoita sosiaali- ja terveysministeriölle laatimassaan raportissa (ks. Karvinen-Niinikoski ym. 2005, 106–110). Synnöve Karvinen-Niinikosken (2007, 80) mukaan sosiaalityön asiantuntijuus näyttäytyy häilyvärajaisena (Karvinen-Niinikoski ym. 2007, 80). Chris L. Clark (2000, 1) esittää jopa, että sosiaalityö on hyvinvointipalveluammateista kaikista kiistanalaisin.

Sosiaalityön olemuksesta kertoo jotain myös se, että sosiaalityötä on kuvattu *konstikkaaksi*. Joukko sosiaalityön tutkijoita (Karvinen-Niinikoski ym. 2005) laati vuonna 2005 sosiaali- ja terveysministeriölle selvityksen nimellä *Konstikas sosiaalityö 2003 – suomalaisen sosiaalityön todellisuus ja tulevaisuudennäkymät*. Raportti perustuu laajaan kansalliseen suomalaisen sosiaalityön tilannetta selvittäneeseen kyselyyn syksyllä 2003. Raportin tulosten perusteella kiireellisin ratkaisua vaativa kysymys on, mikä on maisteritason sosiaalityöntekijöiden ja sosionomi (amk) -tutkinnon suorittaneiden keskinäinen työnjako. Tutkijoiden mukaan ongelman ratkaisu vaatii osaltaan sen kirkastamista, mitä sosiaalityön ydintehtävät ovat. Sosiaalityötä ja sen toimintamahdollisuuksia määritellään yhä enemmän ulkopuolelta, mikä haastaa sosiaalityön ammatillisen asiantuntijuuden määritetöiseen kehittämiseen. (Mt. 106–109.)

Sosiaalityön osaamisperustan vahvistamisen tarve tulee esille myös toisessa, samana vuonna ilmestyneessä sosiaali- ja terveysministeriön julkaisussa *Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 -toimenpideohjelma*. Julkaisun (Karjalainen & Sarvimäki 2005, 3) mukaan sosiaalityön osaamisperustan vahvistamista ja työn uudelleenorganisointia edellyttävät asiakkaiden palvelutarpeissa ja toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset sekä henkilöstön osaamisen kehittämissaasteet. Myös pula pätevistä sosiaalityöntekijöistä ja ammatin vetovoiman säilyttäminen palvelurakenteiden uudistuessa edellyttävät sosiaalityön osaamisperustan vahvistamista. Julkaisussa teroitetaan, että sosiaalityön lähtökohtana on myös tulevaisuudessa huono-osaisimpien ja eniten tukea tarvitsevien voimavarojen vahvistaminen ja sosiaalisten ongelmien ehkäiseminen. (Mt., 3.)

Sosiaalityön tehtäviä on kuvannut mielenkiintoisella tavalla myös Chris L. Clark (2000, 1). Clarkin mukaan sosiaalityöntekijät eivät ole terveysalan ammattilaisia, mutta he pyrkivät edistämään yksilöiden hyvinvointia. Sosiaalityöntekijät eivät myöskään ole virallisesti päteviä opettajia, mutta heidän on yritettävä opettaa ihmisille uusia tapoja ajatella oman elämänsä asioista. Clark jatkaa edelleen, että sosiaalityöntekijät eivät niin ikään ole lakimiehiä, mutta heillä on käytännöllinen vastuu soveltaa joitain erityisen arkaluontoisia lain osia. Sosiaalityöntekijät eivät myöskään ole uskonnon lähettiläitä, mutta he käyttävät vaikutusvaltaansa edistääkseen tai tukahduttaakseen tiettyjä ihmisten elämisen tapoja. (Mt., 1.) Clarkin kuvaus on kärjistävä, mutta se osoittaa, kuinka soveltavasta ammatista sosiaalityössä on kyse. Sosiaalityöllä on hyvin samankaltaisia pyrkimyksiä monien muiden ammattien kanssa, mikä tekee sen olemuksesta vaikeasti määriteltävän – jopa kameleonttimaisen.

Sosiaalityötä onkin määrittäessä vaikea rajata sellaisin selvärajaisin piirtein, jollaisia asiantuntija-ammateilla on perinteisesti ajateltu olevan. Selvärajaisiksi piirteiksi on perinteisesti nähty esimerkiksi tietomonopoli tai vahva itsenäinen auktoriteettiasema. (Karvinen-Niinikoski ym. 2007, 77.) Liisa Rantalaiho (2005, 235) kuvaa toisaalta: *”Ammatit liikkuvat suhteessa toisiinsa ja työelämän kokonaisuuteen, ylöspäin ja alaspäin hierarkiassa, sisään instituutioihin ja ulos niistä. Samalla se, mikä liikkuu, hakee koko ajan itse hahmoaan. - - Ammatit eivät olekaan sileitä, selkeärajaisia kappaleita suorilla liikeradoillaan, vaan niiden muoto muuttuu kaiken aikaa, niiden oma painopiste vaihtaa paikkaa --”* (Mt., 235). Rantalaihon kuvaus haastaa miettimään, voiko ammatteja ylipäänsä enää kuvata selvärajaisiksi nyky-yhteiskunnassamme (ks. myös Toiviainen ym. 2006).

Rantalaihon (2005, 238) mukaan kysymys on myös nimeämisen politiikasta ammatillisten kamppailujen kentässä: myös siitä kamppaillaan, kenellä on valtaa nimetä työn ”olemus”. Rantalaiho näkee, että työn jokapäiväisen todellisuuden luovat lopulta aina ammattityötään tekevät ihmiset itse. (Mt., 238–241.) Sosiaalityön kohdalla asia ei kuitenkaan ole niin yksiselitteinen. Myös asiakkaat muovaavat sosiaalityötä. Sosiaalityössä asiantuntijuus konkretisoituu erityisesti sen ytimessä, asiakastyössä (Karvinen-Niinikoski ym. 2007, 87). Sosiaalityön keskeisin periaate on avun tarpeesta lähtevä auttaminen, eli lopulta avun tarve on se, joka ratkaisee sosiaalityöntekijän toiminnan niin laadullisesti, määrällisesti kuin ajallisesti (Eskola 2003, 112–113; ks. Sipilä 2011, 147).

Sosiaalityön asiantuntijuus ottaa paikkansa moninaistuvan yhteiskunnan uusissa rakenteissa ja projekteissa – arkielämää unohtamatta. Sosiaalityön asiantuntijuus on siis aina sidoksissa yhteiskuntaan. (Karvinen-Niinikoski ym. 2007, 80; Kilpeläinen & Sankala 2010, 275; Pohjola 2003, 159; Tuohino ym. 2012, 8.) Asiantuntijuus sosiaalityössä rakentuu tilannekohtaisesti käytännön toiminnassa osaamisalueita yhdistellen ja soveltaen (Kilpeläinen & Sankala 2010, 275). Yhteiskunnan ja toimintaympäristöjen muuttuessa sosiaalityöntekijöiltä on aina edellytetty jotain uudenlaista osaamista. Siksi myös koulutuksen painotukset ovat vaihdelleet. (Pohjola 2003, 159; Tuohino ym. 2012, 8.) Kuten Anneli Pohjola (2003, 145) osuvasti ilmaisee, ammatillinen kehitys ja koulutus saavat tilauksensa ympäröivän yhteiskunnan tarvitsemista osaamisen tarpeista. Yhteiskunnan muutos haastaa sosiaalityötä yhä uudelleen miettimään perustehtäväänsä (Pylväs 2003,1).

Sosiaalityön elävyyttä selittää myös paljon sosiaalityössä kohdattavien ongelmien luonne. Sosiaalityön arjessa ja käytännön kohtaamisissa ongelmat paljastuvat pohjimmiltaan kaikkea muuta kuin yksiselitteisiksi ja selvärajaisiksi (Karttunen & Strömberg-Jakka 2012, 7). Siten niiden ratkaisuyrityksiinkin tarvitaan laaja-alaista ymmärrystä ja monitahoisia interventioita. Sosiaalisten ongelmien monimutkaistuessa korostuu kyky työskennellä erilaisilla rajapinnoilla. Myös kyky toimia asiakkaiden asianajajina on yhä korostuneemmin esillä. Samoin toistuvasti esille nousee eri ammatti- ja hallintokuntien rajat ylittävä moniammatillinen yhteistyö ja verkostoituminen. (Mt., 7–9.) Meneillään oleva sosiaali- ja terveydenhuollon integraatio muuttaa myös sosiaalityötä entistä vahvemmin monialaisuuden ja yhteistoiminnan suuntaan eri professioiden ja organisaatioiden kesken (Talentian tiedotteet 2016).

Sosiaalityön asiantuntijuus ja osaaminen näyttäytyvät siis jokseenkin vaikeasti määriteltävinä ja häilyväraisina. Onko sosiaalityön asiantuntijuudesta ja osaamisesta siten edes mahdollista sanoa mitään kovin konkreettista? Seuraavassa luvussa tarkastelen, millaisena sosiaalityön asiantuntijuuden ja osaamisen sisältö näyttäytyvät erinäisten tutkimustulosten perusteella. Samalla erittelen tutkijoiden tapoja jäsentää ilmiötä. Tarkasteluani on johdatellut näkemys, että sosiaalityöstä on mahdollista tavoittaa tiettyjä olennaisia tekijöitä (ks. Raunio 2011, 5).

2.4 Milloin ollaan rajalla? – Tunnistetut tiedot ja taidot sosiaalityössä

Sosiaalityön ja sosiaalialan asiantuntijuutta ja osaamista ovat tutkimuksissaan lähestyneet muun muassa Anita Sipilä (2011), Maria Pylväs (2003), Satu Ylinen (2008), Jari Helminen (2013), Maria Tapola-Haapala (2011), Johanna Korpinen (2008), Satu Vaininen (2011) ja Virpi Filppa (2002). Tarkastelen seuraavassa, millaisia tietoja ja taitoja kyseiset tutkijat ovat tarkasteluidensa pohjalta tunnistaneeet sosiaalityöntekijöillä olevan.

Anita Sipilä (2011) on tutkimuksessaan selvittänyt sosiaalityön asiantuntijuuden koostumusta. Sipilän tutkimustulosten mukaan sosiaalityön asiantuntijuus koostuu ammattitiedosta, -taidosta ja eettisistä toimintaperiaatteista. Sipilän empiirinen tutkimusaineisto muodostuu kyselytutkimuksella kerätystä tiedosta; tutkimuksen kohdejoukon muodostivat Kaakkois-Suomen kuntien sosiaalityöntekijät ja heidän esimiehensä (n=193). Tutkimustulosten mukaan sosiaalityöntekijöillä on eniten tietoa yhteiskunnallisista asioista sekä psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen vaikuttavista tekijöistä. He omaavat myös psykososiaalista ja oikeudellista asiantuntijatietoa. Sosiaalityöntekijät arvioivat tärkeimmäksi taitokokonaisuudeksi taidon toimia neutraalina ongelmatilanteita jäsentävänä asiantuntijana. Toiseksi tärkeimmäksi he arvioivat palveluohjauksen taidot; he näkivät kyseisten taitojen edistävän asiakkaan huomioonottamista. Eettisten toimintaperiaatteiden asiantuntijuudessa korostui asiakkaan ihmisarvoinen kohtaaminen ja kohtelu sekä oikeudenmukaisuus ja tasa-arvoisuus. (Sipilä 2011.)

Maria Pylväs (2003) on myös tarkastellut sosiaalityön asiantuntijuutta, mutta eri kontekstissa kuin Sipilä (2011). Pylvään konteksti on erikoissairaanhoidon Oulun yliopistollisessa sairaalassa. Hän tarkastelee asiantuntijuutta asiakastyön, moniammatillisuuden ja sairaalan ulkopuolisten toimijoiden kanssa tehtävän yhteistyön näkökulmasta. Pylvään tutkimuksen aineisto perustuu edellä mainitun sairaalan sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluihin. Pylvään tutkimuksessa sosiaalityön asiantuntijuus näyttäytyy tietona, kokemuksena ja soveltamiskykynä. (Pylväs 2003.)

Sekä Pylvään (2003) että Sipilän (2011) tuloksissa asiantuntijuuden yhtenä ulottuvuutena näyttäytyy tieto. Pylvään tuloksissa taidot eivät kuitenkaan näyttäydy yhtenä kategoriana, vaan esiin nousee erityisesti yksi taito, soveltamiskyky. Toisin kuin Sipilän tuloksissa, Pylvään tuloksissa eettiset toimintaperiaatteet eivät erillisenä ulottuvuutenaan myöskään korostu. Pylvään tuloksissa korostuu sen sijaan kokemus. Kokemus viitanee siihen, että asiantuntijuus rakentuu ajan kuluessa, vuosien ja kokemusten karttuessa.

Satu Ylisen (2008) tutkimustulokset taas osoittavat, että sosiaalityön asiantuntijuus koostuu muodollisesta, menetelmällisestä ja eettisestä asiantuntijuudesta. Kehään nousee siis taas hieman erilainen jäsenitys. Ylisen ja Anita Sipilän (2011) tuloksissa on kuitenkin yhteistä eettisten lähtökohtien korostuminen omana asiantuntijuuden ulottuvuutenaan. Tähän mennessä esiteltyjen tutkimustulosten erilaisuutta voi osaltaan selittää se, että ne kaikki sijoittuvat tutkimusaineistojensa puolesta eri sosiaalityön konteksteihin. Ylisen tutkimusaineisto muodostuu gerontologisen sosiaalityön tutkimustiedosta ja vanhustyössä työskentelevien sosiaalityöntekijöiden asiantuntijatiedosta (Ylinen 2008).

Tulosten erilaisuutta selittänee myös tutkijoiden toisistaan poikkeavat tarkastelukulmat. Oman vivahteensa tutkimustuloksiin tuonee lisäksi se, miten tutkijat ovat muotoilleet kyselylomakkeensa tai haastattelupohjansa, tai mitä heidän ennako-oletuksensa ovat olleet. Esimerkiksi Sipilän (2011) kyselyn pääteemat olivat juuri tieto, taito ja etiikka. Siten ei ole ihme, että myös tulokset asettuvat juuri kyseisiin kategorioihin. Tutkimustuloksiin vaikuttaa aina väistämättä myös tutkijan oma ymmärrys ja analyysitapa.

Sekä sosiaalialan työtä että ammattilaisuutta on jäsentänyt myös Jari Helminen (2013). Helminen on muodostanut jäsenityksensä sosiaaliohjaajiksi opiskelleiden ja heistä alan työhön asettuneiden näkemysten pohjalta, teemahaastatteluilla (n=60) aineistonsa keräten. Helmisen tutkimustulosten perusteella asiantuntijuuden perusta on ammattitaidossa. Sosiaaliohjaajien näkemysten mukaan alan ammattitaidossa on keskeistä ihmistä, ammattialaa ja yhteiskuntaa koskeva tieto sekä asiakastyötä ja työhyvinvointia koskevat taidot. Tulokset osoittavat asiantuntijuuden muodostuvan ammattialan laaja-alaisesta tuntemisesta, työntekijän oman työkentän hallinnasta sekä syvällisemmästä perehtymisestä esimerkiksi työmenetelmiin. Alan asiantuntijuuteen kuuluvat tulosten mukaan myös kehittämis- ja vaikuttamistyön valmiudet. Kaikkinensa ammattilaisuus merkitsee sosiaaliohjaajien näkemyksissä tiedon ja taidon liitosta. (Helminen 2013, 5–6.)

On mielenkiintoista, että ammattitaito nousee Helmisen (2013) tutkimustuloksissa niin keskeiseen rooliin. Asiantuntijuus ja asiantuntijatieto eivät niinkään korostu. Toisaalta ammattitaitoon luetaan Helmisen tutkimuksessa myös tieto; ammattialaa ja yhteiskuntaa koskeva tieto. Asiantuntijuus muodostuu Helmisen tutkimustuloksissa hyvin erilaiseksi kuin edellä esitellyissä tutkimuksissa (Sipilä 2011, Pylväs 2003, Ylinen 2008). Ensimmäkin se jää käytännössä sivurooliin ammattitaidon korostuessa. Toiseksi se myös jäsentyy hyvin erilaan; asiantuntijuuden ulottuvuuksia muodostuu viisi (ks. edellä), joista ammattialan laaja-alainen tunteminen sekä kehittämis- ja vaikuttamistyön valmiudet nousevat

uusina esille. Nostettakoon esille Helmisen aineistosta vielä, että sosiaaliohjaajien näkemysten mukaan alan ammattilaisuus edellyttää ihmisyyteen, työn keinoihin ja eettisiin lähtökohtiin perehtymistä. Lisäksi sosiaaliohjaajat näkevät, että asiakastyön käytäntöjen ydin on kohtaamis-, vuorovaikutus ja yhteistyövalmiuksissa.

Kaikkienensa jo esiteltyjen neljän tutkimuksen perusteella huomaa, kuinka sisällöllisesti erilaisiksi käsitteet asiantuntijuus ja ammattitaito tutkijoiden käsittelyssä muovautuvat. Esiteltyjen tutkimusten perusteella huomaa myös, kuinka erilaista asiantuntijuutta ja osaaminen niissä jäsentyvät. Toisaalta on muistettava, että käsitteiden sisällölliseen muovaantumiseen vaikuttaa myös aineisto, jonka pohjalta tutkimustulokset muotoillaan. Eri aineistoissa voi luonnollisesti korostua eri asiat.

Uusia ulottuvuuksia sosiaalityön asiantuntijuuteen ja osaamiseen tuo myös Maria Tapola-Haapalan (2011) tutkimus tuloksineen. Tapola-Haapala on tarkastellut 2000-luvun sosiaalityön ammattilaisten itseymmärrystä haastatteleamalla sosiaalityön ammatillisen lisensiaatinkoulutuksen opiskelijaryhmää (n=25). Tutkimusaineisto on kerätty teema-haastatteluina lisensiaatinkoulutuksen eri vaiheissa. Tapola-Haapala esittää tutkimuksensa pohjalta, että sosiaalityössä tarvitaan yhä enemmän oikeudellista tietämystä sekä kykyä tilanteiden tarkkaan hahmottamiseen ja analyttiseen jäsentämiseen. Sosiaalityöntekijöiltä vaaditaan myös oman toiminnan reflektointia ja uusien työskentelytapojen kehittämistä ja opiskelua, jotta sosiaalityötä toteutettaisiin eettisesti hyvin ja asiakkaiden osallisuutta vahvistaen. Lisäksi sosiaalityön ammattilaisilta edellytetään entistä enemmän kykyä työn yhteiskunnallisten sidosten analysoimiseen sekä yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. (Tapola-Haapala 2011, 171.)

Mielenkiintoisena uutuutena nousee esille erityisesti sosiaalityöntekijöiltä vaadittava kyky tilanteiden tarkkaan hahmottamiseen ja analyttiseen jäsentämiseen. Mielenkiintoinen on niin ikään vaatimus oman toiminnan reflektoinnista. Sosiaalityön opiskelijan näkökulmasta ne tuntuvat mielenkiintoisilta, sillä opiskelijana koen, että juuri kyseisten taitojen kehittämiseen koulutuksessa on panostettu. Koen, että molempia kykyjä ovat kehittäneet etenkin erilaiset essee- ja tutkielmatehtävät (esimerkkinä kandidaatin tutkielma), joissa on saanut sekä reflektoida että tarkastella analyttisesti asioita erilaisten aineistojen pohjalta. Analyttiseen jäsentämiseen viittaa myös Johanna Korpisen (2008) tutkimustulos, joka osoittaa, että sosiaalityön asiantuntijuutta on tiivistää tietoa hallittavissa olevaan muotoon (Korpinen 2008, 6). Korpisen tutkimuksen konteksti on hallinto-oikeudessa järjestettävät lastensuojelun suulliset käsittelyt, ja Korpinen on tutkimukses-

saan selvittänyt eri osapuolten tapoja tuoda esiin omaa asiantuntijuuttaan lastensuojeluasioissa.

Satu Vaininen (2011) on tarkastellut sosiaalityön asiantuntijuutta ja osaamista edellisiä tutkimuksia rajatummasta näkökulmasta; hän on tutkimuksessaan jäsentänyt erityisesti sosiaalityöhön liittyvää sosiaalista osaamista ja siitä käytävää kilpailua eri ammattilaisten kesken 2000-luvun alussa. Tutkimustaan varten Vaininen haastatteli 72 sosiaali- ja terveysalan ammattilaista; sosiaalityöntekijöitä, terveydenhoitajia, lääkäreitä, psykologeja ja työvoimaohjaajia. Sosiaalisen osaaminen jäsentyy Vainisen tutkimustulosten pohjalta kuuteen sisältöalueeseen: 1) vuorovaikutustietotaito 2) sosiaalisen tietotaito 3) sosiaalisen kokonaistilanteen arviointitietotaito 4) yhteiskunnallinen tietotaito 5) sosiaalisiin oikeuksiin liittyvä tietotaito, ja 6) palvelujärjestelmän kehittämiseen liittyvä tietotaito (Vaininen 2011, 265).

Vaikka Vainisen (2011) tutkimusnäkökulma onkin alustavasti rajatumpi kuin edellä esitellyissä tutkimuksissa, muodostuu lopullisista tuloksista ja jäsennyksistä laaja-alaista asiantuntijuutta ja osaamista kuvaava lista. Sosiaalisen osaaminen jäsentyy muun muassa vuorovaikutustietotaitoon ja yhteiskunnalliseen tietotaitoon mutta myös palvelujärjestelmän kehittämiseen liittyvään tietotaitoon – asiantuntijuus ja osaaminen levittäytyvät jo näiden perusteella laajalle. Vainisen tutkimustulokset ovat monilta osin yhteneväiset aiemmin esiteltyjen tutkimustulosten kanssa.

Nostan yksittäisenä tutkimuksena esille vielä Virpi Filpan (2002) tutkimuksen. Filppa on tarkastellut sosiaalialan erityisosaamista Sosiaali- ja terveysministeriölle tehdyssä selvityksessään. Filppa jaottelee sosiaalityön osaamisen yleis-, perus- ja erityisosaamiseen. Yleisosaamisen Filppa määrittelee eri ammateissa sovellettaviksi tiedoiksi ja taidoiksi. Perusosaaminen taas on ammattiin sidottua osaamista; sosiaalityön kohdalla yhteiskunnallisen kontekstin ymmärtämistä asiakas-, tutkimus-, arviointi- ja vaikuttamistyössä. Erityisosaamista osoittavat piirteet ja ulottuvuudet voidaan Filpan mukaan eritellä työnsisältöä ja työprosessia koskeviksi tiedoiksi, taidoiksi, arvoiksi ja kontekstuaalisuudeksi. Ne voidaan eritellä myös refleksiivisyydeksi, monipuolisuudeksi, joustavuudeksi, luovuudeksi, teoreettisuudeksi, orientaatiopohjaksi ja ammatillisuudeksi. (Filppa 2002.)

Selvityksessä Filppa (2002) tarkastelee ilmiötä kansalaisten tarpeiden, työn sisällön ja palvelurakenteen näkökulmasta. Filppa päätyy korostamaan kolmea asiaa: kansalaisten tarpeiden tyydyttäminen on erityisosaamisen lähtökohta, sosiaalityö on kokonaisvaltai-

suudessaan erityistä osaamista ja asiantuntijuutta edellyttävää työtä ja erityisosaamisen tavoitettavuus edellyttää määrättyä palvelurakennetta. Erityisosaamisen Filppa määrittelee osaamiseksi ja asiantuntijuudeksi, jolla kyetään vastaamaan vaikeisiin ja monimuotoisiin kansalaisten tarpeisiin, myös harvinaisiin palvelutarpeisiin. Samalla hän muistuttaa käsitteiden aikasidonnaisuudesta; ajan muuttuessa myös käsitteitä tulisi tarkentaa. (Mt. 17, 65–71.)

Filpan tapa jäsentää osaaminen yleis-, perus- ja erityisosaamiseen tuo jälleen esiin uudenlaisen jäsenystavan. Filppa keskittyy tarkastelussaan erityisosaamiseen, mikä kertoo nähdäkseni siitä, että tutkimuksenteon aikoihin sosiaalityön osaamisen ja asiantuntijuuden erityisyyttä on ollut tarve tehdä näkyväksi. Filpan tutkimustulokset osuvat monessa kohdin sisällöllisesti yksiin edellä esiteltyjen tutkimusten kanssa. Tietyllä tapaa Filpan jäsenitys jättää kuitenkin avoimia kysymyksiä esimerkiksi siitä, millä perusteella erityisosaamisen kategoriaan ovat valikoituneet juuri edellä esiteltyt piirteet ja ulottuvuudet.

Kiteyttävässä tarkoituksessa lainaan luvun loppuun vielä Anneli Pohjolan (2003, 160) listausta sosiaalityössä tarvittavista tiedoista ja taidoista:

”[Sosiaalityön] koulutuksesta valmistuvan tulee hallita esimerkiksi yhteiskuntaa koskeva tieto, ihmisen käyttäytymiseen ja vuorovaikutukseen liittyvä tieto, sosiaalisiin ongelmiin liittyvä tietoperusta, auttamisjärjestelmät ja niiden organisoituminen, sosiaaliturvaa koskeva tieto, alan lainsäädäntö, sosiaalityön eri kohdealueet ja -asiakasryhmät, työn menetelmät eri kohderyhmien ja tilanteiden kohdalla sekä taidot tiedonmuodostukseen ja tiedon välittämiseen päätöksentekijöille ja hyvinvointiohjelmiin” (Pohjola 2003, 160).

Huomionarvoisaa on, että Pohjolan määritelmässä korostuvat selkeästi tiedon eri ulottuvuudet; taidot mainitaan vasta listan loppupuolella. Lisäksi huomattavaa on, että mainitut taitoulottuvuudet linkittyvät vahvasti tietoon. Pohjolan määritelmän perusteella sosiaalityön asiantuntijuudessa korostuvat erilaiset tietoulottuvuudet.

3 Tutkimuksen toteutus

3.1 Tutkimusaineisto ja sen keruu

Aineisto, josta osaa hyödynnän pro gradu -tutkimuksessani, on muiden tutkijoiden keräämä. Aineiston keräämisestä vastasivat Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, Lapin yliopiston ja Lapin ammattikorkeakoulun työntekijät. Aineistoa kerättiin sekä haastatteluiden että kyselylomakkeen avulla, ja pääosin aineisto kerättiin Lapin läänin kuntiin suunnattujen kuntakäyntien aikana. Lapin läänin kunnista vain Simo jäi käyntien ulkopuolelle, sillä sen sosiaali- ja terveystalvet ovat osa Oulunkaaren kuntayhtymää. Lapin sairaanhoitopiirin alueen kunnissa aineiston keräämisestä vastasivat Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen ja Lapin yliopiston työntekijät, ja Länsi-Pohjan sairaanhoitopiirin alueen kunnissa aineistonkeruun toteutti Lapin ammattikorkeakoulun väki. Kuntien (20 kappaletta) lisäksi aineistonkeruukäyntejä suunnattiin alueen kuntayhtymiin, eli Lapin ja Länsi-Pohjan sairaanhoitopiireihin sekä Kolpeneen palvelukeskuksen kuntayhtymään. Aineistonkeruukäyntejä toteutettiin yhteensä 37, ja aineisto kerättiin loppuvuoden 2015 ja alkusyksyn 2016 välisenä aikana. (Kempainen ym. 2017, 6.) Kuviossa 1 (Kuviolähde) on kartta koko aineistonkeruualueesta.

Kuvio1. Kartta aineistonkeruualueesta.

Noin kahden tunnin mittaisten aineistonkeruukäyntien aikana sosiaalialan työntekijät (N=220) vastasivat kyselyyn, jossa heitä pyydettiin arvioimaan omaa asiakastyö- ja säsältöosaamistaan, palvelujärjestelmä- ja yhteiskuntaosaamistaan, eettistä osaamistaan, tutkimus- ja kehittämisosaamistaan sekä työyhteisö- ja johtamisosaamistaan. Edellisten lisäksi kyselyssä oltiin kiinnostuneita sosiaalialan työntekijöiden osaamistarpeiden tulevaisuusarvioista sekä perus- ja erityisosaamisen erottelusta. Kyselyyn vastaamiseen oli varattu aikaa 30–60 minuuttia. Työntekijöille, jotka eivät päässeet mukaan tapaamisiin (N=110), lähetettiin sähköpostitse linkki kyselyyn, mutta heistä vain 36 vastasi kyselyyn. (Kemppainen ym. 2017, 5–6; ks. myös Sociopolis-hankkeen kyselylomake.) Kyselyn lisäksi sosiaalialan työntekijät osallistuivat ryhmähaastatteluihin. Joissain poikkeustapauksissa haastateltavia oli vain yksi. Haastatteluissa oltiin kiinnostuneita muun muassa sosiaalialan ammatillisesti ajankohtaisista ilmiöistä ja haasteista sekä sosiaalialan työntekijöiden tulevaisuuden odotuksista.

Ryhmähaastattelut toteutettiin puolistrukturoituna teemahaastatteluna. Sociopolis-hankkeen toiseksi tiedonkeruumenetelmäksi oli perusteltua valita ryhmähaastattelu, sillä sosiaalialan ajankohtaista tilannetta ja osaamista kartoitettiin maantieteellisesti laajalta alueelta. Ryhmähaastattelu on tiedonkeruumuotona tehokas, koska tietoja saadaan usealta henkilöltä yhtä aikaa (Hirsjärvi ym. 2010, 210). Lisäksi haastatteluissa saatiin syvennettyä ja selvennettyä kyselylomakkeella saatuja tietoja (vrt. mt., 205). Tutkijoiden valintaa lähteä keräämään aineistoa kuntiin puolsi myös se, että sosiaalialan työntekijöitä tavoitettiin kohtalaisen heikosti sähköpostitse (ks. Kemppainen ym. 2017, 6).

Haastattelut rakentuivat etukäteen valittujen teemojen ja niihin liitettyjen tarkentavien kysymysten varaan (Hirsjärvi ym. 2010, 208; ks. liite 1), mutta etenivät avoimesti; kaikkia suunniteltuja kysymyksiä ei esitetty kaikille tiedonantajille, eikä kysymyksiä esitetty samassa järjestyksessä kaikissa haastatteluissa (Tuomi & Sarajärvi 2011, 75; Hirsjärvi ym. 2010, 208). Teemahaastattelussa on tyypillistä, että kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat (Hirsjärvi ym. 2010, 208), mutta yhdenmukaisuuden vaa-teen aste toisaalta myös vaihtelee teemahaastattelulla toteutetusta tutkimuksesta toiseen (Sarajärvi & Tuomi 2011, 75).

Sociopolis- hankkeen tutkimusaineiston hankinnassa sosiaalialan työntekijöiden itsemääräämisoikeutta kunnioitettiin antamalla heille mahdollisuus päättää, haluavatko he osallistua tutkimukseen (ks. Hirsjärvi ym. 2010, 25). Kaikilta haastateltavilta kysyttiin suostumusta haastattelujen äänittämiseen, ja kaikkia osallistujia pyydettiin täyttämään ja

allekirjoittamaan *Suostumus tutkimusaineiston käyttöön* -lomake ennen haastattelujen aloittamista. Tutkimustiedon julkistamiseen liittyvistä kysymyksistä on myös tärkeää keskustella tutkimukseen osallistuvien kanssa (vrt. mt., 23), ja hanketutkijat tiedustelivatkin osallistujilta näkemyksiä asiasta. Osa tutkimusaineiston sosiaalityöntekijöistä toivoi, että Sociopolis-hankkeen tutkimustuloksista tiedotettaisiin laajasti eteenpäin kuntalaisille ja kaupunkilaisille, tavallisille ihmisille. Sosiaalityöntekijöiden mielestä tuloksista olisi myös hyvä julkaista raportteja esimerkiksi lehdissä.

Vaikka en kerännyt aineistoa itse, osallistuin jonkin verran aineistonkeruuprojektiin. Tutkimusprojektin alkuvaiheessa (20.10.2015) osallistuin tilanteeseen, jossa tutkijat laativat kyselylomakettansa. Oli mielenkiintoista ja avartavaa seurata, kuinka lomakkeen laatiminen eteni. Seuraajan roolissa oivalsin, että jo lomakkeen laatimisvaiheessa on tarpeen pohtia ja uudelleen arvioida monia seikkoja tutkimuksen tarkoituksesta lähti- en aina vastausten analysointiin asti – lomakkeen vastaajaystävällisyyden huomiointia unohtamatta. Olin myös mukana yhdessä ryhmähaastattelutilanteessa syksyllä 2015 (24.11.2015). Toimin tilanteessa kirjurina, ja laadin käydystä keskustelusta muistion. Lisäksi litteroin kesällä 2016 kuusi ryhmähaastattelua, joista kaksi sisältyy tämän tutkimuksen aineistoon. Kolme muuta aineiston haastattelua on muiden litteroimia.

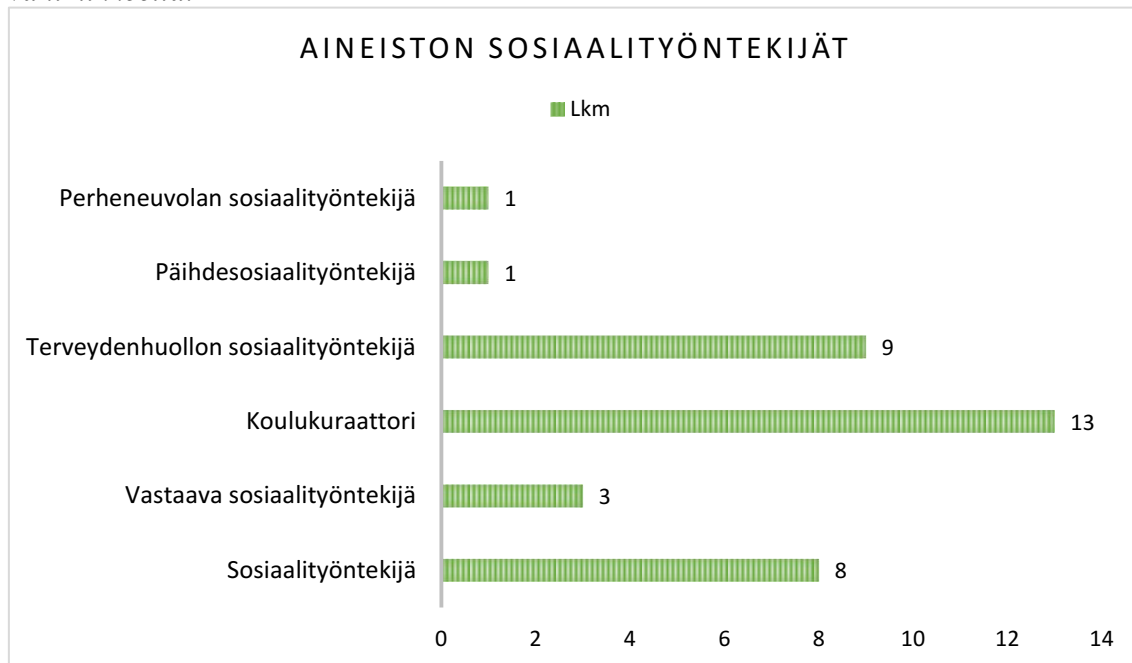
3.2 Aineiston rajaus

Tämän tutkielman aineisto rajattiin edellä kuvatusta haastatteluaineistosta ja koostuu haastatteluista, joissa oli osallisina vain sosiaalityöntekijöitä. Haastattelut, joissa oli osallisina myös muita sosiaalialan työntekijöitä, kuten sosionomeja, jäivät aineiston ulkopuolelle. Rajaus perustuu ensinäkin siihen, että esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden ja sosionomien väliseen työnjakoon liittyy edelleen haasteita (ks. Talentia; Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015), mistä myös jotkut aineiston sosiaalityöntekijät kertoivat. Muun muassa siksi kyseisten ammattikuntien osaamista on tärkeä tarkastella myös erikseen. Toiseksi olen tulevana sosiaalityöntekijänä luonnollisesti kiinnostunut juuri sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuudesta ja osaamisesta.

Tutkimusaineisto koostuu neljästä sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelusta ja yhdestä yksilöhaastattelusta. Yhteensä haastateltavia on 35. Haastateltavat toimivat sosiaalityöntekijöinä eri sosiaalityön tehtävissä neljässä eri Lapin kunnassa. Haastateltavien

anonymiteetin turvaamiseksi jätän kuntatiedot julkaisematta. Taulukko 1 osoittaa aineiston sosiaalityöntekijöiden tehtävänimikkeet ja määrät kullakin tehtävänimikkeellä.

Taulukko 1. *Aineiston sosiaalityöntekijöiden tehtävänimikkeet ja määrät kullakin tehtävänimikkeellä.*

Aineiston haastattelunauhojen pohjalta litteroidun tekstin laajuus on 120 sivua 1,5 rivivälillä, 2 cm:n reunamarginaaleilla ja fontilla Calibri (Body). Kyseinen aineisto sopii tutkimukseeni, sillä tutkimukseni lähtökohtana ovat sosiaalityöntekijöiden kokemukset ja näkemykset. Lisäksi aineiston laajuus mahdollisti sekä laadullisen että määrällisen tutkimusotteen.

3.3 Lähtökohtia analyysiin ja ymmärtämiseen

Tutkimukseni on pääasiallisesti laadullinen eli kvalitatiivinen, mutta sisältää myös määrällistä tarkastelua. Määrällinen tutkimusote näkyi analyysissäni siten, että huomioin aineistosta jokaisen sosiaalityöntekijän kommentin erikseen, vaikka he olisivat puhuneet samasta asiasta toisaallakin aineistossa (ks. Tuomi & Sarajärvi 2011, 120–122; ks. liite 2). Puhtaasti laadullisessa tutkimuksessa näin ei välttämättä toimittaisi, sillä laadullisen tutkimuksen näkökulmasta sitä ei nähtäisi tarpeelliseksi. Laadullisessa tutkimuksessa tapauksia käsitellään ainutlaatuisina ja aineistoa tulkitaan sen mukaisesti (Hirsjärvi ym. 2010, 164), eli laadullisessa tutkimuksessa yhdenkin vastaajan kommentilla on merkitystä. Tutkin aineistoa myös määrällisesti, koska olin kiinnostunut siitä, millaisiin mitta-

suhteisiin tutkimustulokset asettuvat suhteessa toisiinsa. (Vrt. Tuomi & Sarajärvi 2011, 122.)

Laadullisen tutkimuksen kentästä voidaan erottaa toisistaan hyvinkin erilaisia laadullisen tutkimuksen perinteitä, ja tutkijat ovat monta mieltä laadullisen tutkimuksen tieteenfilosofisista lähtökohdista ja metodologiasta (Sarajärvi & Tuomi 2011, 5-9; ks. myös Hirsjärvi ym. 2010, 3; vrt. Hämäläinen 1987, 1). Laadullinen tutkimus ei siten ole yksi yhtenäinen kokonaisuus, vaan siitä voidaan puhua sekä laajassa merkityksessä että useissa erilaisissa kapeissa merkityksissä (Sarajärvi & Tuomi 2011, 5-9). Yleisenä lähtökohtana laadullisessa tutkimuksessa on kuitenkin todellisen elämän kuvaaminen. Tähän sisältyy ajatus, että todellisuus on moninainen, mutta tutkimuksessa sitä ei kuitenkaan voi mielivaltaisesti pilkkoa osiin. Laadullisessa tutkimuksessa kohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. (Hirsjärvi ym. 2010, 161.) Tässä tutkimuksessa pyrkimys kokonaisvaltaiseen tutkimusotteeseen näkyi muun muassa siinä, että muodostettaessa ymmärrystä ja uutta tietoa tutkimuskohteena olevasta ilmiöstä, aineistosta pyrittiin huomioimaan kaikki ilmiöön linkittyvät tekijät kattavien analyysikysymysten voimin (ks. luku 3.4).

Myös laadullisen tutkimuksen metodologiasta esiintyy laadullisen tutkimuksen metodioppaissa moninaisia ja usein ristiriitaisia käsityksiä. Periaatteessa metodologia kuuluu kaikkeen tutkimukseen ja tutkimuksen tarkasteluun, mutta käytännössä laadullisen tutkimuksen eri perinteiden välillä suhtautuminen metodologiaan ja sen merkitykseen vaihtelee huomattavasti. Eräs tapa jäsentää laadullisen tutkimuksen metodologista maailmaa on jakaa se laajaan ja suppeaan merkitykseen. Laajan näkemyksen lähtökohtana on todellisuudesta saatavan tieteellisen tiedon ongelmallisuus: todellisuus aukeaa tutkijalle eri tavoin riippuen siitä, millä tavoin ja millä välineillä sitä tutkitaan. Ajatuksena on, että tutkija ymmärtää tutkimukseensa sisältyvät mahdollisuudet ja rajoitteet suhteessa todellisuuteen ja toisiin tutkimuksiin. Metodologian suppeassa merkityksessä menetelmien käyttö ratkaisee tuloksen; todellisuus ymmärretään annettuna ja ongelmattomana. (Sarajärvi & Tuomi 2011, 12–13; Raunio 1999, 26–27; vrt. myös Hirsjärvi ym. 2010, 161–166.)

Monimutkaiseksi tilanteen tekee se, että jo kysymys metodologian käsitteestä laajana ja suppeana aiheuttaa erimielisyyksiä (Sarajärvi & Tuomi 2011, 13). Ottamatta kantaa itse jaon toimivuuteen nojaan tässä tutkimuksessa laajaan näkemykseen metodologiasta, sillä se sopii ymmärrykseeni todellisuuden ja tutkimuksenteon luonteesta. Näen myös

tutkijan vaikuttavan siihen, millaisena todellisuus näyttäytyy lopullisessa tutkimusraportissa, eli siten todellisuus ei nähdäkseni säily täysin annettuna ja ongelmattomana (ks. Ronkainen ym. 2014a; vrt. Hirsjärvi ym. 2010, 161; Ronkainen ym. 2014b, 94–95). Näen, että tutkijan suorittamalla tulkinnalla on laadullisessa tutkimuksessa keskeinen asema (ks. Hämäläinen 1987, 3).

Tutkijana en voi sanoutua irti myöskään arvolähtökohdista, sillä arvoni muovaavat sitä, miten pyrin ymmärtämään tutkimaani ilmiötä (Hirsjärvi ym. 2010, 161). Esimerkiksi se, että arvostan oppimista ja asioissa kehittymistä, näkyy jo tutkimusaiheen valinnassani. Sen lisäksi, että olin utelias aihetta kohtaan, koin, etten tiedä siitä kylliksi ottaen huomioon, että opiskelen sosiaalityötä pääaineenani. Muun muassa siksi halusin tutkia sitä. Todennäköisesti en olisi kuitenkaan valinnut aihetta, jos se ei olisi ollut yhteiskunnallisesti ajankohtainen – siinä määrin arvostan myös yhteiskunnallisesti ajankohtaisten tutkimusaiheiden valintaa (ks. Karjalainen & Sarvimäki 2005, 3; Muhonen & Puuska 2014, 11).

Se, että hyödynsin tutkielmassani muiden keräämää ja osittain myös muiden litteroimaa aineistoa, vaikutti myös aineistoanalyysini lähtökohtiin. Koska en kerännyt aineistoa itse, en myöskään osallistunut aineiston hankinnan lähtökohtien, enkä aineiston keruun menetelmien pohdintaan, enkä valintaan (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). En myöskään tuntenut suurinta osaa aineistostani ennen analyysini aloittamista. Siksi etenin analyysissäni aineiston ehdoilla, ja päätin tutkimustehtäväni vasta aineistoon tutustumisen edetessä.

Vaikka etenin analyysissäni aineiston ehdoilla, myös aiemmalla ymmärryksellä, tutkimuksella ja tiedolla on ollut merkitystä tutkimuksessani (Hirsjärvi ym. 2010, 109; ks. Tuomi & Sarajärvi 2011, 97). Esimerkiksi aiempi tutkimukseni ja tietoni sosiaalityön asiantuntijuuden ja osaamisen määrittelystä ja jäsentämisestä (ks. luku 1) ovat olleet taustalla aineiston analyysivaiheessa. Tutkijana vaikutan tiedon rakentumiseen myös kokemusteni ja valintojeni kautta (esim. Alasuutari 1999, 254; Hirsjärvi ym. 2010, 123; ks. myös Ronkainen ym. 2014). Siten tutkimukseni tieto rakentuu *abduktiivisesti* – ajatteluprosessina, jossa vaihtelevat aineistolähtöisyys ja valmiit mallit (Tuomi & Sarajärvi 2011, 97). Myös käyttämäni analyysimenetelmä, *teoriaohjaava sisällönanalyysi*, perustuu usein abduktiiviseen päättelyyn. Teoriaohjaavuudella tarkoitetaan sitä, että analyysissä on teoreettisia kytkentöjä, mutta analyysit eivät pohjaudu suoraan teoriaan. (Mt., 97.) Analyysivaiheessa en kuitenkaan pyrkinyt yhdistelemään aineistolähtöisyyttä ja

valmiita malleja pakolla tai edes puolipakolla, kuten teoriaohjaavassa analyysissä yleensä tehdään, sillä se ei olisi tehnyt oikeutta aineistolle. Siksi loin monia teoreettisia käsitteitä aineistosta. (Vrt. mt., 97.)

Myös Sociopolis-hankkeen haastatteluaineistolle määritelty litterointitarkkuus asetti yhden lähtökohdan analyysilleni, sillä valittu litterointitarkkuus määrittelee olennaisesti, millaisia kysymyksiä aineistolle voi esittää (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006; Ruusuvuori 2011, 424–427; Nikander 2011, 432–435; ks. myös Alasuutari 1995, 83). Siten ollessani aineiston analyysivaiheessa suhteutin tutkimustehtäväni sekä tutkimus- ja analyysikysymykseni litteroinnin tarkkuustasoon. Litterointitarkkuuden suhteen noudatin hanketutkijoilta saamaani ohjeistusta. Hanketutkijat ilmaisivat olevansa kiinnostuneita haastatteluiden asiasisällöstä eli siitä, *mitä* haastatteluissa kerrotaan. Siten en litteroidessani keskittynyt siihen, *miten* haastateltavat puhuivat tai millaisia taukoja puheeseen sisältyi, vaan litteroin haastattelunauhoista kaikki sisällöllisesti merkitykselliset sanat. Käytännössä litteroin nauhat sanatarkasti lukuun ottamatta puheessa esiintyneitä toistoja ja täytesanoja. Lisäksi litteroin haastattelijoiden esittämät kysymykset ja kommentit saadakseni paremman käsityksen keskustelun etenemisestä.

3.4 Tutkimuksen eteneminen

Kuten aiemmin kuvasin, tutkimukseni nojaa joiltain osin aikaisempaan tutkimiseeni (ks. luku 1) ja aikaisempiin kokemuksiini (vrt. Alasuutari 1999, 254), minkä vuoksi myös tutkimus- ja analyysiprosessini alkupistettä on vaikea tarkkaan määrittää. Jossain määrin voin kuitenkin paikantaa analyysiprosessini käynnistymisen kesään 2016. Litteroin tuolloin hanketutkijoiden keräämiä haastatteluja saaden siten aiempaa laajemman kosketuksen Sociopolis-hankkeen haastatteluaineistoon. Prosessoin kuulemaani ja litteroimaani erityisesti sosiaalityön asiantuntijuuden ja osaamisen näkökulmasta.

Konkreettisempaan analyysiin pääsin päätettyäni aineiston rajauksesta ja saatuaani haluttuuni sopivan määrän rajaukseeni sopivia litteroituja haastatteluja. Aineiston järjestämiseen ja hahmottamiseen käytin apunani sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Se on tekstianalyysiä, jossa etsitään tekstin merkityksiä. Tässä tutkimuksessa merkityksiä etsittiin sosiaalityöntekijöiden puheista. Sisällönanalyysillä pyrin saamaan tutkimastani ilmiöstä kuvauksen tiivistetyssä ja yleisessä muodossa (ks. liite 2) johtopäätösten tekoa

varten. (Esim. Sarajärvi & Tuomi 2011, 91, 103–104.) Sisällönanalyysiä hyödyntämällä pyrin myös lisäämään tutkimukseni informaatioarvoa (ks. Hämäläinen 1987, 33–34).

Uskaltauduin hieman soveltamaan analyysissäni tukeutuen Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven (2011, 6) näkemykseen sisällönanalyysistä menetelmänä, jossa tutkija tekee analyysin juuri niin kuin parhaaksi näkee ja kirjoittaa kaiken tekemänsä seikkaperäisesti auki raporttiin. Pääasiassa noudattelin kuitenkin Tuomen ja Sarajärven (mt., 108–113) esittelemää aineistolähtöisen sisällönanalyysin etenemisen logiikkaa tunnustaen samalla teorian ohjaavuuden analyysissäni. Loogisuuden tavoittelusta huolimatta analyysiprosessini sisälsi myös harha-askelia ja korjausliikkeitä (vrt. Alasuutari 1995, 252; Hämäläinen 1987, 19).

Aluksi tutustuin aineistoon lukemalla sitä läpi. Kyseisessä vaiheessa pidin mieleni avoimena lopullisen tutkimusmielenkiintoni suhteen, ja luin aineistoa aistit avoinna. Halusin antaa aineistolle mahdollisuuden kertoa, mitä siltä kannattaa kysyä (Ruusuvaori ym. 2011, 15; ks. Alasuutari 1995, 217). Pidin kuitenkin mielessäni, että sosiaalityön asiantuntijuus ja osaaminen on ilmiö, josta olen kiinnostunut. Maalasin eli *koodasin* (ks. Tuomi & Sarajärvi 2011, 92) aineistosta kohtia, jotka herättivät mielenkiintoni, ja selvitelin itselleni näkökulmaa, josta kyseistä ilmiötä lähestyisin.

Siirtyessäni analyysissäni eteenpäin tarkempi tutkimusmielenkiintoni oli hahmottunut. Aineistoon tutustumisen ja alustavan teoreettisen tarkasteluni pohjalta kiinnostuin erityisesti tekijöistä, jotka liittyvät sosiaalityön osaamisen tunnistamiseen. Siten laadin toista lukukertaa varten seuraavat viisi analyysikysymystä: 1) mikä *vaikeuttaa* sosiaalityön osaamisen tunnistamista 2) mikä *helpottaa* sosiaalityön osaamisen tunnistamista 3) *missä yhteyksissä* sosiaalityön osaamista on vaikea tunnistaa 4) *kenen toimijoiden* on vaikea tunnistaa sosiaalityön osaamista, ja 5) *mitä muuta* sosiaalityön osaamisen tunnistamiseen *näyttäisi liittyvän*. Laajan kysymyspatteriston avulla halusin turvata, etten sivuuta aineistosta mitään oleellista ilmiön kokonaisvaltaisen ymmärtämisen kannalta.

Valitsin kullekin analyysikysymykselle oman värisymbolinsa, ja aineistoa lukiessani koodasin tekstistä otteita kyseisiä värisymboleita hyödyntäen (kysymys 1=punainen, kysymys 2=keltainen, kysymys 3=ruskea, kysymys 4=sininen, kysymys 5=vihreä). Lisäksi koodasin omalla värisymbolilla tutkijoiden esittämät kysymykset ja kommentit (=harmaa). Koodausten sekaan kirjasin alustavia huomioitani sosiaalityöntekijöiden ilmauksista esiin piirtyvistä asioista. Esimerkissä 1 on esimerkki aineistosta koodauksen vaiheessa. Tekstiotteen merkintä H2S viittaa haastatteluun (H), haastattelun järjestys-

numeroon aineistossani (2) ja sosiaalityöntekijään vastaajana (S). Tutkijan kommentin (T) olen merkinnyt omalla symbolillaan. Esimerkin selkiyttämiseksi olen kirjannut alustavat huomiot ilmauksista tekstiotteen alle.

H2S: Mutta kyllä se tiedon puute on ihan selkeä. Tänä päivänä rehtori sano mulle että tämä mitä oot sanonu ni tää on mulle uutta, että ei oo kaikilla vesiselevä, että se on rehtorista ja opettajista ja..sitte jos se ulottuu meihin-ki, ni alkaa olla jo vähän huono tilanne.

T: Niin, onko teillä semmosia keskusteluita, keskusteletteko te siellä kouluissa siitä kuraattorin työstä koskaan niitten opettajien ja rehtoreitten kanssa tai..?

S: No jos aateltas että suomentas sitä kuraattoria, ni mää oon ruvennu avaamaan silleen että niin, tämähän on koulussa toimiva sosiaalityöntekijä, aa..sosiaalityö..sitte tää kukkahattutäti, sosiaalityöntekijä, ahaa sää oot semmonen. Saaha sitä hyvää läppää heittää siitä. Et sit vanhempain illoisakin ni kyllä mää siellä avaan, että mikä se kuraattori on. Se on sosiaalityöntekijä. Ja voi olla ylpeä siitä, hei mää oon sosiaalityöntekijä.

tiedon puute sosiaalityöstä, tiedon puute rehtorilla ja opettajilla, sosiaalityöntekijä lisää tietoutta omasta roolistaan koulussa, ennakkokäsitykset ja stereotypiat sosiaalityöstä, sosiaalityöntekijän ammattiyhteisö ja ammatillinen itsearvostus

Esimerkki 1. Aineiston koodausta. Tekstiotteiden koodaaminen analyyssikysymysten pohjalta, alustavien huomioiden kirjaaminen.

Kyseisen analyysivaiheen jälkeen havaitsin, että tutkimusmielenkiintoni on edelleen syytä tarkentaa. Kaikkien edellä esittelemieni analyyssikysymysten avulla lähestyin kyllä samaa ilmiötä, mutta tutkimuksen selkiyttämiseksi kuin myös sen laajuuden hillitsemiseksi näin tarkennuksen tarpeelliseksi. Lisäksi aineistosta esiin piirtyvät asiat osoittivat joidenkin analyyssikysymysteni osin limittyvän; esimerkiksi kysymykset 1) ja 2) antoivat pääosin vihjeitä saman asian kääntöpuolista ja aiheuttivat siten toistoa analyysiini. Sinänsä en pitänyt limittäisyyttä pelkästään negatiivisena asiana: huomioimalla vastakohtat ja rinnasteiset ilmiöt sain asiasta kokonaisuutena paremman otteen (Alasuutari 1999, 229), ja toisto toi analyysiini varmuutta. Pohdittuani asiaa päätin rajata tutkimusmielenkiintoni tekijöihin, jotka haastavat sosiaalityön osaamisen tunnistamista. Siten lopulliseksi tutkimuskysymykseksi muotoutui:

Mitä tekijät haastavat sosiaalityön osaamisen tunnistamista?

Vaikka rajasinkin tutkimusmielenkiintoni haasteita tuoviin tekijöihin, säilytin aineistossa koodaukseni ja merkintäni kaikkien analyyssikysymysten osalta mahdollista myöhempää käyttöä varten.

Seuraavassa analyysivaiheessa perehdyin jälleen tekstiin keskittäen katseeni ilmaisuihin, joissa sosiaalityöntekijät puhuivat työnsä toteuttamisen, osaamisensa hyödyntämisen tai osaamisensa kehittämisen haasteista ja esteistä. Numeroin jokaisen ilmaisun, ja myöhemmin järjestin kaikki ilmaisut myös samaan tiedostoon. Tällä tavoin suurta aineistomassaa oli helpompi hallita ja edelleen järjestellä. Puntaroin jo tekemieni koodauksen toimivuutta, ja joko poistin koodauksia tai koodasin lisää. Lisäksi edelleen kirjasin huomioitani sosiaalityöntekijöiden ilmaisuihin esiin piirtyvistä asioista. Kirjaamiseen käytin ilmaisua kuvaavaa sanaa, käsitettä tai ilmausta (Esimerkki 2). Huomioin analyysissä lauseiden ja lauseiden osien lisäksi myös ajatuskokonaisuudet, jotka sisälsivät useita lauseita (Polit & Hungler 1997, Burns & Grove 1997, Tuomen & Sarajärven 2011, 110 mukaan).

Esimerkissä 2 on ote analyysistäni kyseisessä vaiheessa, jossa samalla hieman muutin merkitsemislogiikkaani. Merkintä H2S36 viittaa edelleen haastatteluun (H), haastattelun järjestysnumeroon aineistossani (2) ja sosiaalityöntekijään (S), mutta uutena jälkimmäinen numerointi (36) ilmaisun järjestysnumeroon aineistossani. Myöhemmin käytin joidenkin numeroitujen ilmaisujen perässä myös kirjaimia (a, b, c...) löytäessäni uusien lukukertojen myötä uusia merkitseviä ilmaisuja.

H2T: ”Miten te ajattelette, miten sitä pitäisi kehittää sitä koulusosiaalityötä, että se professio jotenki vahvistus siellä? Pitäiskö se olla teijän keskinäisempää enemmän, vai enemmän kontaktia niitten opettajien kanssa ja niitten terveydenhuollon ihmisten, vai miten sitä voi tehdä sitä..? Vai valtakunnallisesti vai hankkeilla, vai..? Miten te ajattelette, että miten se parane se tilanne?”

H2S36: No tuntuu välillä, että onko se itelläki hämärtyäny sillain..ollu joskus se tilanne, että niitä toimijoita ei oo ollu niin paljon siellä koululla, niin koulukuraattori on ollu semmonen joka paikan höylä, tehny varmaan semmosiaki töitä mitkä ei oikeesti siihen professioon kuulu, ni se vähän niinku hämärtyy niin, että mikä se mulle kuuluu, mikä se on että..tavotatteko te muutki tätä samaa? [Seuraa myöntävä vastaus useamman haastateltavan suusta] Kuka minä olen?

työn muutokset, työnjaolliset haasteet, epäselvä työnjako eri ammattiryhmien kesken, sosiaalityön rooli epäselvä, sosiaalityön rooli epäselvä sosiaalityöntekijälle itselle, epäselvä ammatti-identiteetti

Esimerkki 2. *Aineiston tutkimista. Ilmaisua kuvaavat käsitteet.*

Yksittäisten ilmaisujen tutkimisen jälkeen laadin kuvion, johon ryhmittelin ja yhdistin omiksi alaluokikseen samaa asiaa kuvaavat käsitteet. Lisäksi nimesin kunkin luokan sen sisältöä kuvaavilla käsitteillä. (Sarajärvi & Tuomi 2011, 110.)

ALKUPERÄISILMAISU	ALALUOKKA
H1S7, H1S11, H2S27, H2S36, H2S50, H2S59, H2S60, H2S64, H3S80, H3S118a, H4S121, H4S122, H4S125, H4S141, H4S142, H4S143, H4S147, H4S149, H4S161, H4S162a, H4S163, H4S164, H4S165	organisaatiomuutos, muutokset työskentelyrakenteissa ja -tavoissa, muutokset asenteissa, työn muutokset, muutokset työnkuvissa, ammattien muuttuminen, lakimuutokset, muutokset, kulttuuriset muutokset, muutokset perherakenteissa, ilmiöiden muuttuminen, ongelmien muuttuminen, maailman muuttuminen

Kuvio 2. Aineiston tutkimista.

Tässä vaiheessa analyysiä epäilin kuitenkin joiltain osin oikoneeni analyysissäni, koska en ollut pelkistänyt koodaamiani ilmaisuja (ks. Tuomi & Sarajärvi 2011, 108–110), vaan olin ikään kuin suoraan luokitellut ne kirjaamieni huomioiden perusteella (Kuvio 2). Siksi lisäsin uuden sarakkeen tiedostoon, johon olin aiemmin vienyt kaikki yksittäiset numeroidut ilmaisut, ja lyhyitä ja yksiselitteisiä ilmaisuja lukuun ottamatta pelkistin ilmaisut. Pelkistämisvaiheen avulla havaitsin paremmin, mikä ilmaisuissa oli selkeästi ja keskeisesti esillä. Muun muassa ilmaisua **H2S36** (Esimerkki 2) kuvaavat käsitteet kaventuivat pelkistämisvaiheen myötä kahteen keskeiseen käsitteeseen, *työn muutoksiin* ja *epäselvään ammatti-identiteettiin*.

Analyysin seuraavassa vaiheessa etsin edelleen ilmaisujen välisiä yhteyksiä ja mietin, mitkä aiheet ilmaisuissa olivat toistuvasti läsnä. Tarvittaessa muovasin jo muotoilemiani ilmaisujen sisältöä kuvaavia käsitteitä, ja siirsin numeroituja ilmaisuja niitä kuvaaviin luokkiin. Aloin tiivistää aineistoa yhteen ensin alaluokiksi (Kuvio 2), sitten ylä-, pää- ja yhdistäviksi luokiksi (Kuvio 3; Tuomi & Sarajärvi 2011, 110–113). Koko aineiston osalta luokkien rakentuminen alaluokista yhdistäviin luokkiin on kuviona liitteessä 2.

ALKUPE- RÄISILMAISU	ALALUOKKA	YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA	YHDISTÄVÄ LUOKKA
H1S7, H1S11, H2S27, H2S36, H2S50, H2S59, H2S60, H2S64, H3S80, H3S118a, H4S121,	organisaatiomuutos, muutokset työskentelyrakenteissa ja -tavoissa, muutokset asenteissa, työn muutokset, muutokset työnkuvissa, ammattien muuttuminen, lakimuutokset, muutokset, kult-	<i>muutokset, muutokset työskentelyrakenteissa ja -tavoissa, lakimuutokset</i>	Muutokset	Rakenteelliset ja olemukselliset tekijät

H4S122, H4S125, H4S141, H4S142, H4S143, H4S147, H4S149, H4S161, H4S162a, H4S163, H4S164, H4S165	tuuriset muutokset, muutokset perhera- kenteissa, ilmiöiden muuttuminen, on- gelmien muuttumi- nen, maailman muuttuminen			
--	--	--	--	--

Kuvio 3. *Aineiston tiivistämistä.*

Aineiston tiivistäminen vaati lukuisia askelia eteen ja taakse, eikä suinkaan edennyt peräkkäisinä ja selvärajaisina jaksoina, kuten analyysiä aloittaessani ajattelin (ks. Alasuutari 1995, 252). Aineistoa uudelleen lukiessa ilmauksista piirtyi usein esiin uusia merkityksiä ja painotuksia. Minun tuli useita kertoja palata analyysissä taaksepäin varmistuakseni tulkintani pitävyydestä; oli luettava huolellisesti, millä perusteella olin nimenmynyt ja luokitellut aiemmat vaiheet. Haasteita tuotti lisäksi se, että monet sosiaalityön osaamisen tunnistamista haastaneet tekijät kietoutuivat toisiinsa. Lopullisessa raportissani luokittelin tietyt tekijät kuitenkin toisistaan erilleen, sillä ne näkyivät limittäisyydestä huolimatta myös erillisinä ja keskeisinä merkityksinä sosiaalityöntekijöiden puheissa. Esimerkiksi *muiden ammattiryhmien tiedon puute sosiaalityöstä* liittyi aineistossa myös *monialaisen yhteistyön haasteisiin*, mutta näyttäytyi aineistossa myös keskeisenä erillisenä tekijänä. Tämän vuoksi luokittelin sen lopulta pääluokkaan *tiedon puute*.

Lukuisten analyysivaiheiden jälkeen päädyin johtopäätökseen: sosiaalityön osaamisen tunnistamista haastavat erilaiset rakenteelliset, olemukselliset ja vuorovaikutukselliset ilmiöt sekä sosiaalityön sisäiset tekijät. Lopullisessa raportissani rakenteellisia ja olemuksellisia tekijöitä kuvastivat *resurssipula*, *muutokset* sekä *ongelmien luonne*, sillä sosiaalityön osaamisen tunnistamista haastoivat esimerkiksi ajan puute, lakimuutokset ja sosiaalisten ongelmien haastavuus. Vuorovaikutuksellisiin tekijöihin sisältyivät *monialaisen yhteistyön haasteet*, *tiedon puute* ja *asenteet*, koska muun muassa työnjaolliset haasteet, tiedon puute sosiaalityöstä sekä eri tahojen ongelmiin asennoituminen haastoivat sosiaalityöntekijöiden työtä vaikeuttaen samalla eri tahojen mahdollisuutta tunnistaa sosiaalityöntekijöiden osaamista. Sosiaalityön laaja-alaisuus, tiedon puute sosiaalityöntekijöiden kesken, muutamat keskeiset koulutuspuutteet sekä yhteistyöhaasteet sosiaalityöntekijöiden kesken olivat esimerkkejä sosiaalityön osaamisen tunnistamista haasta-

neista sosiaalityön sisäisistä tekijöistä, jotka muuntuivat luokiksi *sosiaalityön olemus, tiedon puute, puutteet koulutuksessa sekä sosiaalityöntekijöiden toiminta*.

Väitteeni siitä, että viimeksi esitelty tekijät ovat sosiaalityön sisäisiä, on kuitenkin jokseenkin teoreettinen. Esiymmärrykseni mukaan maailman luonne ja rakenne on sosiaalinen, ja ihmisten toiminta on lähtökohdiltaan sosiaalista ja vuorovaikutteista (vrt. Kuusela 2004, 7–10). Siten myöskään sosiaalityöhön ja sosiaalityöntekijöihin liittyvät ilmiöt eivät todellisuudessa synny tyhjiössä sosiaalityöntekijöiden ammattikunnan sisällä. Näin ajatellen sisäisistä tekijöistä olisi voinut olla kuvaavampaa puhua lainausmerkeissä sosiaalityön ”sisäisinä” tekijöinä, ja periaatteessa kyseiset tekijät olisi voinut luokitella myös vuorovaikutuksellisten tekijöiden alle. Luokittelin kyseiset tekijät kuitenkin nykyisen kategoriansa alle, koska näin ratkaisun lisäävän tutkimustulosten informaatioarvoa (ks. Hämäläinen 1987, 33–43).

Kuviossa 4 on tiivistettynä tutkimukseni lopulliset tulokset, niiden alaluvut ja osatekijät. Koska osatekijöitä tuli aineistosta esiin niin paljon, rajaan seuraavassa tulosluvussa käsittelemi tekijöihin, jotka olivat sosiaalityöntekijöiden puheen ja siitä tekemieni tulkintojen perusteella keskeisimpiä sosiaalityön osaamisen tunnistamisen näkökulmasta.

OSAAMISEN TUNNISTAMISTA HAASTAVAT TEKIJÄT	ALALUVUT	OSATEKIJÄT
RAKENTEELLISET JA OLEMUKSELLISET TEKIJÄT	Resurssipula	Ajan puute Henkilöstöpula Oman alan esimiehen puute Työskentelyrakenteen puute Yhteiskuntarakenteellinen puute
	Muutokset	Muutokset työskentelyrakenteissa ja -tavoissa Lakimuutokset
	Ongelmien luonne	Ongelmat haastavia ja muuttuvia
VUOROVAIKUTUKSELLISET TEKIJÄT	Monialaisen yhteistyön haasteet	Eriävät ongelmien selitys- ja ratkaisutavat Työnjaolliset haasteet Puutteita yhteisvastuullisuudessa Auktoriteettiasemat
	Tiedon puute	Tiedon puute sosiaalityöstä Tiedon puute toisten ammattiryhmien työstä Sosiaalityön rooli epäselvä Ennakkokäsitykset
	Asenteet	Asennoituminen ongelmiin Asenteet sosiaalityötä kohtaan Sosiaalihuollon asiakkaat eivät halua asioilleen näkyvyyttä
SOSIAALITYÖN SISÄISET TEKIJÄT	Sosiaalityön olemus	Sosiaalityön laaja-alaisuus Sosiaalityön vaikuttavuuden problematiikka
	Tiedon puute	Tiedon puute sosiaalityöntekijöiden kesken Epäselvä ammatti-identiteetti Sosiaalityön koulutuksen ja käytännön sosiaalityön kohtaamattomuus
	Puutteet koulutuksessa	Keskeinen puute koulutuksessa Sosiaalityön ydinosaaminen vaikeasti määritelty Käsitteellistyneet käytännöt
	Sosiaalityöntekijöiden toiminta	Yhteistyöhaasteet sosiaalityöntekijöiden kesken Sosiaalityöntekijöiden epäaktiivisuus Ammatillisen itsearvostuksen puute

Kuvio 4. Osaamisen tunnistamista haastavat tekijät, alaluvut ja osatekijät.

4 Tutkimustulokset sosiaalityön osaamisen tunnistamista haastavista tekijöistä

4.1 Rakenteelliset ja olemukselliset tekijät

4.1.1 Resurssipula

Erilaiset resurssipuutteet osoittautuivat keskeiseksi sosiaalityön osaamisen tunnistamista haastaneeksi tekijäksi aineistossa. Puhuessaan erilaisista resurssipuutteista sosiaalityöntekijät puhuivat usein siitä, miten ne haastoivat ylipäänsä oman työn näkyväksi tekemistä, vaikeuttivat oman työn laadukasta toteuttamista tai estivät oman työn kehittämistä (vrt. Sipilä 2011, 130). Koska sosiaalityöntekijät joutuivat resurssien puuttuessa tinkimään työnsä laadusta, resurssipuutteet myös vääristivät kuvaa sosiaalityön osaamisesta (ks. Kemppainen ym. 1998, 154). Ajan puute, puutteet henkilöstöresursseissa, työskentelyrakenteiden puute sekä puutteet yhteiskuntarakenteellisessa systeemissä olivat aineistossa keskeisesti näyttäytyneitä resurssipuutteita. Puhetta erilaisista resurssipuutteista esiintyi viimeistä haastattelua lukuun ottamatta kaikissa aineiston haastatteluissa. Puhetta erilaisista resurssipuutteista esiintyi aineistossa myös määrällisesti eniten muihin sosiaalityön osaamisen tunnistamista haastaviin osatekijöihin verrattuna (ks. liite 2).

Ajan puute. Useimmiten resurssipula liittyi ajan puutteeseen (vrt. Kemppainen ym. 1998, 154; Sipilä 2011, 129). Ajan puute oli useissa kommentteissa yhdistettävissä siihen, että sosiaalityöntekijöiden työmäärä oli liian suuri laadukkaan työn toteuttamiseksi tai työn kehittämiseksi. Siten tulkitsin, että useimmiten kyse oli pohjimmiltaan puutteista henkilöstö- ja taloudellisissa resursseissa. Tulkintaani tukivat erään aineiston sosiaalityöntekijän, kuin myös erään haastattelijan maininnat aluehallintoviraston tekemästä tutkimuksesta, joka osoitti, ettei työn sisällöllisellä tehostamisella pystytty enää parantamaan asioita tietyissä sosiaalityön toimintaympäristöissä; asioiden kehittäminen vaati resurssien lisäämistä. Sosiaalityöntekijöiden liian vähäiset resurssit suhteessa työmäärään on ilmennyt muissakin tutkimuksissa (Kemppainen ym. 1998, 154; Karjalainen ym. 2005, 22; Kemppainen 2006, 282; Sipilä 2011, 128–129).

H2S19: ”- ja sitten se, että miten se jotenki se koulun sosiaalityö näkys enempi siellä koulussa, että jotenki sen näkyväksi tekeminen on semmoinen mitä miettii ja mikä tuntuu että jää sitten siihen kiireen, niitten asiakstapaamisten ja semmosten jalkoihin, että jotenki semmoinen sen työn näkyvyys ja sen yhistäminen siihen koulumaailmaan ja yhteisöllisyyteen. Se on varmaan se mikä askarruttaa - -”

H2S21: ”- - mutta sitte se on monesti se resurssipula, että ku tuntuu että on niin hirviän paljon, ni sitten semmoinen ennalta ehkäsevä työ, ni tuntuu et-

tä siihen ei niin hirveesti sitten riitä sitä aikaa, et se on tavallaan semmosta tulipalon sammutusta, kriisistä toiseen menemistä. Se on semmonen mikä on askarruttanu, että tavallaan ku ois aikaa ja mahdollisuutta ni keskittyä siihen että se ei ois aina niin korjaavaa se työ, vaan se ois nimenommaan sitä ennalta ehkäsevääki.”

H3S103d: ”- - mulla ei ensinäkään oo tietenkää tuon työajan puitteissa hirveesti siihen oo resursseja mutta että jos olis, niin sitä kehittäisin, ja jos tää jatkuu ni sitä varmaan haluaisin sitä puolta yrittää jollaki tappaa niinkö vahvistaa, ja vielä enemmän sitä puolta, että yhteistyötä TE-toimiston ja näitten kanssa enemmän. - -”

Ajan puute oli merkityksellinen tekijä sosiaalityön osaamisen tunnistamisen näkökulmasta muun muassa siksi, että ajan puute heikensi sosiaalityöntekijöiden mahdollisuutta tehdä yhteistyötä eri tahojen kanssa. Yhteistyö sekä toisten sosiaalityöntekijöiden että muiden ammattiryhmien kesken taas näyttäytyi aineistossa asiana, joka merkittävästi lisäsi eri tahojen tietoisuutta toistensa työstä. Lisäksi aineiston sosiaalityöntekijät poikkeuksetta arvostivat yhteistyötä eri tahojen kanssa. Aineistossa ei esiintynyt ainuttakaan kommenttia, joka olisi viitannut siihen, että sosiaalityöntekijät olisivat halunneet työskennellä enemmän yksin tai että yhteistyötä eri tahojen kanssa olisi ollut liikaa. Sosiaalityöntekijät kokivat myös, etteivät he ajan puutteen vuoksi kyenneet toteuttamaan työtään suunnitelmallisesti.

Henkilöstöpula. Toinen keskeinen resurssien puuttumiseen kulminoituva tekijä, jonka aineiston sosiaalityöntekijät toivat toistuvasti esiin, oli kollegiaalisen tuen puute. Puhuessaan kollegiaalisen tuen puutteesta sosiaalityöntekijät puhuivat poikkeuksetta siitä, miten merkitykselliseksi he olisivat tuen kokeneet, jos heillä olisi ollut siihen parempi mahdollisuus (vrt. Sipilä 2011, 133). Siten tulkiten kollegiaalisen tuen puutteen selittyvän aineistossa ennen kaikkea ja jälleen puutteilla henkilöstöresursseissa, en ensisijaisesti sosiaalityöntekijöiden välisen yhteistyön toimimattomuudella. Kollegiaalisen tuen puute haastoi sosiaalityön osaamisen tunnistamista ennen kaikkea siten, että ilman kollegoiden tukea sosiaalityöntekijät kokivat usein asemansa heikoksi ja toisinaan myös uhatuksi työympäristöissään, eivätkä siksi esimerkiksi kertoneet työstään niin rohkeasti muille ammattiryhmille.

Aineiston sosiaalityöntekijöiden kohdalla tilanne oli usein se, että he olivat ainoita oman alansa edustajia välittömässä työympäristössään, eikä heillä ollut siten mahdollisuutta välittömään kollegiaaliseen tukeen. Etenkin terveydenhuollon sosiaalityöntekijät

sekä koulukuraattoreina työskentelevät sosiaalityöntekijät toivat esiin vaikutuksia, joita kollegiaalisen tuen puute heidän työlleen aiheutti.

H3S113: ”Kollegoitten tuestaha se on kiinni, et sillä on merkitystä – iteku alotin terveystakeskuksesta, siellä ei ollu minkäänlaista tukea ni eihän se, ensim- heti valmistumisen jälkeen menin, ensimmäinen virka siinä teekoossa, en jaksanu ku vuoden olla..ei sitä jaksu yksin ku et saa mistään tukea - -”

H2S23: ”- - Ehkä tänä päivänä mun mielessä on se, että kuinka koulussa tehdä sosiaalityötä niin on haasteellista, koska siellä oot sen alan ainoa työntekijä ja se koko konteksti on aivan eri alaa, siellä on opetustoimen henkilöitä ja muutenki se sosiaalityö ei siellä luontojaan muuten oo läsnä ku siinä koulukuraattorin kautta. Tietenki ne opettajatki tekee sitä omalla lailla oppilashuoltoa, mutta se ei oo mitenkään helppoa siellä noudattaa niitä kaikkia sosiaalityön periaatteita. - -”

Henkilöstöpula ja kollegiaalisen tuen puute heikensivät myös aineiston sosiaalityöntekijöiden työssä jaksamista. Edellisellä voi olla myös kauaskantoisempia seurauksia, sillä on todettu, että työhyvinvointiin ja työolosuhteisiin liittyvät ongelmat heikentävät merkittävästi sosiaalityöntekijöiden työssä pysymistä ja saatavuutta (Karjalainen ym. 2005, 22). Oletettavasti kollegiaalisen tuen merkitys korostuu vastavalmistuneiden sosiaalityöntekijöiden kohdalla. Aineistossa kollegiaalisen tuen tarve ei kuitenkaan koskettanut pelkästään vastavalmistuneita ja nuoria sosiaalityöntekijöitä, vaan myös pitempään alalla työskennelleet sosiaalityöntekijät toivat esiin tarpeensa kollegiaaliselle tuelle. Eräs vastavalmistunut sosiaalityöntekijä painotti lisäksi kaipaavansa *kokeneiden* kollegoiden tukea, minkä tulkitsen kertovan siitä, että sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuus vahvistuu merkittävästi työkokemuksen myötä. Kollegiaalisen tuen puutteen vuoksi sekä kokemattomilla että kokeneilla sosiaalityöntekijöillä oli aineiston perusteella haasteita edustaa sosiaalityön asiantuntijuutta yksin osana monialaista työyhteisöä.

Oman alan esimiehen puute. Kollegoiden puutteeseen liittyen etenkin koulukuraattoreina työskentelevät sosiaalityöntekijät toivat huomattavan painokkaasti ja kohtalaisen usein esille, kuinka he kaipasivat työyhteisöönsä oman alansa esimiestä (vrt. Sipilä 2011, 131).

H2T: ”No tähän johtamiseen liittyen sitten, että jos miettii että rehtorit ei ole teijän johtajia ni pitäskö teijän johtaja olla sitten jotenki sosiaalialan vahvasti, niinku sosiaalityöntekijä? Eihän se taija tällä hetkellä olla.”

H2S61: ”Kyllä pitäs.”

H2S62: ”Pitäis.”

H2S63: ”Pitäis ehottomasti olla, pitäis ymmärtää tämä työkenttä. Ja pitäis pystyä vaikeissa asioissa kysymään omalta esimieheltä eikä omalta työka-verilta.”

Sosiaalityöntekijät olisivat halunneet tukeutua omaan esimieheen esimerkiksi tilanteissa, joissa heillä oli työnjaollisia haasteita eri ammattiryhmien kanssa. Toisinaan sosiaalityöntekijöillä oli myös keskenään ongelmia työmäärän tasaisen jakamisen kanssa. Oman alan esimiehen tarve näyttäytyi koulukuraattoreiden kohdalla erityisen ymmärrettävänä, sillä koulukuraattorit työskentelivät yleensä fyysisesti monessa eri paikassa ja useimmiten yksin. Anita Sipilän (2011, 131) tutkimustulosten perusteella sosiaalityöntekijät kaipasivat vahvoja sosiaalijohtajia erityisesti sosiaalityön kehittämiseen ja isompien kokonaisuuksien hahmottamiseen.

Työskentelyrakenteen puute. Resurssipuutteet koskivat aineistossa usein myös sitä, ettei sosiaalityöntekijöillä ollut johonkin tiettyyn tarkoitukseen tai tarpeeseen soveltuvaa työskentelyrakennetta, tai olemassa oleva työskentelyrakenne oli jotenkin puutteellinen. Aineiston perusteella työskentelyrakenteiden puutteellisuutta selitti muun muassa rahan puute, mutta jälleen myös ajan vähyys. Esimerkiksi koulukuraattoreina työskentelevät sosiaalityöntekijät esittivät rahan puutteen yhtenä syynä sille, miksei koulujen opetushenkilökunnalla ollut riittäviä mahdollisuuksia tehdä monialaista yhteistyötä heidän kanssaan; opettajille ei oltu resursoitu yhteistyöaika sosiaalityöntekijöiden kanssa. Siten resurssipuutteet eivät koskettaneet pelkästään sosiaalityöntekijöitä, mutta muita ammattiryhmiä koskevat resurssipuutteet vaikuttivat myös sosiaalityöntekijöiden työhön. Eräs terveydenhuollon sosiaalityöntekijä taas kuvasi, kuinka työn paljous ja kiihtyvä kiire söivät hänen työympäristössään mahdollisuutta monialaisten työskentelyrakenteiden luomiselle:

H3S92: ”- - mut täällä on kauhee kiire, ja koko ajan se kiihtyy se tahti..koko ajan asiakas- [sanan loppu epäselvä] menee tosi nopeesti ni sitten se, mennään kyllä aina sen kiireen taakse että ei ehdi niinkö ottaa mukaan muita eikä ehdi pysähtyä, ei ehdi järjestää niinkö neuvotteluita, palaveriita, ei oo niinkö semmosia rakenteita sille moniammatillisuudelle, että kauhee tahti vaan tehdä työtä.”

Monialaisten työskentelyrakenteiden puute näyttäytyi aineistossa keskeisenä resurssipuutteena sosiaalityön osaamisen tunnistamisen kannalta, sillä monialaisen yhteistyön puute liittyi aineistossa usein muiden ammattiryhmien heikkoon tietoisuuteen sosiaalityöstä. Monialaisen yhteistyön puute vaikeutti sosiaalityöntekijöiden työtä toisinaan myös siten, että muut ammattiryhmät eivät hyödyntäneet sosiaalityön osaamista sosiaa-

lityöntekijöiden arvioiden mukaan oikea-aikaisesti. Joissain tapauksissa työskentelyrakenteen puute heikensi sosiaalityöntekijöiden työn laatua. Eräs sosiaalityöntekijä kuvasi ”räpäivänsä” tiettyjen työtehtäviensä parissa, koska kyseisten työtehtävien hoitamiseksi ei ollut olemassa tarkoituksenmukaista työskentelyrakennetta.

Keskeinen työskentelyrakenteeseen liittyvä resurssipuute ilmenee myös keskustelukatkelmasta, jossa haastattelija ottaa puheeksi rakenteellisen sosiaalityön. Linaan seuraavassa kyseistä keskustelua haastattelijan alustuksella ja kysymyksellä sekä muutamalla rajatulla sosiaalityöntekijän vastauksella varustettuna.

H3T: ”Niin..no tästä me päästäänki siihen rakenteelliseen työhön etä..miten niinku, se että purattako te näitä asioita jonneki tai viettekö te eteenpäin näitä epäkohtia tai onko teillä aikaa semmoseen tai oottako miettiny että..siis näitä, ku teillä tulee näitä kertomuksia että..ne muuttus ne asiat. Onko teillä sellasta foorumia tai pitäskö olla?

H3S106: ”Se on varmaan aika lailla yksittäisten asiakkaitten kohdalla et en mä usko että meillä – ainakaan mulla ei oo sellasta foorumia missä voisin - -”

H3S107: ”- - mutta ei mulla oo semmosta kanavaa et mihin mä sit - -”

H3S108: ”Mutta toivois niitä väyliä ja tietysti sitä aikaa niitten – kyllähän me keskenämme sitä puhumme monesti koska me nähään täältä ne epäkohdat ja niistä ois hirveen hyvä niinku kirjelmöidä mutta aina se että minne..ja tosiaan se ajanki löytäminen, mutta sitä halua kyllä olis ku vaan jotenki keksis että mikä ois se väylä.”

Katkelmasta ilmenee, ettei sosiaalityöntekijöillä ole selkeää väylää tai foorumia – toisin sanoen työskentelyrakennetta – jonka avulla he voisivat välittää eteenpäin tietoa asiakkaidensa ongelmista ja niihin liittyvistä rakenteellisista epäkohdista. Toisaalta kyse saattoi olla myös siitä, ettei sosiaalityöntekijöillä ollut tietoa kyseisten väylien olemassaolosta tai ylipäänsä erilaisista mahdollisuuksista toteuttaa rakenteellista sosiaalityötä. Ottaen huomioon miten hiljattain rakenteellisen sosiaalityön näkökulma on Suomessa nostettu laajempaan keskusteluun (Pohjola ym. 2014, 10; ks. myös Kananoja 2017a, 31), molemmat edellä kuvatut vaihtoehdot saattoivat olla mahdollisia. Anita Sipilän (2011, 144) tutkimuksessa sosiaalityöntekijöiden mahdollisuudet vaikuttaa rakenteellisen tason hyvinvoinnin kysymyksiin näyttäytyivät melko vähäisinä etenkin ajan puutteen vuoksi, eli tulokset painottuivat hieman erilaan kuin tässä tutkimuksessa. Rakenteellista sosiaalityötä tukevien työskentelyrakenteiden puute oli keskeinen paitsi asiakkaiden kannalta myös sosiaalityöntekijöiden osaamisen tunnistamisen näkökulmasta. Kyseinen resurssipuute esti paitsi rakenteellisten ongelmien esilletuloa myös mahdolli-

suutta tunnistaa sosiaalityöntekijöiden tekemää työtä ja osaamista, jota he työssään hyödynsivät.

Yhteiskuntarakenteellinen puute. Aineistossa esiintyneet yhteiskunnan rakenteisiin liittyvät puutteet ja epäkohdat sekä haastoivat sosiaalityöntekijöiden työtä että estivät heitä kehittämistä työtään. Rakenteellisista epäkohdista sosiaalityöntekijät toivat huomattavan usein esiin eri ammattilaisten tekemän päällekkäisen työn; aineistossa oli paljon kuvia siitä, kuinka eri ammattilaiset tekivät joko toisistaan tietämättä tai tietoisesti päällekkäistä työtä yhteisten asiakkaidensa auttamiseksi. Tietoinen päällekkäisen työn tekeminen selittyi aineiston pohjalta ainakin sillä, että eri tahoilla ja ammattilaisilla oli toisinaan hyvin eriävät käsitykset asiakkaiden ongelmien syistä ja ratkaisutavoista, mikä sai eri tahot arvioimaan asiakkaiden tilanteita yhä uudelleen. Osittain kyse näytti olevan siitä, etteivät eri tahot tunnistanee eivätkä tunnustaneet toistensa osaamista. Aineisto osoitti, että päällekkäisen työn tekeminen aiheutti ongelmia paitsi monialaiseen yhteistyöhön, myös asiakkaille; usein asiakkaiden avun saanti pitkittyi ja ongelmien ratkaisuprosessi monimutkaistui.

Yhteiskuntarakenteellisena epäkohtana sosiaalityöntekijät näkivät myös palvelujärjestelmämme ”pirstaleisen” ja ”viidakkomaisen” rakenteen. Sosiaalityöntekijät mainitsivat useampaan otteeseen myös yhtenäisten tietojärjestelmien puutteesta, mikä aiheutti tiedonkulun ongelmia muun muassa sosiaalityön eri toimintasektoreiden välillä (ks. Kansa-koulu-hanke). Kaksi sosiaalityöntekijää toi lisäksi esiin huolensa siitä, etteivät he kykene sosiaalityön voimin paljoa auttamaan vajaakuntoisia työntekijöitä, koska yhteiskuntarakenteellinen systeemimme tukee vain 100 %:en työkyvyn omaavia työntekijöitä. Sosiaalityöntekijöiden mukaan osatyökykyiset ihmiset ikään kuin pakotetaan työkyvyttömiksi, koska osa-aikaisesta työstä ei kerry osatyökyvyttömyyseläkettä. Aineistossa oli lisäksi yksi esimerkki lakimuutoksen myötävaikuttamista resurssipuutteista; eräs sosiaalityöntekijä koki, että perhehoitolain muutoksen myötä perhehoidon resurssit olivat pienentyneet.

4.1.2 Muutokset

Monenlaiset ja monella tasolla tapahtuvat muutokset näyttäytyivät keskeisenä sosiaalityön osaamisen tunnistamista haastavana tekijänä aineistossa. Sosiaalityöntekijät puhuivat lakimuutoksista, muutoksista työskentelyrakenteissa ja -tavoissa, ongelmien muut-

tumisesta ja asennemuutoksista, kulttuurisista muutoksista, perherakenteiden muuttumisesta sekä ylipäänsä ilmiöiden ja maailman muuttumisesta. Eräs sosiaalityöntekijä toi muun muassa esille, että asioiden ja ajan muuttuessa myös sosiaalityössä käytettyjen työmenetelmien oli muututtava. Muutokset haastoivat sosiaalityön osaamisen tunnistamista, sillä ne vaativat usein sosiaalityöntekijöiltä jollain tavalla uudenlaista osaamista.

Aineistossa esiintyneen muutospuheen paljous ja moninaisuus osoittavat, kuinka keskeisesti muutokset ovat läsnä sosiaalityössä ja vaikuttavat siihen (vrt. Viinamäki & Pohjola 2016, 6). Vallitsevista yhteiskunnallisista muutosprosesseista mainittakoon myös sosiaalialan ekonomisoituminen, juridisoituminen, pedagogisoituminen, medikalisoituminen ja digitalisoituminen, joiden kaikkien ristipaineissa sosiaalisen näkökulma on (mt., 6). Sosiaalityötä koskettavat myös asiakkuuden ja asiakasprosessien ymmärtämisen muutokset, erityistä tukea tarvitsevien ryhmien kasvu sekä sosiaalisten ongelmien yhteen kietoutuminen ja monimutkaistuminen (Talentian tiedotteet 2016). Toisaalta on muistettava, ettei sosiaalityö ole tässä mielessä yksin, sillä muutokset ovat läsnä monella muullakin alalla (ks. Toiviainen & Hänninen 2006, 10–11).

Eräs sosiaalityöntekijä kuvasi muutosten vaikutusta sosiaalityön tunnistettavuuteen seuraavasti:

H3S80: ”Ja tuota..sosiaalityö on niin mielenkiintoinen sillä tavalla että se ei, sitä edelleen – multa on aikoinaan yhden kunnan, entinen kunnan johtaja kysynyt, että miten se sosiaalityö muka olevinaan on, ni musta sitä kysytään edelleen vähän, että selitäpää se sitten mikä se on, kun sitä elää osaa..kaikki osaa elää jollaki lailla.”

Huomionarvoisaa on, ettei sosiaalityöntekijä lähde tilanteessa avaamaan, mitä sosiaalityö hänen mielestään on, vaan päättää puheenvuoronsa. Siten tulkitseen sosiaalityöntekijän ikään kuin tyytyneen siihen, että sosiaalityön roolia ja tehtäviä on vaikea määrittää ja kiteyttää jatkuvien muutosten vuoksi. Sosiaalityöntekijän reaktio on ymmärrettävä, mutta on hyvä pohtia, kannattaako sosiaalityön määrittämisen vaikeuteen tyytyä, vai olisiko suotavampaa etsiä keinoja sosiaalityön määrittämisen helpottamiseksi. On selvää, että monenlaiset muutokset ovat sosiaalityössä läsnä sosiaalityöntekijöistä riippumatta ja siten sosiaalityöntekijöiden vaikuttamisen ulottumattomissa. Siten olisikin tärkeä kohdistaa huomio tekijöihin, joihin sosiaalityöntekijät voivat yksilöinä ja ammattikuntana vaikuttaa sosiaalityön määrittämisen ja tunnistamisen helpottamiseksi.

Muutokset työskentelyrakenteissa ja -tavoissa. Aineistossa oli jonkin verran kuvauksia erilaisista sosiaalityöntekijöiden työskentelyrakenteita koskettaneista muutoksista. Muutokset työskentelyrakenteissa tarkoittivat aineiston perusteella useimmiten jonkinlaisia muutoksia myös sosiaalityöntekijöiden työskentelytapoihin ja haastoivat siten sosiaalityöntekijöiden työtä etenkin muutosten nivelvaiheissa. Eräiden sosiaalityöntekijöiden työyhteisöä koskettanut organisaatiomuutos oli yksi esimerkki aineistossa esiintyneestä työskentelyrakenteiden muutoksesta. Organisaatiomuutos oli muuttanut sosiaalityöntekijöiden työn luonnetta esimerkiksi siten, että tietyt toiminnot ja palvelut olivat osittain siirtyneet verkkoon. Sosiaalityöntekijöiden kertoman mukaan muutos vaati totuttelua ja sopeutumista sekä sosiaalityöntekijöiltä että palvelua käyttäviltä asiakkailta. Erään kouluyhteisössä työskennelleen sosiaalityöntekijän kokemus taas oli, että omaa työtä täytyi toistuvasti tehdä näkyväksi, koska ihmiset vaihtuivat kouluyhteisössä joka syksy, eli työn rakenteet muuttuivat siten jatkuvasti.

Lakimuutokset. Lakimuutokset vaikuttivat aineiston sosiaalityöntekijöiden työhön ennen kaikkea siten, että ne lisäsivät sosiaalityöntekijöiden työmäärää esimerkiksi tiukentuneiden määräaikojen vuoksi. Ristiriitaiseksi yhtälön teki se, etteivät sosiaalityöntekijöiden resurssit – ennen kaikkea aika ja henkilöstö – olleet lisääntyneet samassa suhteessa työmäärän lisääntymisen kanssa. Tämän vuoksi sosiaalityöntekijöiden työn laatu väistämättä kärsi. Sosiaalityöntekijät kokivat yhtälön stressaavaksi ja muistelivat häpeillen työtilanteita, joissa olivat selkeästi alisuoriutuneet. Lakimuutokset haastoivat myös sosiaalityöntekijöiden välistä työnjakoa, sillä lakimuutokset aiheuttivat muutoksia sosiaalityöntekijöiden työnkuvaan eri sosiaalityön toimintasektoreilla. Sosiaalityöntekijät kaipaivat tietoa siitä, miten esimerkiksi sosiaalihuoltolain muutos oli vaikuttanut käytäntöihin eri sosiaalityön toimintasektoreilla.

Aineiston perusteella lakimuutokset eivät olleet yleensä kuitenkaan itsessään ongelma, sillä sosiaalityöntekijät toivat esiin myös monia positiivisia vaikutuksia, joita lakimuutokset olivat aikaansaneet. Esimerkiksi oppilas- ja opiskelijahuoltolain muutos oli erään sosiaalityöntekijän kokemuksen mukaan vahvistanut asiakkaiden osallisuutta siten, että se turvasi asiakkaille paremmat mahdollisuudet vaikuttaa saamaansa palveluun. Lisäksi lain muutos oli lisännyt mahdollisuuksia ennaltaehkäisevän työotteen kehittämiseen sekä monialaiseen yhteistyöhön. Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan lain-säädännöstä oli myös apua eri ammattiryhmien roolien ja tehtävien hahmottamisessa.

4.1.3 Ongelmien luonne

Ongelmat haastavia ja muuttuvia.

H2S20: ”- - Oikeestaan se mitä ite oon tässä pitkin matkaa miettiny niin just se, että hirveen haastavia on nuorten ongelmat, että hyvin semmosia haastavia mielenterveysproblematiikkaa ja semmosta - -”

H2S24: ”- - Ja varmaan se työn kiireisyys ja työn määrä, tapausten vaikeus, semmoset teemat tulee tällä hetkellä mieleen, tänä päivänä.”

H2S28: ”- - ja sitten kyllähän nämä haasteet, sillonki ku me x:n [kollegan] kans istutaan sillain että välillä huuellaan, että mitä tekisit jos olisit tässä ja tuossa, ni kyllä ne [oppilaiden ongelmat] on aika haasteellisia, että ei ole mitään oikeita ratkasuja aina olemassa - -”

Sosiaalityössä kohdattavat ongelmat ovat usein hyvin haastavia ja monimuotoisia (esim. Karttunen & Strömberg-Jakka 2012, 7–9; Sipilä 2011, 129; Talentian tiedotteet 2016), mikä nousi kohtalaisen usein esiin aineistossa. Oman haasteensa sosiaalityössä kohdattavien ongelmien työstämiseen tuo lisäksi se, että ne muuttuvat (ks. esim. Sipilä 2011, 129), mitä myös aineiston sosiaalityöntekijät kuvasivat. Esimerkiksi nuorten ihmisten päihdeongelmiin oli sosiaalityöntekijöiden mukaan tullut uusia piirteitä. Sosiaalityöntekijöiden mukaan nuoret käyttivät yhä enemmän lääkkeitä ja erilaisia huumausaineita sekaisin, ja nuorten käyttämien huumausaineiden kirjo oli sosiaalityöntekijöiden kokemuksen mukaan laajentunut. Myös perherakenteiden muuttuminen näyttäytyi sosiaalityöntekijöiden puheissa ilmiönä, joka uudella tavalla haastoi sosiaalityöntekijöiden työtä. Sosiaalityöntekijöiden mukaan perherakenteet olivat monimutkaistuneet.

Sosiaalityössä kohdattavien ongelmien luonne haastaa sosiaalityön osaamisen tunnistamista, sillä ongelmien haastavuuden ja toisinaan myös määrittelemättömyyden vuoksi myös sosiaalityön osaamisen määrittäminen vaikeutuu. Voisi kuvata, että toisinaan sosiaalityön osaaminen hukkuu määrittelemättömien ongelmien sekaan. Toisaalta ongelmat tekevät näkyväksi, missä sosiaalityöntekijöiden osaamisen ja asiantuntijuuden rajat kulloinkin menevät. Siten uudet ongelmat haastavat sosiaalityöntekijöitä kehittämään ja monipuolistamaan osaamistaan (vrt. Talentian tiedotteet 2016). Uusien ongelmien syntyminen ja ilmeneminen asettavat puntariin myös sosiaalityössä hyödynnettävän tiedon ja teorian, ja uudet ongelmat piirtävät suuntaviivoja myös niiden täydentämiseksi (vrt. mt.).

Kohtaamiensa ongelmien työstämiseen sosiaalityöntekijät kokivat saavansa arvokasta tietoa asiakkailta itseltään. Sosiaalityöntekijät näkivät asiantuntijuutensa rakentuvan vuorovaikutuksessa asiakkaidensa kanssa ja vierastivat ajatusta, että he ikään kuin kaa-

taisivat tietoa asiakkaidensa päälle. Osa sosiaalityöntekijöistä pohti, olisiko heidän syytä enemmänkin hyödyntää asiakkaiden kokemustietoa työssään. Sosiaalityöntekijät olivat ylipäänsä avarakatseisia sen suhteen, mistä kaikkialta he voivat ammentaa tietoa ja ymmärrystä työhönsä. Sosiaalityöntekijät toivat selkeästi esiin arvostavansa tutkimustietoa ja teoreettista ymmärrystä työvälineinään, mutta osa koki, että ymmärrystä ilmiöistä saattoi ammentaa myös esimerkiksi kaunokirjallisuudesta.

Sosiaalityöntekijöiden puheista välittyi yhtäältä aito huoli asiakkaidensa ongelmista sekä korkea työmotivaatio niiden ratkaisemiseksi, mutta toisaalta myös neuvottomuus ongelmien edessä; sosiaalityöntekijät toivat rehellisesti julki, kuinka heidän osaamisensa ja välineensä olivat toisinaan vähissä asiakkaiden ongelmien ratkaisemiseksi. Monialaisen yhteistyön lisäämistä ja vahvistamista sosiaalityöntekijät tuntuivat pitävän yhtenä välineenä haastavien ongelmien ratkaisemiseen. Sosiaalityöntekijöiden näkemys istuu hyvin nyky-ymmärrykseen siitä, kuinka nykyajan monimutkaisia ja moniulotteisia ilmiöitä kannustetaan ratkaisemaan. Nopeasti muuttuvassa maailmassa ja sen myötä monimutkaistuvassa työelämässä korostuvat verkostomainen työskentely sekä asiantuntijuuden jakaminen eri ammattiryhmien kesken (esim. Karttunen & Strömberg-Jakka 2012, 7).

4.2 Vuorovaikutukselliset tekijät

4.2.1 Monialaisen yhteistyön haasteet

Määrällisesti tarkasteltuna monialaisen yhteistyön haasteet osoittautuivat aineistossa lähes yhtä keskeiseksi sosiaalityön osaamisen tunnistamista haastaneeksi tekijäksi kuin resurssipuutteet (ks. liite 2). Monialaisessa työskentelyssä haasteet ilmenivät esimerkiksi eri ammattiryhmien välisinä kommunikointihaasteina tai suoranaisena kommunikation puutteena. Kommunikointia haastoivat selkeästi ensinäkin eri tahojen ja ammattiryhmien toisistaan poikkeavat tavat selittää ja ratkaista ongelmia. Lisäksi haasteet liittyivät eri ammattiryhmien väliseen työnjakoon ja työtehtävien limittymiseen sekä joissain työympäristöissä myös auktoriteettikysymyksiin.

H3S85a: ”Tietenki se mikä itteä edelleen huolestuttaa on se moniammatillinen työ ja yhteistyö, mistä on jo puhuttu parikymmentä vuotta ja mikä edelleen on se asia, mikä tuntuu siltä että sen nimeen kaikki vannoo ja vakuuttaa tekevänsä sitä, mutta että sit me ollaan ihan tuolla eriksemme toisistamme ja teemme sitä työtä päällekkäin ja..toinen toisistamme – siis sillä lailla ei välttämättä ihan yhteistyössä. - -”

Aineiston perusteella eri tahojen väliset kommunikointihaasteet kumpusivat osittain myös eri tahojen tiedon puutteesta toistensa työstä. Kommunikaation puutetta taas tuntuivat selittävän esimerkiksi asenteet; osa sosiaalityöntekijöistä koki, etteivät kaikki yhteistyötahot olleet kiinnostuneita heidän työstään, eivätkä siten myöskään yhteistyöstä sosiaalityöntekijöiden kanssa. Toisaalta kommunikaation puutetta selitti myös yksinkertaisesti eri tahojen ajan puute. Osa sosiaalityöntekijöistä toi lisäksi esiin huomionsa ja huolensa yhteistyötä haastavista raja-aidoista eri toimijoiden välillä. Kaksi muuta sosiaalityöntekijää taas toi esiin epäilyksensä erilaisista vastakkainasetteluista, jotka vaikeuttivat eri toimijoiden välistä kommunikointia ja yhteistyötä.

Eriävät ongelmien selitys- ja ratkaisutavat. Aineistossa tuli usein esille, miten erilaiset lähtökohdat ja tulokulmat eri ammattiryhmillä ja tahoilla saattoi olla työn tekemiselle, ja miten eri asioita eri tahot työssään painottivat. Eri ammattiryhmien ja tahojen eriävät tavat selittää ja ratkaista ongelmia haastoivat selkeästi paitsi yhteistyötä eri tahojen välillä myös sosiaalityön osaamisen tunnistamista. Lisäksi ne vaikuttivat siihen, mitä tukitoimia eri tahot näkivät tarpeelliseksi järjestää asiakkailleen. Ongelmia aiheutui ennen kaikkea siitä, jos eriävistä näkemyksistä ei keskusteltu avoimesti keskenään.

H3S104a: ”- ja se on taas sitte semmonen iso juttu se, että vaikka niinku näitä työkykyarvioita tehdään ku sitten on kaks eri ihmistä on se, sitten on se työeläkelaitospuoli joka sitte taas arvioi omalta osaltaan ne meidän tekemät arviot ja ne on taas sitte iha eri kieltä. Että ne pitäs yhistää.”

H2S33: ”- - mulle on ittelle ollu hirviän iso yllätys että miten haasteellista semmonen moniammatillinen työ on tuolla kouluyhteisössä ku se on se pedagogia ja opinnot eellä - - ja sitten ku niitä tuloksia pitäs tulla aina opinnoista lyhyemmässä ajassa ja tiiviimmässä paketissa ni se on vähän semmonen huono yhtälö. - -”

On yhtäältä ymmärrettävää, että kouluyhteisössä korostuvat pedagogia ja opinnot. Toisaalta ne eivät saisi korostua opiskelijoiden hyvinvoinnin kustannuksella. Jälkimmäinen sosiaalityöntekijän kommentti sai pohtimaan, onko yhteiskuntaamme laajemminkin koskettanut *pedagogisoituminen* korostanut pedagogista näkökulmaa myös kouluyhteisöissä (ks. Viinamäki & Pohjola 2016, 22). Pedagogisoitumisen käsitteellä viitataan ilmiöön, jossa yksilöityvän yhteiskunnan kiinnikkeitä haetaan yhä enemmän kansalaisten yksilöllisestä kasvusta ja käyttäytymisen ohjaamisesta oikeana pidettyyn suuntaan. Tämä merkitsee sitä, että kasvatusta laajenee ratkaisuksi aikaisempaa useampiin elämän ilmiöihin. (Mt., 22.) Sosiaalityöntekijän kommentti antaa viitteitä myös *ekonomisoitumisen* ilmiöstä hänen kuvatessaan, kuinka ”- - tuloksia pitäs tulla aina opinnoista lyhy-

emmässä ajassa ja tiiviimmässä paketissa - -” (ks. mt., 20). Eriävien ongelmien selitys- ja ratkaisutapojen taustalla näytti aineiston perusteella yleisemminkin vaikuttavan erilaiset asenteet ja ilmiöt, joista osasta saattoi kuitenkin muodostaa vain tunnustelevia tulkintoja.

Esimerkiksi koulukuraattoreina työskentelevät sosiaalityöntekijät keskustelivat aineistossa paljon siitä, miten muut kouluilla työskentelevät ammattiryhmät selittivät ja tulkit-sivat oppilaiden ongelmien syitä toisinaan hyvin eri tavoin kuin sosiaalityöntekijät. Eräs koulukuraattorina työskennellyt sosiaalityöntekijä kuvasi tuntojaan seuraavasti:

H2S47: ”Monesti tuntuu, että opetushenkilöstö jotenki aattelee, että se mitä me tehhään, se mitä me aatellaan että ois tosi olennaista, niin niiden mielestä se saattaa olla semmosta turhaa ja vähän niinkö ylimäärästä – no elekkää nyt tuoho vähän niinkö jääkö että..tavallaan se, että ne ei oikeesti tiitä että, tavallaan niinkö tässä nyt vaan puhutaan tästä, tää on tätä koulutus- [sanan loppu epäselvä] just tätä, että siellä voi olla paljon muutaki, jota pitäis avata. - -”

Kommentti osoittaa toisaalta sen, että opetushenkilökunnan suhtautuminen selittyi osittain tiedon puutteella sosiaalityöstä; ”- - *että ne ei oikeesti tiitä - -*”. Merkille pantavaa aineistossa oli, että monialaisissa ongelmien tulkinta- ja ratkaisukeskusteluissa sosiaalityön näkökulma tuntui kohtalaisen usein jäävän sivuun. Joissain tapauksissa kyse oli tulkintani mukaan siitä, että sosiaalityöntekijät itse jättäytyivät keskusteluissa sivuun – esimerkiksi kollegiaalisen tuen puutteen vuoksi –, mutta osittain kyse näytti olevan siitä, ettei sosiaalityöntekijöiden näkökulmalle annettu tilaa.

Työnjaolliset haasteet. Aineiston sosiaalityöntekijöillä oli huomattavan paljon työnjaollisia haasteita eri ammattiryhmien kanssa (vrt. Sipilä 2011, 130). Sosiaalityöntekijät puhuivat työnjaollisista haasteista toistuvasti ja lisäksi useassa aineiston haastattelussa. Työnjakokysymys näyttäytyy oleellisena ratkaisua vaativana kysymyksenä, sillä työnjaolliset ongelmat aiheuttivat sosiaalityöntekijöiden työhön epävarmuutta ja raskautta sekä haastoivat monialaisen yhteistyön sujuvuutta (vrt. Karjalainen ym. 2005, 22). Toisaalta aineistossa oli esimerkkejä myös onnistuneesta työnjaosta esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien kesken. Kyseisissä tapauksissa työnjakoa oli selkiyttänyt sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien väliset yhteistyökeskustelut. Aineiston perusteella työnjaolliset ongelmat tuntuivat kumpuavan ennen kaikkea eri ammattiryhmien epätietoisuudesta toistensa työstä ja työn ydintehtävistä. Toisaalta työnjaolliset ongelmat kehämäisesti myös lisäsivät eri ammattiryhmien epätietoisuutta toistensa työ-

tä ja vahvistivat esimerkiksi sosiaalityön epäselvää roolia toisten ammattiryhmien silmissä.

Työnjaolliset haasteet näyttäytyivät erityisesti koulukuraattoreina toimivien sosiaalityöntekijöiden puheissa. Aineiston koulukuraattorit mainitsivat työnjaollisista ongelmista suhteessa viiteen eri ammattiryhmään: opetushenkilökuntaan, sosiaaliohjaajiin, opinto-ohjaajaan, koulupsykologiin ja koulujen terveydenhuoltohenkilökuntaan, eli käytännössä lähes kaikkiin kouluyhteisöissä toimiviin ammattiryhmiin. Koulukuraattoreiden työssä työnjaollisia haasteita aiheutti osaltaan se, että kouluilla oli niin paljon eri alan toimijoita. Monilla kouluilla työtehtävien jakamista haastoi lisäksi se, että kouluille oli hiljattain palkattu lisää koulupsykologeja.

H2S30: ”- ja sit ku on monta toimijaa siellä koulussa, siellä on kasvatus-tieteilijää, siellä on terveysalan ihmisiä, on psykologi, itse sosiaalityön kenttä – sitä vähän niinkun..että kenelle kuuluu mikäkin asia, että se on joskus vähän hämärä nämä työnjaot että kenelle nämä oikeesti kuuluu, tässä kohdin mää mietin sitä sosiaalityön erityisyyttä. Mihin me vastaamme siellä koulussa, se kiinnostaa. - -”

H2S64: ”- Meillä on ollu niin vähän näitä koulupsykologeja, että nythän näitä on tosi paljon, että hyvä resurssi on. Tää sitte taas tuottaa semmosta jännää ilmiötä, että ku kuraattori ollu joka paikan höylä ni mitäs nyt sitten. Missä me kuletaan, kuka hoitaa, mitä hoitaa. Ei voi selkeesti vetää viivaa, että tuosta se meni nyt..tehään myös mielenterveystyötä. Kumpi menee psykologille, kumpi menee kuraattorille. Että vielä hakemista on.”

Työnjaollisiin haasteisiin liittyi myös eri ammattiryhmien työtehtävien limittyminen, mistä myös edelliset kommentit kertovat. Aineisto osoitti, että eri ammattiryhmien työssä oli väistämättä osittain samankaltaisuutta, minkä vuoksi työtehtäviä oli toisinaan vaikea jakaa yksiselitteisesti (vrt. Clark 2000,1). Eräs perheneuvolan sosiaalityöntekijänä toiminut sosiaalityöntekijä totesi olevansa ”- - oikeestaan tuon sosiaalityön ja terveydenhuollon rajamailla - -”. Eräs toinen sosiaalityöntekijä toisaalta epäili, oliko esimerkiksi koulukuraattoreiden ja koulupsykologien työnkuvia missään vaiheessa määritelty kovin tarkasti. Eri ammattiryhmien työtehtävien limittyminen ei kuitenkaan välttämättä viesti vain siitä, että eri ammattiryhmillä on työnjaollisia haasteita. Se voi kertoa myös siitä, että eri ammattiryhmillä on väistämättä osittain samanlaisia tavoitteita työlleen sekä yhteneväisiä menetelmiä tavoitteiden saavuttamiseksi (ks. mt., 1).

H3S81: ”- -et esimerkiksi ku siellä [paikassa x] on näitä kaikenlaisia tutkimusjaksoja ja työkyvyn arviointeja ja tämmösiä ni sitte niinku se sosiaalityöntekijän rooli siinä..ja miten ylipäättään se koko prosessi etenee ku siinä on paljon muitaki työntekijöitä, jotka tekkee sitä arviointia. - -”

H3S103c: ”Ja se seurantavastuu, se on se ongelma kun ei ole niinku – se jää aina jotenki ilmaan välillä että kenen vastuu on seurata prosessia ku on erit tahot, jotka tuottaa..”

Työnjaollisiin haasteisiin liittyi aineistossa myös eri tahojen keskinäiset vaikeudet jakaa vastuuta yhteisten asiakkaidensa asioissa, mitä jälkimmäinen kommentti ilmentää. Osittain kommentti viittaa myös eri tahojen tekemään päällekkäiseen työhön ja työtehtävien samankaltaisuuteen: ”- - kenen vastuu on seurata prosessia ku on erit tahot, jotka tuottaa - -”. Kommentti saa pohtimaan, voisiko yksi selittävä tekijä vastuunjaon ongelmiin olla eri toimijoiden välinen kommunikaation ja tiedonkulun puute.

Puutteita yhteisvastuullisuudessa. Aineiston sosiaalityöntekijät kokivat toisinaan jäävänsä yksin asiakkaidensa ongelmien kanssa, vaikka ongelmien ratkaiseminen olisi heidän arvionsa mukaan edellyttänyt monialaista yhteistyötä ja vastuunottoa myös muilta ammattiryhmiltä. Eräs sosiaalityöntekijä epäili jopa hieman tuohtuneeseen sävyyn yhteistyökumppaneidensa tietoisuutta muutamien yhteistyöhön velvoittavien lakien sisällöistä viitaten uudistuneisiin terveydenhuolto-, sosiaalihuolto- ja mielenterveyslakeihin. Toisaalla aineistossa eräs sosiaalityöntekijä taas kuvasi, kuinka jotkin yhteistyötahot ”pesivät kätensä” tietyistä ongelmista, koska katsoivat ongelmien kuuluvan sosiaalihuollon ratkaistaviksi. Aineiston perusteella on haastava ottaa kantaa siihen, mikä kunkin tahon rooli kyseisissä tilanteissa oli, mutta selkeästi sosiaalityöntekijät olisivat kovanneet apua myös muilta ammattiryhmiltä kyseisissä tilanteissa. Mikäli todellisuus on se, että sosiaalityöntekijät jäävät usein yksin niin sanottujen ilkeiden ongelmien kanssa, voi sosiaalityön osaaminen asettua epäsuotuisaan valoon.

Auktoriteettiasemat. Aineiston perusteella joissain terveydenhuollon toimintaympäristöissä sekä kouluyhteisöissä näkyivät tietynlaiset auktoriteettiasemat, jotka haastoivat sosiaalityöntekijöiden työtä ja heidän osaamisensa tunnistamista. Koulukuraattoreina työskennelleiden sosiaalityöntekijöiden työhön vaikutti toisinaan paljonkin se, miten koulujen rehtorit toimivat suhteessa sosiaalityöntekijöihin. Terveydenhuollon toimintaympäristössä taas lääkäriellä tuntui olevan joissain tapauksissa auktoriteettinen asema siinä, millaiseksi sosiaalityöntekijöiden rooli muotoutui työyhteisössä. Terveydenhuollon sosiaalityöntekijät ilmaisivat, että työtä oli helpompi tehdä ja heidän osaamistaan myös hyödynnettiin enemmän, mikäli lääkäriellä oli sosiaalista näkökulmaa ja tämä ymmärsi sosiaalityön merkityksen. Huomattakoon, että aineiston sosiaalityöntekijät toivat esiin sekä positiivisia että negatiivisia kokemuksia rehtorien ja lääkärien asennoitumisesta ja toiminnasta suhteessa itseensä.

Osa sosiaalityöntekijöistä koki, että rehtorit olivat heidän yhteistyökumppaneitaan ja työkavereitaan. He kokivat, että asioita mietittiin yhdessä rehtorin kanssa. Osa sosiaalityöntekijöistä taas koki, ettei yhteistyötä rehtorin kanssa ollut riittävästi, eivätkä rehtorit ottaneet heitä mukaan yhteisiin keskusteluihin esimerkiksi opiskelijoiden ongelmista. Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan rehtorien suhtautumistapa ja toiminta vaikuttivat sosiaalityön tekemisen mahdollisuuksiin kouluyhteisöissä. Rehtorien auktoriteettista asemaa näytti toisaalta ruokkivan ja vahvistavan myös muun opetushenkilökunnan toiminta:

H2S58: ”Ja jos rehtori – ainaki tuolla mejän koululla on menny nyt sillä lailla, että opettaja mennee kertoon, että hänellä on tällanen hankala tapaus, ensin mennään rehtorille, ja rehtori rupeaa siinä vaiheessa koordinoimaan että kuka, järjestäkää tapaaminen ja siihen tulee mukaan tämä ja tämä ja tämä, ja vaikka joku niistä työntekijöistä ajattelis, että ehkä tää ois vaikka mun homma, niin sitä ei aleta muuttamaan, koska se on rehtorin sana ja se painaa siinä. Että se on ongelma, välillä tullu myös sieltä kokoonpanosta että ne haluais vaihtaa joku päikseen johonki muuhun hommaan sitten. - -”

H3S90: ”Ja ehkä täällä kuitenkin vielä on sillai se lääkärijohtisuus on niin vahvaa että se on aika lailla..et jos lääkärin saa ymmärtämään sosiaalityön merkityksen ni sitten se yleensä laajenee koko tiimiin, että sitten tuolla on se aika avain..vaikka ei se sais olla niin mutta..”

Kuten jälkimmäinen lainaus osoittaa, osa sosiaalityöntekijöistä koki, että lääkäreillä oli auktoriteettia heidän työyhteisössään, mikä vaikutti toisinaan negatiivisesti niin sosiaalityöntekijöiden työhön kuin myös muiden työyhteisön jäsenten suhtautumiseen sosiaalityöhön. Osa sosiaalityöntekijöistä taas toi selkeästi esiin, että lääkärit pitivät heitä todella tasavertaisina yhteistyökumppaneina ja hyödynsivät heidän osaamistaan usein. Sosiaalityöntekijät keskustelivatkin siitä, että lääkärien suhtautumisessa oli isoja eroja osastojen välillä.

Vaikka monialaiseen yhteistyöhön liittyi haasteita, aineistoon sisältyi kuvauksia myös onnistuneesta monialaisesta yhteistyöstä. Merkille pantavaa oli, miten positiivisesti sosiaalityöntekijät yleisesti ottaen suhtautuivat monialaiseen yhteistyöhön. Osa sosiaalityöntekijöistä tuntui pitävän monialaista yhteistyötä jopa työnsä tekemisen ehtona, ja osa sosiaalityöntekijöistä myös teki työssään jatkuvaa yhteistyötä eri tahojen kanssa. Negatiivissävytteisen puheen tulkitsin pääosin kumpuavan siitä, että sosiaalityöntekijät olivat harmissaan yhteistyön ongelmista ja kaipasivat vankempaa monialaista yhteistyötä. Aineiston perusteella yhteistyö eri tahojen kanssa helpotti haastavien ongelmien ratkaisua, sillä se auttoi löytämään monipuolisempia keinoja ongelmien ratkaisemiseksi ja

myös joudutti ongelmien ratkaisua. Siten monialainen yhteistyö usein paransi asiakkaiden saaman palvelun laatua.

Toimiva monialainen yhteistyö näytti vaikuttavan positiivisesti myös sosiaalityöntekijöiden ammatilliseen itsetuntoon. Tulkintani mukaan sosiaalityöntekijät kokivat asemansa merkityksellisemmäksi työyhteisöissä, joissa monialaiselle yhteistyölle oli selkeät rakenteet, ja joissa toiset ammattiryhmät selkeästi tunnustivat sosiaalityöntekijöiden roolin osana monialaista tiimiä. Toisaalta muun muassa Anita Sipilä (2011, 146) on tutkimuksensa johtopäätöksissä todennut, että usein elätellään harhakuvaa siitä, että moniammatillinen työ olisi jotenkin parempaa ja tehokkaampaa. Sipilän mukaan moniammatillinen työ edellyttää sitä, että joku vastaa ja johtaa asiakasprosessissa tapahtuvaa moniammatillista työtä. Aineiston sosiaalityöntekijät puhuivat ehkä hieman samasta asiasta tuodessaan esiin tarpeensa oman alan esimiehelle. Monialaisen yhteistyön kehittämiseksi aineiston sosiaalityöntekijät esittivät useaan otteeseen myös keskustelun ja vuorovaikutuksen lisäämistä eri ammattiryhmien kesken. Pelkästään sosiaalialan sisäisen vuoropuhelun lisäämisen tarve on osoitettu tutkimuksissa (esim. Kemppainen 2006, 297).

4.2.2 Tiedon puute

Tiedon puute sosiaalityöstä.

H4S128: ”Mulla oli yllätys – tosiaan oon, lyhytmittainen kokemus tässä – niin oli alusta asti jo yllätys se että kuinka niinku vähän näillä muilla yhteistyötahoilla on tietoa siitä mikä on sosiaalityöntekijän ja sosiaalihuollon tehtävä, mitä se pitää, se on siellä niinkö psykiatrian erikoissairaanhoidossa se toim-, se on sama siellä TE-toimesa, kouluterveydenhoitajien kans, ihan kautta koko tän yhteistyöverkoston et miten se saatas niinku..”

H4S129: ”Lastensuojelussa tullu saman tyyppinen että ymmärretäänkö se siinä verkosto siinä [naurua] mikä on lastensuojelun jutut.”

H4S130a: ”Sama kokemus.”

H4S130b: ”Senku keksit miten se saahaan niin..”

H4S131: ”Kyllä ja ehkä ajatellaan aina et sosiaalityö nähdään kauhean suppeana että on tavallaan niinkö vain ja ainoastaan raha-asoiden hoito.”

Muiden ammattiryhmien tiedon puute sosiaalityöstä tuli toistuvasti esiin sosiaalityöntekijöiden puheissa. Tiedon puute tuntui myös osaltaan selittävän monia muita aineistossa esiintyneitä sosiaalityön osaamisen tunnistamista haastavia ilmiöitä. Esimerkiksi *monialaisen yhteistyön haasteisiin* sekä eri tahojen *asenteisiin ja ennakkokäsityksiin* sosi-

aalityöstä tuntui useissa tapauksissa liittyvän myös tiedon puute sosiaalityöstä. Tiedon puutteesta kertoivat myös sosiaalityöntekijöiden esiin tuomat kokemukset siitä, että muut ammattiryhmät eivät hyödyntäneet sosiaalityön osaamista oikea-aikaisesti. Siten tiedon puute näyttäytyi aineistossa yhtenä keskeisimpänä sosiaalityön osaamisen tunnistamista haastavana osatekijänä. Terveystieteiden ja TE-toimen työntekijöiden sekä kouluterveydenhoitajien lisäksi myös koulujen opetushenkilökunnalla oli aineiston perusteella tiedon puutetta sosiaalityöstä. Joissain tapauksissa tiedon puute kosketta myös sosiaalityön asiakkaita.

Esimerkiksi koulujen opetushenkilökunnalla ei ollut sosiaalityöntekijöiden mukaan aina kovin selkeää käsitystä, minkälaisissa asioissa ja milloin sosiaalityöntekijään oli syytä ottaa yhteyttä. Toisinaan sosiaalityöntekijöille ohjautui esimerkiksi opetushenkilökunnan ja huoltajien toimesta opiskelijoita, jotka eivät itse olleet motivoituneita käymään sosiaalityöntekijällä, vaan tulivat sinne käytännössä opettajan tai huoltajan tahdosta. Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan työtä oli vaikea toteuttaa laadukkaasti, mikäli asiakkaalla itsellään ei ollut motivaatiota tai edes tietoa, miksi hän käy sosiaalityöntekijällä. Kyseisissä ristiriitatilanteissa kyse oli tulkintani mukaan useimmiten siitä, ettei opetushenkilökunnalla ja huoltajilla ollut riittävästi tietoa sosiaalityön roolista ja tehtävistä ongelmanratkaisuprosessissa. Siten sosiaalityön työprosessien kuvaaminen voisi olla yksi hyvä keino tehdä sosiaalityötä näkyvämmäksi (ks. Karjalainen ym. 2005, 22).

Voisi ajatella, että sosiaalityöntekijät itse ovat parhaita asiantuntijoita kertomaan työstään toisille ammattiryhmille ja lisäämään siten heidän tietouttaan sosiaalityöstä. Osa sosiaalityöntekijöistä kertoikin tehneensä juuri näin ja avanneensa esimerkiksi opetushenkilökunnalle sosiaalityöntekijän roolia koulussa. Monien aineiston sosiaalityöntekijöiden puheista välittyi kuitenkin jonkinasteinen voimattomuus ja neuvottomuus sen suhteen, miten muut ammattiryhmät saataisiin tietoisemmiksi sosiaalityön roolista ja tehtävistä, tai miten sosiaalityöntekijät itse saisivat lisättyä kyseistä tietoisuutta.

Erästä sosiaalityöntekijän kommentista ilmeni, ettei muilla ammattiryhmillä ollut välttämättä tietoa edes sosiaalityön ydinosaamisesta.

H2S40: ”Tuo on muuten joo, tuo on kans havaita, että niin, että huomaa jonku toisen ammattiryhmän tekevänki niitä oikeestaan sosiaalityön semmosta ydinosaamista, että ahaa, alkaa rönsyilemään vähän, että hetken..sitten siinä tulee aivan, vähän mustiksi, että mitä se tekee minun töitä, onko se nyt, kuka sen on ohjannu sinne ja mitä siellä. - ”

Edellinen kertoo jo isoista tiedon vajeista suhteessa sosiaalityöntekijöiden työhön ja osaamiseen. Sosiaalityöntekijöiden työnteon kannalta on ongelmallista, mikäli muut ammattiryhmät eivät hahmota edes sosiaalityön ydintehtävien ja -osaamisen sisältöä. Vaikka nykyisellään ei ole tarpeen korostaa eri ammattialojen työtehtävien rajoja (ks. Toiviainen ym. 2006), eri ammattilaisten ammatillisen itsetunnon ja työnteon sujuvuuden kannalta on epäilemättä tärkeää, että eri ammattialojen työn ydintehtävistä ollaan puolin ja toisin tietoisia.

Tuoreimpien tutkimustulosten (esim. Viinamäki & Pohjola 2016) mukaan tiedon puute sosiaalityöstä ja sosiaalialasta laajemmin liittyy vahvasti eri intressiryhmien eriäviin käsityksiin ja ymmärryksiin sosiaalialan moninaisesta ammatti- ja tehtävänimikkeistöstä. Leena Viinamäki ja Anneli Pohjola (mt., 6) toteavat tutkimuksensa johtopäätöksissä, että sosiaalialan kirjava tehtävänimikkeistö aiheuttaa jännitteitä ja väärinymmärryksiä eri intressiryhmien keskusteluihin sosiaalialasta. Vaarana on, että eri intressiryhmät olettavat puhuvansa samasta ilmiöstä, vaikka ne tosiasiaassa puhuvat saman ilmiön eri ulottuvuuksista. (Mt., 6) Sosiaalialan kirjavaan tehtävänimikkeistöön sain itsekin tuntea seurattessani Sociopolis-hankkeen tutkijoiden kyselylomakkeen laatimista 20.10.2015 (ks. luku 3.1). Sosiaalialan vallitsevien ja keskeisten tehtävänimikkeiden rajaaminen kyselylomakkeeseen ei ollut yksinkertainen tehtävä tutkijoillekaan, ja lopulliseen kyselylomakkeeseen oli listattava yhteensä 24 tehtävänimikettä ja lisäksi kohta ”Muu ammattinimike, mikä?” (Sociopolis-hankkeen kyselylomake).

Tiedon puute toisten ammattiryhmien työstä. Aineisto osoitti, että eri ammattiryhmillä oli yleisemminkin tiedon puutetta toisten ammattiryhmien työstä. Esimerkiksi opetushenkilökunnalla oli vaikeuksia hahmottaa sosiaalityöntekijöiden työnkuvan lisäksi myös koulupsykologien toimenkuvaa. Myös sosiaalityöntekijät ilmaisivat epätietoisuutensa koulupsykologien toimenkuvasta. Edellistä voi osaltaan selittää se, että ainakin aineiston perusteella koulupsykologeja oli palkattu joillekin kouluille vasta hiljattain, eli kyseessä oli suhteellisen tuore muutos.

Sinänsä löytö siitä, että eri ammattiryhmillä on tiedon puutetta toistensa työstä, ei ole uusi. Esimerkiksi Tarja Kemppaisen (2006, 283) tutkimustulokset osoittavat, että pelkästään sosiaalialan koulutetut, eli lähihoitajat, sosionomit ja sosiaalityöntekijät, tuntevat huonosti toistensa koulutuksia ja osaamisalueita. Voi olla, ettei eri ammattiryhmien edustajilla ole helppoa löytää aikaa sille, että he perehtyisivät omaehtoisesti toistensa työhön. Keskeisempää olisikin kenties se, että eri ammattialojen edustajat oma-

aloitteisesti jakaisivat olennaiseksi katsomaansa tietoa omasta työstään muiden ammattialojen edustajille. Tätä voisi taas merkittävästi helpottaa se, että eri ammattiryhmien edustajat säilyttäisivät avoimen, kiinnostuneen ja yhteistyöhön pyrkivän asenteen ja toimintatavan suhteessa toisten ammattiryhmien edustajiin (vrt. mt., 283).

Sosiaalityön rooli epäselvä. Sosiaalityön rooli ja tehtävät eivät ole kaikille ja kaikkialla selvät, minkä aineisto osoitti selvästi sisältäessään paljon puhetta sosiaalityön epäselvästä ja näkymättömästä roolista. Toisaalta tällaisen puheen esiintymisessä oli eroja haastatteluiden välillä ja myös sosiaalityöntekijöiden kesken samassakin haastattelussa. Myös samalla sosiaalityön toimintasektorilla työskentelevien sosiaalityöntekijöiden kokemusten välillä oli eroja siinä, millaiseksi he kokivat roolinsa ja asemansa omalla työalueellaan. Tulkintani mukaan eroihin vaikutti esimerkiksi se, millaiseksi sosiaalityöntekijät kokivat monialaisen yhteistyön työyhteisössään; sosiaalityöntekijät, jotka kokivat monialaisen yhteistyön sujuvan hyvin, kokivat yleensä myös roolinsa selkeämmäksi työyhteisössään. Puhe sosiaalityön epäselvästä roolista ja tehtävistä korostui erityisesti koulukuraattoreina toimineiden sosiaalityöntekijöiden puheissa.

H2S22: ”- - kaikilla kouluilla ei oo semmosta selkeää roolia sille koulukuraattorille, tai se ei oo kaikille selkeä. Että esimerkiksi saattaa olla opetushenkilökuntaa jotka ei ees välttämättä tiä että minkälaisissa asioissa ottaa yhteyttä ja millon ottaa yhteyttä että..vähän sitä paikkaa siinä, että mitä se koulun sosiaalityö on, niinku [henkilö x:kin] sano. - -”

H2S31: ”- - Siellä vähän tuppaa menemään nuo roolitukset vähän sillain, että selkeästi näkyy että sosiaalityöllä ei oo selvä se rooli, et siellä kyllä on..aika hämmäntäviäki tilanteita tulee että huomaa olevansa vieraalla maaperällä, että koulun puolella ei välttämättä oo sitä käsitystä, että minkälaisiin tehtäviin minua laitetaan ja sitten sosiaaliohjaajaa, ja missä tapauksissa kukaki ottaa kopin niistä.. - -”

Useimmiten sosiaalityön epäselvä rooli liittyi muiden ammattiryhmien tiedon puutteeseen sosiaalityöstä. Tämä ilmenee myös kahdesta edeltäneestä lainauksesta sosiaalityöntekijöiden todetessa, että on opetushenkilökuntaa, jotka ”- - ei ees välttämättä tiä - -”, ja että ”- - koulun puolella ei välttämättä oo sitä käsitystä - -”. Myös seuraava kommentti kuvastaa tiedon puutteella selittyvää sosiaalityön epäselvää roolia, mutta tekee samalla näkyväksi, millainen vaikutus oman työn epäselvällä roolilla on työssä jaksamiseen.

H3S89: ”- - meillä täällä [paikassa x] on, se on se raskain työ mitä me joudutaan koko ajan tekemään..koko ajan markkinoimaan omaa työtä ja miettiin niitä keinoja..ja nyt on taas menossa mejän [henkilön x] kanssa tämä miettiminen, tai et hän pyysi meiltä tämmösiä asioita, et missä kohdin me voitais tulla mukaan..se on tavallaan se..se on varmaan..tai mää ai-

näki koen, et näinä aikoina se on aina ollu se pääasia tässä kehittämises-
sä.”

Sosiaalityöntekijöiden kokemus ja kuvaus siitä, että he joutuvat toistuvasti markkinoi-
maan ja *myymään* omaa työtänsä muille ammattiryhmille, esiintyi myös toisaalla aineis-
tossa. Eräs koulukuraattorina työskennellyt sosiaalityöntekijä näki sosiaalityön toteut-
tamisen kannalta ratkaisevaksi sen, miten hyvin sosiaalityöntekijät saivat myytyä idean-
sa esimerkiksi koulujen opetushenkilökunnalle. Merkityksellistä näytti olevan myös se,
miten *nopeasti* sosiaalityöntekijät saivat esiteltä ideansa: ”*Saat viis minuuttia aikaa,
eikö se niin mee [naurua].*” Joissain tapauksissa sosiaalityön epäselvää roolia pitivät
tulkintani mukaan yllä myös muiden tahojen ja ammattiryhmien ennakkosenteet ja -
luulot sosiaalityötä kohtaan.

Aineiston perusteella näytti, että kollegiaalisen tuen puutteella ja sosiaalityön epäselväl-
lä roolilla oli jonkinlainen yhteys, sillä kollegiaalisen tuen puutteesta kärsineet sosiaali-
työntekijät puhuivat aineistossa eniten myös sosiaalityön epäselvästä roolista. Edellinen
voi kertoa esimerkiksi siitä, että kollegoiden tuki auttaa sosiaalityöntekijöitä jäsentä-
mään omaa rooliaan monialaisessa työyhteisössä sekä rohkaisee heitä kertomaan työs-
tään muiden ammattiryhmien edustajille. Sosiaalityön epäselvää roolia näytti ruokkivan
myös se, ettei sosiaalityöntekijöillä ollut aikaa kertoa ja tiedottaa omasta työstään esi-
merkiksi muille ammattiryhmille. Sosiaalityöntekijöiden mukaan sosiaalityön aseman
vahvuus oli riippuvainen myös sosiaalityöntekijöiden omasta toiminnasta, muista työn-
tekijöistä ympärillä sekä sosiaalityöntekijän työkokemuksesta.

Ennakkokäsitykset. Muiden ammattiryhmien ja yhteistyötahojen tiedon puute sosiaali-
työstä ilmeni aineistossa myös mielikuvina sosiaalityöstä sekä ennakkokäsityksinä, -
odotuksina ja -luuloina sosiaalityötä kohtaan.

H3S93: ”Ja mää muistan silloin ko alottelin niin tuli semmosta kommenttia
juuri että voi ei että älä nyt kun, että sää tuot mulle lisätyötä..et ku täytyy
tehä lausuntoja ja muuta, mutta sitten kun he alko ymmärtää sen yhteis-
työn ja sen että kuinka paljon helpompaa se on sitten miettiä sitä kokonai-
suutta kun yhdessä tehään niin sitten siitä tuli semmonen että no eipä voikaa
oikeestaan ilman olla että niinku..jotenki varmaan se että täytyy saada se
kokemus siitä että..se helpottaa kaikkia.”

Ennakkokäsitykset koskettivat myös sosiaalisten ongelmien luonnetta sekä sosiaalityön-
tekijöiden auttamismahdollisuuksia asiakkaiden ongelmien ratkaisemisessa. Sosiaali-
työntekijöiden kokemusten mukaan muilla ammattiryhmillä oli toisinaan jopa hieman
epärealistinen käsitys sosiaalityöntekijöiden auttamismahdollisuuksista. Tämä ilmeni

aineistossa useaan otteeseen muun muassa siten, että muut ammattiryhmät odottivat sosiaalityöltä paljon nopeampia tuloksia mitä sosiaalityöntekijät itse näkivät mahdolliseksi työllään saavuttaa.

Edellinen saattoi kertoa yhtäältä siitä, ettei muilla ammattiryhmillä ollut selkeää käsitystä asiakkaiden ongelmien luonteesta, mutta toisaalta myös siitä, että sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuuteen ja osaamiseen luotettiin. Muiden ammattiryhmien odotus nopeista tuloksista sai toisaalta pohtimaan myös sitä, onko yleisessä yhteiskunnallisessa asenneilmapiirissämme piirteitä, jotka ruokkivat ihmisten odotuksia nopeista tuloksista ja tehokkuudesta (vrt. Sipilä 2011, 146–147; ks. myös Viinamäki & Pohjola 2016, 20). Leena Viinamäen ja Anneli Pohjolan (mt., 20) mukaan kieltämme hallitsevat monet talouspainotteiset termit, kuten kilpailukyky, tehokkuus ja tuottavuus. Kyseistä ilmiötä kuvaamaan Viinamäki ja Pohjola käyttävät käsitettä *ekonomisoituminen*, joka on heidän mukaansa vahvistunut yhteiskunnassamme haastaen samalla sosiaalialaa ja sen ammatillista osaamista koulutus- ja työmarkkinoilla (mt., 20, 13).

Myös sosiaalityöntekijöiden salassapitovelvollisuus asiakkaidensa asioista näytti aineiston perusteella haastavan muiden ammattiryhmien mahdollisuutta tunnistaa sosiaalityön osaamista. Erään sosiaalityöntekijän kuvauksen perusteella joillain tahoilla – joita sosiaalityöntekijä ei tarkemmin määritellyt – näytti olevan voimakkaitakin ennakkokäsityksiä sosiaalityöntekijöistä heidän salassapitovelvollisuutensa vuoksi. Kyseiset tahot kokivat, että sosiaalityöntekijät olivat palaverissa hiljaisia ja osallistuivat vähän, koska ”- ne ei saa sanoa mitään -”, kuten sosiaalityöntekijä kuvasi. Sosiaalityöntekijän kokemuksen mukaan kuvattujen tahojen ennakkokäsitykset teettivät hänelle paineita keskusteluun osallistumiselle. Samalla sosiaalityöntekijä kuitenkin pohti, että sosiaalityöntekijät saattavat toisaalta myös itse vahvistaa toiminnallaan kyseisiä ennakkokäsityksiä nojatessaan toisinaan liiaksikin salassapitovelvollisuuteensa. Myös eräs koulukuraattorina työskennellyt sosiaalityöntekijä koki, että hänen täytyi usein *luovia* sen suhteen, mikä asiakasta koskeva tieto oli opetuksen järjestämisen kannalta oleellista jakaa opetushenkilökunnalle, ja miten tietoa tuli jakaa asiakkaan salassapitotoivetta kunnioittaen.

Sosiaalityöntekijöiden on epäilemättä toimittava salassapitovelvollisuutensa määrittämissä raameissa. Toisaalta aineiston sosiaalityöntekijöiden kuvaukset saivat pohtimaan, olisiko sosiaalityöntekijöiden ammattikuntana syytä tarkentaa, missä salassapidon rajat kulloinkin menevät. Sosiaalityöntekijöiden olisi tärkeä kertoa salassapitovelvollisuutensa rajoista myös muille ammattiryhmille ja tahoille. Tulkintani mukaan ongelmia aihe-

utti osaltaan se, että sekä sosiaalityöntekijöillä että muilla tahoilla oli tiedon puutetta sosiaalityöntekijöiden salassapitovelvollisuuden laajuudesta.

4.2.3 Asenteet

Asennoituminen ongelmiin. Joissain tapauksissa sosiaalityöntekijöiden työhön aiheutti ristiriitoja se, että eri tahot ja ammattiryhmät asennoituivat ongelmiin hyvin eri tavoin kuin sosiaalityöntekijät. En väitä, että sosiaalityöntekijöiden kanta olisi aina ollut oikea, mutta sosiaalityöntekijöiden puheen pohjalta tulkitsin kuitenkin, että sosiaalityöntekijät kokivat joidenkin asenteiden vaikeuttavan ongelmien ratkaisua ja joissain tapauksissa myös sotivan sosiaalityön periaatteita vastaan. Eräs sosiaalityöntekijä esimerkiksi koki, etteivät hänen yhteistyökumppaninsa pyrkineet riittävällä tarmokkuudella ratkaisemaan muun muassa alkoholismista kärsivien ihmisten ongelmia yhdessä sosiaalityöntekijöiden kanssa, koska asennoituivat alkoholismiin itse aiheutettuna olotilana. Sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta asennoituminen oli joissain tapauksissa myös ongelmia syrjään sysäävää ja vähättelevää. Joidenkin sosiaalityöntekijöiden kuvaukset antoivat lisäksi viitteitä yleisistä yhteiskuntaamme koskevista asennemuutoksista.

H2S27: ” - - kyllähän se sillä lailla on muuttunu siltäki ajalta mitä minä oon tuolla ollu töissä, että koko ajan sitä vastuuta pannaan enempi oppilaalle ja kaikki heikoimmat siinä sitten jää jonku tuen piiriin aina, että nyttenki odotetaan, että lapset osaa tehdä itse valintoja - - hirveen paljon nykyään pannaan minusta oppilaalle, että hänen pittää ite osata hoitaa asiat - - ”

Joihinkin asenteisiin liittyi tulkintani mukaan myös leimautumisen pelkoa; sosiaalisia ongelmia ei ikään kuin haluttu tunnustaa eikä niitä haluttu yleisesti näkyville leimautumisen pelon vuoksi – näissä tapauksissa leimautumista eivät pelänneet asiakkaat, vaan muut tahot. Joissain tapauksissa asennoitumista tuntui selittävän puhtaasti tiedon puute ja sen myötä muodostuneet ennakkokäsitykset. Erään sosiaalityöntekijän kommentti antoi viitteitä kohtalaisen voimakkaasta ennakko-asenteesta sosiaalityön asiakkaita kohtaan: **H4S137:** ” - - aatellaan, että me ollaan semmoinen markkinajuttu, että siellä hoidetaan vaan jonkun surkeitten asiat. ”. Se miten eri tahot ja ammattiryhmät asennoituivat ongelmiin ja asiakkaisiin, vaikutti myös heidän ongelmanratkaisutapaansa.

Hyvin todennäköisesti aineistossa esiintyneiden asenteiden taustalla vaikuttivat myös monenlaiset arvolähtökohdat, mutta arvot jäivät aineistossa piilevään rooliin. Aineistossa ei esimerkiksi kertaakaan esiintynyt sana ”arvo”, vaan sosiaalityöntekijät puhuivat

asenteista niissäkin kohdin, joissa saattoi vahvasti olettaa olevan kyse arvoista. Juuri eri tahojen asennoitumisessa sosiaaliin ongelmiin näytti taustavaikuttavan erilaiset arvolahtokohdat. On mielenkiintoista, että arvot jäivät aineistossa niin piiloiseen rooliin. Edellinen voi kertoa siitä, ettei arvoista nykyään keskustella enää niin paljon eikä suoraan, mutta voi olla myös sattumaa; toisessa aineistossa arvokeskustelu olisi saattanut olla näkyvämmän esillä. Sosiaalityössä arvoista olisi kuitenkin tärkeä keskustella, sillä sosiaalityö ei voi olla arvovapaa ammatti (Sipilä 2011, 146). Sosiaalityössä on aina moraalinen ulottuvuus, ja moraalista toimintaa ohjaamaan taas tarvitaan etiikkaa. Ammatietiikka ja arvo-osaaminen liittyvät kiinteästi myös sosiaalityön asiantuntijuuteen. (Mt. 136–146; ks. myös Kananen 2017b, 173–174.)

Asenteet sosiaalityötä kohtaan. Aineiston perusteella sosiaalityötä kohtaan elää asenteita, jotka vaikeuttavat niin sosiaalityön tekemistä kuin sosiaalityön osaamisen tunnistamista. Osa sosiaalityöntekijöistä koki, että sosiaalityöllä on edelleen jossain määrin negatiivinen leima; *H4S150: ”- - pahassa vasta aletaan sitten keskustelemaan sosiaalityöstä - -”*. Toisaalta osa sosiaalityöntekijöistä näki edellisen selittyvän osin sillä, että sosiaalityöntekijät ovat olleet epäaktiivisia oman työnsä esille tuomisessa. Aineistossa esiintyi myös sana ”huutolaishommia”, mikä kertoo voimakkaista ennakoasenteista ja ehkä myös -luuloista sosiaalityötä kohtaan. Mielenkiintoinen asenteista kertova ilmiö näkyi myös erään sosiaalityöntekijän kommentissa, jonka mukaan sosiaalityöntekijöiden palkan maksu oli kipeä asia kunnille, koska sosiaalityöhön asennoiduttiin kutsuustyönä – ikään kuin työn kutsumuksellisuus olisi puoltanut sitä, ettei sosiaalityöntekijöille ollut syytä maksaa korkeampaa palkkaa. Sosiaalityön julkisuuskuvaan ja työn arvostukseen on tärkeä kiinnittää huomiota, sillä niiden parantaminen vaikuttaa keskeisesti esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden työssä pysyvyyteen (Karjalainen ym. 2005, 22).

Toisaalta asenteellisuutta oli aineistossa havaittavissa myös toisin päin; myös osalla sosiaalityöntekijöistä tuntui olevan ristiriitaisia asenteita eri toimijoita kohtaan. Sosiaalityöntekijöiden puheissa oli ajoittain hienoinen arvosteleva sävy suhteessa työhön, jota toisten ammattiryhmien edustajat tai toisaalla työskentelevät sosiaalityöntekijät tekivät. Osittain tulkitsin asenteellisuuden johtuvan puhtaasti harmituksesta esimerkiksi huonosti sujuneen yhteistyön vuoksi, osin tulkitsin sen kumpuavan puolusteleavasta asenteesta omaa työtä kohtaan. Osaltaan sitä tuntui selittävän epäoikeudenmukaisuuden kokemus suhteessa toisten toimijoiden työn tekemisen lähtökohtiin. Eräs sosiaalityöntekijä esimerkiksi koki, että sosiaalityöltä vaadittiin enemmän näyttöjä työn vaikuttavuudesta, kuin joiltain muilta ammattiryhmiltä. Näin myös, että sosiaalityöntekijöiden oli helppo

avautua ja purkautua haastattelutilanteissa negatiivisistakin tunteistaan ja kokemuksistaan, koska kyseisissä haastattelutilanteissa oli osallistujina vain toisia sosiaalityöntekijöitä ja sosiaalityön tutkijoita.

Sosiaalihuollon asiakkaat eivät halua asioilleen näkyvyyttä. Erään sosiaalityöntekijän kommentin perusteella sosiaalityön osaamisen tunnistamista haastoi myös se, etteivät sosiaalityön asiakkaat halunneet näkyvyyttä asioilleen ja ongelmilleen. Vaikka ilmiö esiintyi vain kyseisen sosiaalityöntekijän kommentissa, epäilen sen vaikuttavan sosiaalityön ammattikuntaan laajemminkin. Epäilen, että sosiaalityöntekijät saattavat osittain omaksua itselleen asiakkaidensa toimintamallin ja jättävät siten kertomatta työstään ja asiakkaidensa asioista eteenpäin, vaikka voisivat tietyllä tasolla niin tehdäkin.

H4S137: ”- - Meidän asiakasporukka, vaikka sitä nyt on aika paljon meidän mielestä, niin ne on kuitenkin näkymättömiä, ne ei halua oikeestaan niitä asioita kovin levitellä tuolla, että ei ne ota lautakunnan jäseniin yhteyttä niinkö kaikki omaiset ottaa jos mummo ei saa hoitoa kunnolla, niin sinne soitetaan, pommitetaan kaikkia lautakunnan jäseniä. Ja sitten se on sitä kiinnostavvaa – ei meillä, eihän meillä mee montaa asiakasta sinne lautakuntaan. - -”

Sosiaalityöntekijän kommentti – jota olen tilan säästämiseksi lainannut vain osittain – sekä sitä seurannut keskustelu valottivat myös toista sosiaalityön osaamisen tunnistamiseen linkittyvää ilmiötä. Sosiaalityön osaamisen tunnistamiseen vaikutti myös se, mistä asioista kunnassa oltiin kiinnostuneita. Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan lautakunnan jäsenten kiinnostus suuntautui enemmän rahaan ja julkisiin menoihin, kuin sosiaalihuollon substanssiin – työhön, jota sosiaalihuollon puolella sisällöllisesti tehtiin. Osittain kyse saattoi olla asenteista, mutta osittain ilmiö näytti liittyvän myös siihen, etteivät sosiaalihuollon asiakkaat halunneet asioilleen näkyvyyttä. Edellä lainattu sosiaalityöntekijä nimittäin myös kuvasi, että lautakunnan jäsenet olivat kiinnostuneita ”- - siitä, mikä näkyy - -”. Koska terveydenhuollon asiat näkyivät kunnassa enemmän, niistä oltiin myös kiinnostuneempia.

4.3 Sosiaalityön sisäiset tekijät

Kolmas sosiaalityön osaamisen tunnistamista haastanut tekijäkokonaisuus koostui tekijöistä, jotka liittyivät vahvasti sosiaalityöhön ja sosiaalityöntekijöihin itseensä; sosiaalityön olemukseen, sosiaalityöntekijöiden väliseen tiedon puutteeseen ja kommunikointihaasteisiin, sosiaalityön koulutukseen sekä sosiaalityöntekijöiden toimintaan. Määrälli-

sesti tarkasteltuna sosiaalityön sisäiset tekijät jäivät aineistossa vähäisempään rooliin kuin kaksi muuta tekijäkokonaisuutta. Laadullinen tutkimusote teki kuitenkin tärkeällä tavalla näkyväksi monta tekijää, joilla oli aineiston perusteella ongelmallinen vaikutus sosiaalityön osaamisen tunnistamiseen.

4.3.1 Sosiaalityön olemus

Sosiaalityön laaja-alaisuus. Aineiston sosiaalityöntekijät kuvasivat työtänsä laaja-alaiseksi asiantuntijatyöksi ja kokivat tarvitsevansa työssään laajaa tietomäärää. Eräs terveydenhuollon toimintaympäristössä jo pitempään työskennellyt sosiaalityöntekijä koki vaatimukset melko suuriksi työssään esimerkiksi lainsäädännön tuntemuksen ja hallinnan osalta. Sosiaalityön laaja-alaisuus korostui aineistossa myös siten, että sosiaalityöntekijät kuvasivat jo pelkästään oman työskentelysektorinsa sisällä tarvittavaa asiantuntijuutta ja osaamista laaja-alaiseksi: **H5S167:** ”- - et se on hirveän laaja-alaista tuo perheneuvolan työ - -”. Eräs sosiaalityöntekijä koki jopa, että sosiaalityössä olisi monen ammatin paikka. Sosiaalityön laaja-alaisuuden vuoksi myös sosiaalityön koulutuksen osaamisperustan mahduttaminen maisteritutkinnon raameihin on nähty ongelmalliseksi. Siksi syvempi erikoistuminen on yliopistojen näkemyksen mukaan tarkoituksenmukaista tuottaa erillisenä erikoistumiskoulutuksena, kuten ammatillisena lisen-siaatintutkintona. (Vuorensyrjä ym. 2006, 295.) Kyseistä teemaa pohti myös eräs aineiston sosiaalityöntekijä. Hänen ajatuksensa perus- ja erityisosaamisen erottelusta oli, että perusosaaminen saadaan peruskoulutuksessa, mutta erityisosaamisen kartuttaminen vaatii lisäkoulutuksia.

Sosiaalityön laaja-alaisuutta kuvasti aineistossa myös se, että sosiaalityön sisältö ja sosiaalityössä tarvittava osaaminen vaihtelivat sosiaalityöntekijöiden mukaan suurestikin eri sosiaalityön toimintasektoreiden välillä ja jopa saman toimintasektorin sisällä (*sosiaalityön ydinosaamisen heterogeenisyys sosiaalityön eri toimintasektoreiden välillä ja sisällä*; ks. liite 2; vrt. Viinamäki & Pohjola 2016, 10). Eräs terveydenhuollon sosiaalityöntekijä kuvasi sosiaalityön sisällön ja työssä tarvittavan osaamisen eroja terveydenhuollon toimintayksiköiden välillä seuraavasti:

H3S88: ”- - Ois aika vaikee minunki mennä tonne [yksikköön x], en mä osais siellä toimia, ku on nyt [yksikössä x] ollu että..et siihen tulee se oma tatsi niinkö juuri siihen omaan yksikköön ja sitten oppii tunteen ne sairaudet mitä siellä on ja miten niitten kans toimitaan ja..sitten osaa soveltaa sitä sosiaaliturvaa ja näitä palveluita niihin.”

Vaikka sosiaalityön perusajatus ja -tehtävä on kaikkialla sama (Kananaja 2007, 18), sosiaalityöntekijän kommentti osoittaa, miten eriytyntä sosiaalityön osaaminen on sosiaalityön sisällä. Aineisto osoitti, että sosiaalityössä on monia erityisosaamista vaativia osa-alueita ja toimintasektoreita (vrt. Sosiaalityön käsikirja 2017, luvut 3–4), mikä myös kertoo sosiaalityön osaamisen eriytyneisyydestä. Kaikkiaan aineiston sosiaalityöntekijät toivat esiin viisi sosiaalityön erityisosaamisaluetta: vanhussosiaalityö, vammaissosiaalityö, terveydenhuollon sosiaalityö, perheneuvolan sosiaalityö ja mielenterveyshuollon sosiaalityö.

Edellinen kommentti valottaa myös sosiaalityön asiantuntijuuden rakentumisen mekanisme: sosiaalityön asiantuntijuus rakentuu vahvasti työssä oppimisen ja työkokemuksen myötä, mikä tuli toistuvasti esiin aineistossa. Eräs sosiaalityöntekijä esimerkiksi kuvasi, ettei hän kokenut itseään ammattilaiseksi heti valmistumisensa jälkeen, vaan oppi monet asiat vasta työelämässä. Samalla hän toi esille elämäkokemuksen merkityksen tiedon kertymisen kannalta. Työkokemuksen rinnalla sosiaalityössä on samalla pidetty tärkeänä jatkokouluttautumista (esim. Vuorensyrjä ym. 2006, 295).

Sosiaalityöntekijöiden kokemukset ja näkemykset työnsä laaja-alaisuudesta asettuivat mielenkiintoiseen valoon suhteessa muiden ammattiryhmien ja tahojen käsityksiin sosiaalityöstä; aineiston perusteella muiden ammattiryhmien ja tahojen käsitys sosiaalityöstä oli huomattavan suppea. Sosiaalityöntekijöiden puheiden perusteella monien tahojen käsitys sosiaalityöstä kulminoitui joko raha-asioiden hoitoon (vrt. Kananaja 2017b, 182) tai huostaanottoon. Voi olla, että sosiaalityön laaja-alaisuus haastaakin sosiaalityön osaamisen tunnistamista ennen kaikkea sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta, sillä jokaisella sosiaalityöntekijällä on epäilemättä kokemus ja tietämys sosiaalityön laaja-alaisuudesta jo pelkästään opintojensa pohjalta.

Sosiaalityön vaikuttavuuden problematiikka. Sosiaalityön vaikuttavuudella tarkoitetaan pelkistettynä sosiaalityön kykyä edistää asiakkaan hyvinvointia (Paasio 2017, 406). Uuden sosiaalihuoltolain (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014) 15§:n nojalla vaikuttavuuden ohjanta ja seuranta sisältyvät myös sosiaalityön määritelmään. Siten toiminta, jossa vaikuttavuutta ei ohjata eikä seurata, ei määritelmällisesti ole sosiaalityötä. Sosiaalityön vaikuttavuuden ohjaaminen ja seuraaminen ovat kuitenkin merkittäviä haasteita suomalaisessa sosiaalityössä muun muassa siksi, ettei Suomessa ole sosiaalityön vaikuttavuuden tutkimisen perinnettä (Paasio 2017, 404.) Erimielisyyksiä näyttää sisältyvän myös siihen, miten työn vaikuttavuuden eri ulottuvuudet ajatellaan saatavan näkyviksi ja mitä

vaikuttavuudella lopulta näillä ulottuvuuksilla ymmärretään (Pohjola 2012, 9; ks. Paasio 2017, 405).

Aineiston perusteella sosiaalityön vaikuttavuuden osoittamiseen liittyvät ongelmat haastoivat myös sosiaalityön osaamisen tunnistamista, sillä vaikuttavuuden osoittamisella oli merkitystä muun muassa monialaisen verkostoitumisen kannalta. Vaikuttavuuden osoittamiseen liittyvät haasteet vaikeuttivat muiden ammattiryhmien ja tahojen mahdollisuutta tunnistaa sosiaalityöntekijöiden tekemää työtä ja osaamista, jota he työssään hyödynsivät. Aineistossa vaikuttavuus esiintyi varsinaisena terminä vain kahdesti, mutta tulkintani mukaan sosiaalityöntekijät puhuivat vaikuttavuuden ilmiöstä muuallakin aineistossa. Vaikuttavuuden teemaa pohti muun muassa seuraava sosiaalityöntekijä:

H4S133a: ”Miten sitä vaikuttavuutta sitten pystyy niinku tuomaan sillai esille ja missä kuvioissa, että saa niinku verkoston..onhan siellä varmaa sitten että on tämmöisiä oletuksia, että meillä on oletuksia heistä, heillä on oletuksia meistä, mutta että molemmin puolin sitä työn vaikuttavuutta ja sitä semmoista yhtymäkohtaa. Yhtymäkohtiahan siellä on monenkin erilaisen ammatin kanssa.”

Kommentin pohjalta on vaikea tulkita, kuinka tietoinen sosiaalityöntekijä oli vaikuttavuuden ohjaamisen ja seuraamisen välineistä, ja kuinka paljon hän niitä työssään hyödynsi. Hän toi kuitenkin esille neuvottomuutensa sen suhteen, miten sosiaalityön vaikuttavuutta voisi osoittaa. Vaikuttavuuden ohjaamiseen, seuraamiseen ja osoittamiseen liittyvät ongelmat voivat toisaalta kertoa siitä, ettei suomalaisella sosiaalityöllä ja sosiaalityöntekijöillä ole tosiasiallisesti riittävästi tietoa ja osaamista aiheesta.

Vaikka sosiaalityön vaikuttavuuden ohjaamiseksi ja arvioimiseksi on konkreettisiakin välineitä, kuten erilaisia standardoituja mittareita (Paasio 2017, 410–412), on sosiaalityön vaikuttavuutta siitä huolimatta toisinaan haastava mitata ja osoittaa. Sosiaalityön vaikuttavuuden osoittamista haastaa esimerkiksi se, että sosiaalityön vaikuttavuus näkyy toisinaan vasta pitkällä aikavälillä, mitä seuraava sosiaalityöntekijän kommentti hyvin kuvastaa:

H2S49: ”Onha se koulumaailma kuitenkin aika..sosiaalityötäki aattelee, ni siellä käy kaikki lapset. Siellä on aika potentiaali auttaa niitä lapsia siinä kasvussa ja kehityksessä, sitä ennalta ehkäisevää työtä tehä, mikä sitten näkyy ehkä kymmenen vuojen päästä. - -”

Ennalta ehkäisevään työhön sisältyy oma ongelmallisuutensa vaikuttavuuden osoittamisen näkökulmasta, sillä ennalta ehkäisevässä työssä ei ymmärrykseni mukaan lähtökohteisesti tavoitella muutosta. Toki muutosta voidaan tavoitella ennalta ehkäisevässäkin työssä siten, että ihmisten hyvinvointia pyritään *edelleen* lisäämään. Toiminnan vaikut-

tavuutta voi olla kuitenkin hankala hahmottaa, mikäli toiminnan aikaansaamat muutokset ovat hyvin hienovaraisia. Vaikuttavuuden osoittamista voi lisäksi haastaa se, että sosiaalityön avulla saavutettu vaikuttavuus jää toisinaan ulkoisesti vaatimattomaksi ongelmien vaikeuden vuoksi.

Sosiaalityön vaikuttavuuden teemaan liittyvistä vaikeuksista huolimatta vaikuttavuuden arviointi tulisi ottaa keskeiseksi osaksi itse sosiaalityön prosessia (Paasio 2017, 415; Kemppainen 2006, 283). Sosiaalityön vaikuttavuustutkimuksen vaaliminen ja esillä pitäminen on merkityksellistä myös siksi, että sosiaalityön vaikuttavuuden tutkimisen ja siitä tiedottamisen on nähty nostavan alan arvostusta (Karjalainen ym. 2005, 22). Vaikuttavuus ei ole kuitenkaan olemassa itsestään, vaan se edellyttää vaikuttaviksi aiottujen toimintojen ja palvelujen systemaattista analysoimista ja tutkimista (Pohjola ym. 2012, 7; ks. Paasio 2017, 404–405).

4.3.2 Tiedon puute

Tiedon puute sosiaalityöntekijöiden kesken. Aineisto osoitti, että myös eri sosiaalityön toimintasektoreilla työskentelevien sosiaalityöntekijöiden kesken oli tiedon puutetta toistensa työstä, eli tiedon puute ei aineistossa rajoittunut vain *muiden ammattiryhmien tiedon puutteeseen sosiaalityöstä*. Sosiaalityöntekijöiden välistä tiedon puutetta tuntui osittain selittävän yksinkertaisesti kommunikaation puute. Aineiston perusteella näytti, ettei sosiaalityöntekijöillä ollut useinkaan aikaa tehdä yhteistyötä eri sosiaalityön toimintasektoreilla työskentelevien kollegoidensa kanssa. Lisäksi vaikutti siltä, että eri sosiaalityön toimintasektoreiden välillä oli yhteistyöhön pyrkivästä asenteesta huolimatta jonkinlaisia raja-aitoja, jotka haastoivat kommunikointia ja yhteistyötä.

Epäselvä ammatti-identiteetti. Sosiaalityöntekijöillä oli jonkin verran haasteita oman ammatti-identiteettinsä tunnistamisessa, ja osa sosiaalityöntekijöistä kaipasi selkeästi vahvistusta ammatti-identiteetilleen (ks. Vuorensyrjä ym. 2006, 295). Epäselvää ammatti-identiteettiä selitti aineiston perusteella useimmiten sosiaalityöntekijöiden tiedon puute omasta alasta ja sen teoriasta, minkä vuoksi sisällytin epäselvän ammatti-identiteetin *tiedon puute* -kategorian alle. Myös työn muutoksilla oli sosiaalityöntekijöiden ammatti-identiteettiä hämärtävä vaikutus. Sosiaalityöntekijöiden epäselvä ammatti-identiteetti haastoi sosiaalityön osaamisen tunnistamista sekä sosiaalityöntekijöiden että muiden ammattiryhmien näkökulmasta. Sosiaalityöntekijät, jotka ilmaisivat epävarmuutensa alansa ja osaamisensa määrittämisen suhteen, ilmaisivat usein myös epävarmuu-

tensa kertoa työstään muille ammattiryhmille. Sosiaalityöntekijöiden epäselvään ammatti-identiteettiin liittyi aineistossa muun muassa se, että sosiaalityöntekijöillä oli vaikeuksia tunnistaa työnsä erityisyyttä suhteessa toisiin ammattiryhmiin.

H2S29: ”- - koulusosiaalityö, se on meillä ilmeisesti semmonen hittijuttu että me mietitään sitä..mää mietin aina sitä erityisyyttä ja pitänyt kaivaa oikein opinnoista ne kaikki luentomateriaalit että mitä se olikaan se sosiaalityön teoria, mitä se tarkoittaa, että jotenki nyt peilaa sitä siihen käytäntöön - -”

Edellä lainattu sosiaalityöntekijä kertoo työskennelleensä koulukuraattorina lähemmäs kymmenkunta vuotta. Se, että hän edelleen miettii sosiaalityön teorian tarkoitusta ja käytäntösuhdetta, saa pohtimaan, miten teoria on ollut läsnä hänen työssään. Herää kysymys, onko hän tosiasiallisesti hyödyntänyt työssään sosiaalityön teorioita, ja mikäli on, niin miten. Voi yhtäältä olla mahdollista, että hän on hyödyntänyt työssään enemmän toisten alojen teorioita. Toisaalta voi olla myös todennäköistä, että hän on hyödyntänyt työssään sosiaalityön teorioita, muttei ole tiedostanut, miten.

Eräässä keskusteluyhteydessä sosiaalityöntekijöiden epävarmuus oman ammatti-identiteettinsä suhteen näkyi erityisen selvästi.

H2S68: ”Koulun sosiaalityötä halutaan tuoda esille [eräässä kehittämiss Hankkeessa], mitä on koulun sosiaalityö ja ehkä siinä saadaan ensin itte siitä vahvistusta että mitä se on.”

H2S69a: ”Niin omalle identiteetille ja sitten ammattiryhmälle.”

H2S69b: ”Niin ja sitten pystytään tuomaan se sinne työyhteisöön.”

Edellinen aineistokatkkelma osoittaa, että myös sosiaalityöntekijöillä itsellään oli tiedon puutetta ja sanoittamisen vaikeutta koulun sosiaalityöstä. Katkelma ilmentää myös sosiaalityöntekijöiden kokemusta siitä, että vahvemman ammatti-identiteetin turvin he pystyisivät paremmin tekemään omaa työtänsä näkyväksi. Lainatun katkelman perusteella sosiaalityöntekijät pitivät tiedon lisäämistä eräänä keinona vahvistaa ammatti-identiteettiään.

Sosiaalityöntekijöiden ja koko sosiaalialan työntekijöiden identiteetillä on suuri merkitys sosiaalialan tulevaisuuden kannalta (Vuorensyrjä ym. 2006, 300). Esimerkiksi Matti Vuorensyrjän ja kumppaneiden (mt., 300) näkemyksen mukaan identiteetin tulisi olla *yhteinen, tulevaisuuteen suuntautunut ja voimavarakeskeisesti orientoitunut*. Sosiaalialan ja sen identiteetin kehitystä tulee tukea myös rakenteellisin ratkaisuin esimerkiksi alan valtakunnallisella systemaattisella kehittämisellä ja tutkimuksella. Myös ammatin-

harjoittamista koskevia rakenteita tulee vahvistaa. (Mt., 300.) Siten sosiaalityöntekijöiden identiteetin vahvistaminen ei ole pelkästään sosiaalityöntekijöiden itsensä tai sosiaalityön ammattikunnan vastuulla, vaan kehitystyö tarvitsee tuekseen laajempaa yhteiskunnallista vastuunottoa. Yksi hieno esimerkki yhteiskunnallisesta vastuunotosta sosiaalityön identiteetin vahvistamiseksi ja sosiaalihuollon asiakasturvallisuuden parantamiseksi on 1.3.2016 voimaan astunut laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (ks. Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä).

Sosiaalityön koulutuksen ja käytännön sosiaalityön kohtaamattomuus. Jonkin verran sosiaalityöntekijöiden puheissa näkyi kokemus siitä, että sosiaalityön koulutuksen ja käytännön sosiaalityön välillä on ristiriitaisuuksia ja kohtaamattomuutta. Tulkitsin sosiaalityöntekijöiden puheista, että kohtaamattomuusongelma johtui ennen kaikkea tiedon ja vuoropuhelun puutteesta sosiaalityön koulutuksen ja käytännön sosiaalityön toimijoiden välillä.

H4S159: ”Siellä on hyvin paljon tämmöisiä ristiriitaisia – tai tämmöisiä, miten sitä sanois – ristiriitaisuuksia, käytännön ja sen oppiperustan.”

H3S115: ”- - me ollaan toivottu sitä, että voisko se yliopisto-opettaja tulla päiväksi meidän työpaikalle. Sitten hän ehkä paremmin osais vähän siellä niinku kattoo, että minkä tyyppisiä opiskelijoita vois meille tulla ja mitä siellä itse asiassa ees tehään siellä meidän työpaikalla. Tuntuu että yliopisto-opettajat on kyllä todella vieraantunu niinkö siitä käytännön työstä että - -”

H3S116: ”Joo..se on vähä semmonen stereotypia tavallaan mun mielestä sillä opettajalla näkyvissä mitä tehdään ja sitä on vähä vaikea saada avattua..koska ei se ole mikään sellanen sapluuna, yks sapluuna miten me tehdään sitä työtä, se on niin monivaiheista ja monenlaista ku voi olla.”

Osittain kohtaamattomuusongelman saattoi tulkita johtuvan puutteista koulutuksessa. Osa sosiaalityöntekijöistä toi esiin toiveensa, että sosiaalityön käytäntöä huomioitaisiin enemmän esimerkiksi täydennyskoulutuksissa. He toivoivat, että koulutuksissa käytäisiin enemmän vuoropuhelua ja keskustelua koulutuksen toimijoiden ja käytännön sosiaalityöntekijöiden kesken. Sosiaalityön opetusta kehitettäessä tulisi kiinnittää huomiota käytännön, teorian ja tutkimuksen yhteen nivomiseen (esim. Kemppainen 2006, 282; Karjalainen ym. 2005, 22).

4.3.3 Puutteet koulutuksessa

Keskeinen puute koulutuksessa. Aineiston perusteella sosiaalityön koulutuksessa on muutama keskeinen puute. Ensimmäinen ja kenties merkittävin koulutuspuute on, ettei

vastavalmistuneilla sosiaalityöntekijöillä ole tietoa eikä ymmärrystä yhteiskunnallisesta etuusjärjestelmästä, mikä tuli esiin useamman aineiston sosiaalityöntekijän kommentissa.

H3S114: ”Mut tämmönen huolestuttava asia on täällä..se aina välillä nousee pinnalle, tuota, eräs mejän tulosalueen johtajista on sitä mieltä että sosiaalityöntekijän paikkoja vois muuttaa täälläkin sosionomin paikoiksi koska vastavalmistuneilla sosiaalityöntekijöillä ei ole tietoa mejän etuusjärjestelmästä..eli heitä pitää niinku sitten muitten lähteä kouluttamaan ja musta tää on tosi huolestuttavaa ja sehä on todellinen asia, kyllä se on se puute siinä koulutuksessa ja se on ihan jo, uhkaa mun mielestä mejän niinku professiota täällä - -”

Eräs toinen sosiaalityöntekijä toi esille, että koulutuksessa olisi hyvä käydä läpi perusjuttuja esimerkiksi Kelan lomakkeiden täyttämisestä huolimatta siitä, että ne ajoittain muuttuvat. Myös kyseinen sosiaalityöntekijä oli kuullut, että edellä mainitun sosiaalityöntekijöiden osaamispuutteen vuoksi työtehtäviä ohjattiin sosiaalityöntekijöiden sijaan sosionomeille.

Toinen koulutuspuute liittyy sosiaalityöntekijöiden ryhmänvetovalmiuksiin. Erään aineiston sosiaalityöntekijän mukaan sosiaalityöntekijöiden koulutus näyttäytyy muiden kouluissa työskentelevien ammattiryhmien silmissä sellaisena, ettei sosiaalityöntekijöillä ole selkeitä välineitä ryhmänvetoon. Myös moni sosiaalityöntekijöistä ilmaisi ja myönsi epävarmuutensa ryhmien vetämisessä. Edellinen koulutuspuute on keskeinen ainakin koulukuraattoreina toimivien sosiaalityöntekijöiden kannalta, sillä aineiston perusteella koulukuraattoreiden työnkuvassa painottuu nykyään ryhmien vetäminen ja yhteisöllisten työmenetelmien hyödyntäminen. Sosiaalityöntekijöiden mielestä ryhmätyömenetelmiin tulisi toisaalta suhtautua myös kriittisesti ja niiden vaikuttavuutta tulisi arvioida.

Kolmas keskeinen sosiaalityöntekijöiden esiin nostama koulutuspuute liittyi sosiaalityöntekijöiden kirjallisiin taitoihin. Eräs aineiston sosiaalityöntekijä tiesi useamman tapauksen, jossa sosiaalityöntekijät olivat saaneet kanteluita kirjallisten tuotostensa heikkolaatuisuudesta aluehallintovirastolta. Sosiaalityöntekijät näkivät tarpeelliseksi, että sosiaalityön koulutuksessa kiinnitettäisiin entistä enemmän huomiota sosiaalityön opiskelijoiden kirjallisten tuotosten laatuun sekä käytetyn kielen ymmärrettävyyteen. Sosiaalityöntekijöiden mukaan sosiaalityön asiakkaiden tulisi pystyä ymmärtämään sosiaalityöntekijöiden tuottamaa tekstiä vaivatta, eli sosiaalityöntekijöiden kirjallisilla taidoilla on merkitystä muun muassa asiakkaiden osallisuuden kannalta.

Tulkitsin mainittujen koulutuspuutteiden haastavan sosiaalityön osaamisen tunnistamista ensinäkin siksi, että ne tuntuivat ruokkivan sosiaalityöntekijöiden epävarmuutta omasta työstään ja osaamisestaan. Lisäksi ne näyttivät vievän sosiaalityön vakuuttavuutta muiden ammattiryhmien silmissä ja hämärsivät siten sosiaalityön profession asemaa. Mainitut koulutuspuutteet näyttäytyivät aineiston pohjalta merkityksellisinä myös siksi, että sosiaalityöntekijät itse allekirjoittivat niiden merkityksellisyyden työn teon ja sosiaalityön aseman kannalta.

Sosiaalityön ydinosaaminen vaikeasti määritelty. Sosiaalityön osaamisen tunnistamista haastoi aineiston perusteella myös se, että sosiaalityöntekijöillä oli vaikeuksia hahmottaa ja sanoittaa omaa osaamistaan. Erään keskustelukatkelman perusteella sanoittamisen vaikeus selittyi osaltaan sillä, että sosiaalityöntekijät kokivat sosiaalityön ydinosaamisen määritelmän vaikeaksi. Keskustelukatkelmassa haastattelija käyttää käsitettä *erityisosaaminen* tarkoittaen sillä osaamista, joka tekee sosiaalityöstä erityisen suhteessa muihin ammattiryhmiin. Siten ymmärrän haastattelijan puhuvan sosiaalityön ydinosaamisesta.

H2T: ”No mitä se on se erityisosaaminen, mitä sillä koulukuraattorilla on mitä niillä muilla ei oo?”

H2S41a: Niin.

H2S41b: Sosiaalisen asiantuntija [seuraa yleistä naurua].

H2S42: Koittakaapa siitä ottaa selvää.

H2S43: On se liian hankalasti määritelty.

H2S44: Se on niin vaikea.”

On huomionarvoisaa, että viimeisen sosiaalityöntekijän kommentin jälkeen keskustelu sosiaalityön ydinosaamisesta tyrehtyi. Kyseisessä haastattelussa sosiaalityöntekijät eivät missään vaiheessa kovin suorasanaisesti määritelleet omaa osaamistaan, vaan he avasivat osaamistaan ikään kuin piilevästi keskustelun lomassa. Sosiaalityöntekijät esimerkiksi keskustelivat kohtalaisen usein tilanteista, joissa he olivat tulkinneet ja pyrkineet ratkaisemaan asiakkaiden ongelmia eri tavoin, kuin toisten ammattialojen edustajat. Tulkitsin, että he refleктоivat kyseisissä keskusteluissa omaa toimintaansa ja työnsä lähtökohtia suhteessa toisiin ammattiryhmiin, ja sanallistivat siten itselleen ja toisilleen työtänsä ja osaamistansa.

Näkemykseni mukaan se, että sosiaalityön ydinosaaminen on vaikeasti määritelty, on jossain määrin sosiaalityön koulutukseen liittyvä puute. Jos sosiaalityön ydinosaamisen

tärkeänä määritelmänä pidetään sitä, että *sosiaalityöntekijät ovat sosiaalisen asiantuntijoita* (esim. Vuorensyrjä ym. 2006, 286; Vaininen 2011), on koulutuksessa pidettävä myös huoli siitä, että sosiaalityön opiskelijat sisäistävät kyseisen määritelmän ja osaavat sanallistaa sen. Aineiston perusteella epämääräinen kuva määritelmän sisällöstä heikentää niin sosiaalityöntekijöiden ammatillista itseyymmärrystä kuin myös heidän valmiuttaan sanallistaa omaa osaamistaan.

Käsitteellistyneet käytännöt.

H4S156: ”Käsitteellistyneet käytännöt [naurua]. Ne muuten näkyy meän kielen käytössä, jota ei kerta kaikkiaan niinku, ei asiakkaat varmasti että, menee yli hilseen.”

H4S157: ”Kyllä, kun tulee niinku, tulee sillä tavalla kun miekin niinku tämän työyhteisön ulkopuolelta ja profession ulkopuolelta, et koulutus on 90-luvun lopulta niin se – juuri tää käsitteellistyneet käytännöt, niin ensimmäinen mikäs mulla on, niin pääsenksmä työyhteisöön ees, niin se käsitteistön käyttäminen niin siinä menee pari kolme vuotta.”

H4S158: ”Muuten sie oot niinku pihalla, että sosiaalityöntekijät vois ammattikuntana miettiä reflektoida sitä, että kuinka poissulkevia ne on siellä tieteeseen ja tutkimukseen perustuvan sosiaalityön luomisessa. Se on hyvin eriydyttävää siitä arkielämästä ja sosiaalisen ongelman ymmärtämisestä.”

Sosiaalityöntekijät toivat aineistossa selkeästi esille arvostavansa ja tarvitsevansa työssään teorioita, käsitteitä ja tutkimuksellista tietoa. Samalla he kokivat jossain määrin ongelmalliseksi sen, että heidän piti käyttää työssään tutkimukseen ja lainsäädäntöön perustuvaa käsitteistöä ja kieltä. Käsitteellistyneet käytännöt vaikeuttivat sosiaalityön ja sen osaamisen tunnistamista esimerkiksi asiakkaiden ja muiden ammattiryhmien edustajien näkökulmasta. Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan ne myös osaltaan haastoivat sosiaalisten ongelmien ymmärtämistä, mikä sotii täysin käsitteiden olemassaolon tarkoitusta vastaan; sosiaalityössä käsitteiden tarkoituksena on lisätä ymmärrystä erilaisista ilmiöistä. Kuten eräs sosiaalityöntekijä ilmaisi, sosiaalityöntekijöiden on tärkeä reflektoida, miten he tuovat teorioita käytäntöön.

Toisaalta sosiaalityöntekijät näkivät, että käsitteet ja lakikieli kuuluvat sosiaalityöhön väistämättä. Eräs sosiaalityöntekijä kuvasi sosiaalityön olevan aina jollain tasolla virkamiestyötä, minkä vuoksi myös teoreettiset käsitteet ja lainsäädännöllinen kieli kuuluvat siihen. Siten hän pohti, että tulevaisuudessa olisi entistä tärkeämpi tehdä yhteistyötä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa, sillä sosiaalityöntekijä epäili kolmannen sektorin toimijoiden tavoittavan sosiaalityöntekijöitä paremmin asiakkaiden epävirallisen elin- ja asuin ympäristön.

Aineiston pohjalta koulutuspuutteita selitti siis osaltaan se, etteivät sosiaalityön koulutussisällöt ole kaikilta osin linjassa käytännön sosiaalityön tarpeiden kanssa. Näytti myös siltä, että teoreettisuutta ja käsitteellisyttä korostetaan sosiaalityön koulutuksessa osin käytännön sosiaalityön kustannuksella. Matti Vuorensyrjän ja kumppaneiden (2006, 294) tutkimustuloksiin nojaten näen monien koulutuspuutteiden selittyvän kuitenkin myös sillä, että sosiaalityön koulutuksessa on pulaa opetusresursseista. Yliopistot ovat lisänneet sosiaalityön aloituspaikkoja noin kolmanneksella vuodesta 1990, mutta opetusresurssit eivät ole seuranneet opiskelijamäärien kehitystä (mt., 294). Tältä pohjalta on ymmärrettävämpää, ettei sosiaalityön koulutuksessa kyetä vastaamaan kaikkiin käytännön sosiaalityön tarpeisiin.

Todennäköisesti juuri opetusresurssien puutteen vuoksi myöskään sosiaalityön opiskelijoiden moninaisiin toiveisiin ei pystytä kaikilta osin reagoimaan sosiaalityön koulutuksessa. Kokemukseni perusteella sosiaalityön koulutusohjelma on rakennettu hyvin väljäksi ja itsenäisesti suoritettavaksi. Väljyydellä tarkoitan sitä, että kursseja on vähän, mutta samalla ne ovat sisällöllisesti laajoja. Siten oppiminen ja sen arvioiminen, mikä oppisisällöissä on olennaista, voi jäädä joiltain osin jopa liikaa opiskelijan vastuulle. Myös arvokas vuorovaikutus niin sosiaalityön lehtoreiden kuin opiskelijatovereiden kesken jää herkästi niukaksi. Sosiaalityön koulutuksen väljyys on sosiaalityön opiskelijoiden oppimisen laadun kannalta yhtäältä riski, mutta toisaalta se voi olla myös vahvuus. Parhaimmillaan se voi kehittää sosiaalityön opiskelijoiden kykyä itsenäiseen arviointiin ja päätöksentekoon. Väljä koulutus myös mahdollistaa hienosti etäopiskelun ja monissa elämäntilanteissa olevien opiskelijoiden ammattiin valmistumisen.

4.3.4 Sosiaalityöntekijöiden toiminta

Yhteistyöhaasteet sosiaalityöntekijöiden kesken. Sosiaalityöntekijät myönsivät, että eri sosiaalityön toimintasektoreilla työskentelevien sosiaalityöntekijöiden kesken oli jonkin verran yhteistyöhaasteita. Sosiaalityöntekijöiden kuvausten pohjalta tulkitsin haasteiden liittyvän useimmiten sosiaalityöntekijöiden väliseen tiedon puutteeseen. Tiedon puutetta taas aiheutti muun muassa paremman tiedon kulun mahdollistavien työskentelyraken- teiden, kuten yhtenäisten tietojärjestelmien puute. Seuraava sosiaalityöntekijän kommentti ilmentää, miten työskentelyraken- teiden puute vaikutti tiedonkulkuun ja kommunikointiin eri sosiaalityön toimintasektoreiden välillä.

H3S96: ”- ja se on niin jotenki ihmeellistä että työntekijöittenki [sosiaalityöntekijöiden] kesken että kun ei yhteistyökumppaneita ei saa kiinni..koska monesti se asia ratkeais sillä että pystys keskustelemaan ne asiat ja sopimaan että jatkatko tästä ja hoidatko tämän alueen - - tai sit juuri ihan tämmönen tosiaan yhteistyön ongelmat, joita ei sais olla, mutta tää että ihmisiä ei saa kiinni ni - - että ne on aika yksinkertasia asioita, ku niille vaan löytys väylä.”

H3S101: ”Mie ainaki otan varmaa viikottain jos en päivittäin yhteyksiä eri kuntiin, mutta kans että en mie oo saanu sieltä yhteydenottoja. Ja tietysti heitä on haastava ehkä tavottaa, ku eri ihmisillä on eri aikaan puhelinajat, että monesti sitte sähköpostilla soittopyyntöä, kyllä sieltä yleensä niihin reakoiaan mutta joskus siinä mennee aikaa, et se oma työ on siinä kesken-eräsenä sitte niin kaua että saa ne muut ihmiset kiinni.”

Yksi yhteistyöhaasteita selittänyt tekijä näytti aineiston perusteella olevan myös organisaatiomuutokset ja niiden myötä muuttuneet työskentelytavat. Yhden esimerkin perusteella kommunikaatio eräiden sosiaalityön toimintasektoreiden kesken oli loppunut toista osapuolta koskettaneen organisaatiomuutoksen myötä. Asian esille nostanut sosiaalityöntekijä koki yhteistyön loppumisen surulliseksi asiaksi. Ottaen huomioon sosiaalityöntekijöiden välisen yhteistyön ja kommunikaation tärkeyden, yhteistyön loppuminen sosiaalityön toimintasektoreiden kesken näyttäytyy muutoksena, johon olisi ollut syytä reagoida. Erilaisten muutosten pyörteissä on tärkeä havainnoida, miten ne vaikuttavat käytäntöihin.

Osaltaan kommunikaation puutetta tuntui selittävän se, että esimerkiksi osa terveydenhuollon sosiaalityöntekijöistä vierasti sitä, että he olisivat yhteyksissä kunnan sosiaalityöntekijöihin asiakkaidensa asioissa. He näkivät tärkeäksi, että myös asiakkaat ovat paikalla silloin, kun heidän asioistaan puhutaan. Erään aineistokatkelman perusteella eri sosiaalityön toimintasektorilla työskentelevien sosiaalityöntekijöiden välistä yhteistyötä haastoivat myös resurssipuutteet. Katkelman perusteella puutteet ilmenivät ajassa ja henkilöstön määrässä, mitkä myös liittyivät toisiinsa; henkilöstöpulasta kärsivän yksikön sosiaalityöntekijöillä oli heikot ajalliset mahdollisuudet vuoropuheluun ja yhteistyöhön toisaalla työskentelevien kollegoiden kanssa.

Sosiaalityöntekijöiden epäaktiivisuus. Aineiston perusteella sosiaalityöntekijät ovat olleet jossain määrin epäaktiivisia oman työnsä ja osaamisensa esille tuomisessa. Osaltaan sosiaalityöntekijöiden epäaktiivisuutta selitti se, että osa sosiaalityöntekijöistä tukeutui alansa esille nostamisessa esimerkiksi sosiaalialan ammattijärjestön ja korkeakouluverkoston toimijoihin. Osa sosiaalityöntekijöistä taas näki, että sosiaalityön esille nostami-

nen on kaikkien ammattikunnan toimijoiden tehtävä, ja kaikkien sosiaalityöntekijöiden on kannettava siitä vastuuta.

H4S134: ”Niin mutta [jos ei] sosiaalityöntekijät ite tuo jotakin essiin – kyllä siinä ommaan napaan täytyy katsoa meijänkin ammattikunnan, ei maha mitään.”

H4S135a: ”Joo ja näkceehän sen tässä sote-keskustelussa, että kyllä osa on sen sosiaalihuollon oman henkilöstön omaa saamattomuutta, että se jäi se sote- sosiaalihuolto jäi siellä, että koko sosiaalihuolto-sanaa ei ole ollu ainakaan julkisessa keskustelussa kun vasta nyt ihan viime aikoina.”

H1Sx: ”- Ei [ellei] sosiaalialalla ole sitä johtajuutta ja asiantuntemusta, niin joku sen ottaa. Ja terveydenhuolto ottaa hyvinkin helposti sen. Se on ihan turha jossitella, kun meitä ei huomioida. Jos et tule esiin, anna jotain asiantuntijuutta, ei sua kukaan noteeraa. Se on ihan turha täällä kahvipöydässä palpattaa menemään, jos sie et mee tuonne ihmisten ilmoille johtajuuteen mukaan.”

Sosiaalialan johtamisosaamisen vahvistamisen tarve on tuotu esiin jo vuonna 2005 niin sosiaalialan kehittämisen pääsuuntia linjaavassa sosiaali- ja terveysministeriön julkaisussa (Karjalainen ym. 2005, 13) kuin myös erinäisissä tutkimuksissa (esim. Sipilä 2011; Kemppainen 2006, 282). Siten viimeksi lainattu sosiaalityöntekijä ei ole näkemysensä kanssa yksin. Vahvan johtajuuden ja asiantuntijuuden lisäksi kyseinen sosiaalityöntekijä tulkintani mukaan penäsi sosiaalityöntekijöiltä ammattikuntana rohkeampaa ja aktiivisempaa otetta työnsä ja osaamisensa esille tuomisessa.

Anita Sipilä (2011, 147) on tutkimuksessaan toisaalta katsonut, ettei sosiaalisen puolustamisen vähäinen näkyvyys ole ollut sosiaalityöntekijöiden rohkeuden puutteesta johtuvaa, vaan taustalla on kohtuuttoman suuri työmäärä ja siitä johtuva ajan puute. Samaisessa tutkimuksessa Sipilä kuitenkin myös toteaa (mt., 150), että sosiaalityöntekijöiden yhteiskunnallinen vaikuttamisosaaminen näyttäisi olevan tärkeä ammatillisen osaamisen kehittämishaaste. Siten kyse saattaa osaltaan olla siitä, ettei sosiaalityöntekijöillä ole valmiuksia viestiä omasta työstään ja osaamisestaan yhteiskunnallisesti. Sosiaalityöntekijöiden aktiivisuus niin henkilökohtaisella tasolla kuin ammattikuntana on kuitenkin tärkeää, sillä sosiaalityöntekijöiden oma aktiivisuus on nähty yhtenä välineenä nostaa alan arvostusta (Karjalainen ym. 2005, 22).

Ammatillisen itsearvostuksen puute. Ammatillisen itsearvostuksen puute ei näkynyt aineistossa vahvasti, mutta tuli kuitenkin esille joidenkin sosiaalityöntekijöiden kommentaissa omaa työtä vähättelevänä ja vaatimattomuutta henkivänä puheena. Osa sosiaalityöntekijöistä tuntui myös heikosti uskovan omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa esimerkiksi sosiaalityön esille tuomisessa, mikä saattoi osittain liittyä ammatillisen itsear-

vostuksen puutteeseen. Toisaalta se saattoi kertoa sosiaalityöntekijöiden turhautuneisuudesta tai neuvottomuudesta asian suhteen.

H3S110a: ”Ja kyllä se jotenkin..niinkö minä itte omaa työtä niinkö minä teen sitä kartotusta ni sitte kuitenkin vähättelen tavallaan sitä itte..tai niinkö sillain etten minä piäkkään sitä kuitenkaan ehkä mi- [epäselvä sana] - - mut jotenki itellä mielessä se on kuitenkin et no, eihän se nyt ole ku sää oot vaan sen kartottanu sen tilanteen..[naurua]”

HSx: ”Soon tätä mejän sisäistä [loppu hukkuu hälinään] -”

Pääosin aineiston sosiaalityöntekijät tuntuivat arvostavan omaa työtään ja kokivat tekevänsä tärkeää työtä. Sosiaalityöntekijöiden on kuitenkin hyvä kiinnittää huomioita siihen, miten he suhtautuvat omaan työhönsä, ja miten he puhuvat siitä. Toisaalta sosiaalityön vahvistuminen edellyttää myös vahvaa yhteiskuntapoliittista keskustelua ja näkemystä sosiaalisten ongelmien kehkeytymisestä (Karjalainen & Sarvimäki 2005, 4). Siten sosiaalityön vahvistaminen ei ole pelkästään yksittäisten sosiaalityöntekijöiden ja sosiaalityön ammattikunnan tehtävä.

5 Johtopäätökset tuloksista ja pohdinta

Tutkielman tarkoituksena on ollut löytää näkökulmia siihen, mitkä tekijät haastavat sosiaalityön osaamisen tunnistamista. Samalla tarkoituksena on ollut syventää ymmärrystä sosiaalityön asiantuntijuudesta ja osaamisesta. Kiteytettynä sosiaalityön osaamisen tunnistamista haastavat monitasoisesti erilaiset rakenteelliset, olemukselliset ja vuorovaikutukselliset ilmiöt sekä sosiaalityön sisäiset tekijät. Eritellymmät tutkimustulokset ovat nähtävissä Kuviossa 4 tutkimusraportin sivulla 32. Keskeisimmät johtopäätökset tuloksista liittyvät sosiaalityön resurssointiin, monialaiseen yhteistyöhön sekä sosiaalityöntekijöiden kouluttautumiseen.

Tutkimustulosten perusteella näyttää siltä, että niin sosiaalityöntekijöiden työhön kuin sosiaalihuoltoon laajemmin on paikoin suunnattava lisää resursseja. Sosiaalihuollossa eri tavoin ilmenevä resurssipula ja siitä aiheutuvat ongelmat olivat voimakkaasti esillä aineistossa (vrt. Karjalainen ym. 2005, 22; Kemppainen 2006, 282; Sipilä 2011, 128–129). Resurssipula ilmeni sosiaalityöntekijöiden työssä muun muassa ajan puutteena, henkilöstöpulana ja erilaisina työskentelyrakenteisiin liittyvinä puutteina, mitkä kaikki haastoivat laadukkaan sosiaalityön toteuttamista ja siten myös sosiaalityön osaamisen tunnistamista. Osittain sosiaalityön huonoa resurssitilannetta voi yrittää korjata työn sisällöllisellä kehittämisellä, mutta aineiston sosiaalityöntekijöiden kokemusten perusteella joissain sosiaalityön toimintaympäristöissä kaikki voitava oli jo tehty. Ilman riittäviä resursseja työ kuluttaa ja uuvuttaa työntekijän pikkuhiljaa, vaikka työ olisi kuinka mielenkiintoista ja työyhteisö olisi hyvä, kuten eräs aineiston sosiaalityöntekijä ilmaisi. On todennäköistä, että sosiaalityöntekijöiden lisäksi monien muidenkin ammattialojen edustajat allekirjoittavat nykyään kokemuksensa työn laadun turvaamisen kannalta riittämättömistä resursseista.

Toinen keskeinen johtopäätös tutkimustulosten pohjalta on, että eri alan asiantuntijoiden välistä vuoropuhelua ja yhteistyötä on edelleen tärkeää lisätä (vrt. esim. Kirjonen ym. 1997; Toiviainen ym. 2006). Tutkimustulosten perusteella monialaisen yhteistyön puute aiheutti eri ammattialojen välistä tiedon puutetta toistensa työstä, ja sen myötä muun muassa päällekkäistä työntekoa ja vastuunjaon ongelmia. Samalla se vahvisti eri ammattialojen edustajien ennakkoluuloja ja -asenteita toisiaan kohtaan. Mikäli resurssipula koskettaa laajasti eri ammattialoja, monialaisen yhteistyön vahvistaminen nousee entistä tärkeämpään rooliin. Vahvemman monialaisen yhteistyön voimin erilaisiin resurssien

puutteesta johtuviin ongelmiin saataisiin todennäköisesti kehitettyä monipuolisempia ja vaikuttavampia ratkaisuja.

Kolmanneksi esitän tutkimustulosten pohjalta, että sosiaalityöntekijöiden on haastavaa tehdä työtänsä pelkän peruskoulutuksensa turvin, minkä vuoksi sosiaalityöntekijöiden lisäkouluttautuminen on usein välttämätöntä (vrt. Vuorensyrjä ym. 2006, 295). Sosiaalityön asiantuntijuuden rakentumisen ja kehittymisen kannalta on tärkeää, että sosiaalityöntekijät saavat työkokemusta, mutta samalla heillä on oltava mahdollisuus täydentää ja päivittää osaamistaan erilaisin koulutuksin. Moni sosiaalityöntekijä koki, että peruskoulutus valmisti työelämään vain osittain ja antoi vasta perusosaamisen sosiaalityöstä; sosiaalityöntekijät kertoivat oppineensa monia asioita työstään vasta työelämässä. Sosiaalityöntekijöiden lisäkouluttautuminen näyttää tarpeelliselta myös siksi, että sosiaalityöntekijät toivat sosiaalityöstä esille monia erityisosaamista vaativia osa-alueita. Työn ohessa opiskelun ja jatkokouluttautumisen tärkeyttä puoltaa myös se, että aika, ilmiöt ja yhteiskunnat muuttuvat yhä nopeammin, minkä vuoksi omaa asiantuntijuuttaan on ajoittain päivitettävä.

Tutkimustulosten perusteella on lisäksi tärkeää varmistaa, että sosiaalityöntekijöillä on mahdollisuus kollegiaaliseen tukeen. Toisten sosiaalityöntekijöiden tuella oli merkitystä esimerkiksi asiakkaiden ongelmien ratkaisemisen kannalta, sillä sosiaalityöntekijät kokivat kollegiaalisen tuen ja keskustelun tärkeäksi osaksi ongelmanratkaisuprosessia. Toisten sosiaalityöntekijöiden tuki vaikutti myös sosiaalityöntekijöiden ammatilliseen itsearvostukseen ja -tuntoon. Sosiaalityöntekijät toivat selkeästi ja toistuvasti esille, miten vaikea heidän oli kertoa työstään toisille ammattiryhmille – saati pitää kiinni sosiaalityön periaatteista työpaikallaan – ilman kollegiaalista tukea. Siten sillä oli merkitystä myös sen suhteen, miten aktiivisesti sosiaalityöntekijät toivat esille omaa työtään ja asiantuntijuuttaan muille ammattiryhmille. Oman ammattiryhmän tuki vaikutti lisäksi sosiaalityöntekijöiden työssä jaksamiseen.

Eräänä huomiona nostettakoon tutkimustuloksista esille myös, että sosiaalityöntekijät kannattivat selkeästi työparityöskentelyä sosiaaliohjaajien kanssa. He kannattivat sitä muun muassa siksi, että yhteistyön myötä työtehtävät jakautuivat selkeämmin molempien ammattilaisten ydinosaamisen mukaan. Lisäksi osa sosiaalityöntekijöistä tuntui kokevan, etteivät he kerkeä kylliksi näkemään asiakkaitaan ja viettämään aikaa heidän kanssaan, sillä he toivoivat sosiaaliohjaajista asiakkaiden rinnalla kulkijaa. Sosiaalityöntekijät näkivät, että yhteistyö sosiaaliohjaajan kanssa voisi parantaa myös asiakkaiden

saaman palvelun laatua, kun asiakkaiden tilanteita arvioisi, suunnittelisi ja pohtisi kaksi ihmistä yhden sijaan. Joissain tapauksissa sosiaalityöntekijät näkivät jopa, että työparityöskentely sosionomin kanssa voisi toimia paremmin kuin yhteistyö toisen sosiaalityöntekijän kanssa, ja voisi olla hyvä ratkaisu myös resurssinäkökulmasta ajatellen.

Konkreettisimmin omaa osaamistansa määrittelivät tutkimusaineistossa terveydenhuollon sosiaalityöntekijät. Toisaalta myös heidän kuvauksissaan näkyi se, että he tunnustivat hyvin osaamisen, jota tarvitsivat omalla työalueellaan, mutta muilla osastoilla työskentelevien terveydenhuollon sosiaalityöntekijöiden työstä ja osaamisesta heillä oli jo hatarampi kuva. Moni terveydenhuollon sosiaalityöntekijä vertasi työtänsä ja osaamistansa esimerkiksi kunnan sosiaalityöntekijöihin siten, että he näkivät työnsä ja osaamisvaateensa laaja-alaisemmiksi. Samalla he puhuivat usein siitä, että heillä oli kunnan sosiaalityöntekijöitä laajempi ”katsantokanta” asiakkaiden elämäntilanteisiin, koska heillä oli tietoa asiakkaiden elämään vaikuttavista terveydellisistä asioista – kunnan sosiaalityöntekijöillä ei ollut oikeutta kyseiseen tietoon, vaan he olivat asiakkaiden tiedon varassa. Siten vaikutti siltä, että edellä mainittu tieto helpotti terveydenhuollon sosiaalityöntekijöiden työtä tarjoten heille kunnan sosiaalityöntekijöitä paremmat mahdollisuudet arvioida asiakkaiden elämäntilanteita kokonaisvaltaisesti.

Terveydenhuollon sosiaalityöntekijöiden kuvausten pohjalta tulkitsin myös, että rajattu tehtäväalue – joka jokaisella terveydenhuollon sosiaalityöntekijällä näytti olevan – auttoi heitä tunnistamaan ja määrittämään osaamistansa. Lisäksi huomioni kohdistui siihen, että terveydenhuollon sosiaalityöntekijät tuntuivat olevan aineiston sosiaalityöntekijöistä tyytyväisimpiä työhönsä, vaikka myös he toivat esiin monia työnsä epäkohtia. Osittain tulkitsin tyytyväisyyden selittyvän sillä, että etenkin osa terveydenhuollon sosiaalityöntekijöistä koki asemansa tärkeäksi monialaisissa tiimeissään. Useimmiten edelliseen kokemukseen liittyi myös monialaisen työskentelyn sujuvuus. Mietin, vaikuttiko tyytyväisyyteen lisäksi se, ettei terveydenhuollon sosiaalityöntekijöiden täytynyt tehdä työssään taloudellisia päätöksiä, sillä vastuu niistä kuului kunnan työntekijöille. Jälkimmäinen huomio minulla heräsi erään sosiaalityöntekijän kommentista, jossa hän totesi, että hyvään asiakastyöhön ja vaihtoehtoihin vapauttaa se, ettei työhön kuulu päätöksentekoa.

Sociopolis-hankkeen tutkimusasetelmaan liittyen pohdin, johdatteliko se haastateltavia näkemykseen sosiaalityön näkymättömästä asemasta. Yksi hankkeen keskeinen tutki-

musintressi on tehdä sosiaalityön osaamista näkyvämmäksi, ja hankkeen tutkimusasetelma ja -intressit olivat haastateltavilla tiedossa ennen haastatteluja. Siten pohdin, vaikuttiko kyseinen tutkimusasetelma kaikesta huolimatta jonkin verran sosiaalityöntekijöiden ajatuksiin ja asenteisiin sosiaalityön asemasta. Toisaalta tutkimusaineiston sosiaalityöntekijät kuvasivat kokemuksiaan sosiaalityön jokseenkin näkymättömästä asemasta ja epäselvästä roolista niin painokkaasti ja monenlaisten esimerkkien voimin, että tutkimusasetelman ohjaavuus menetti nähdäkseni merkitystään.

Tutkiessani en aina tavoittanut tutkijoiden ajatusprosesseja, mikä sai minut pohtimaan hyvän tieteellisen käytännön kysymyksiä sekä kysymyksiä tutkijan vapauksista ja vastuista. Missä määrin tutkijan on syytä avata omaa ymmärrystään? Kuinka kattavasti tutkijan on perusteltava esimerkiksi käsite- tai teoriavalintojaan sekä ymmärrystensä niiden sisällöistä? Mikä on sopiva määrä perustelua? Perustelinko itsekään kylliksi tutkimuksessani? Samalla tunnustan oman ymmärrykseni rajallisuuden; tutkijoiden ajatusprosessien tavoittamattomuus meni epäilemättä monessa kohdin oman ymmärtämättömyyteni tai haparoivan lukutekniikkaani piikkiin.

Kuten Suvi Ronkainen ja kumppanit (Ronkainen ym. 2014a, 70) toteavat, tutkijatonta tutkimusta ei ole olemassa. Vaikka tutkimus nojaa keskeisesti tutkimusaineistoon ja toisten tutkijoiden tutkimuksiin, näen, että jokainen tutkija luo omassa tutkimuksessaan jotain uutta ja ainutlaatuista; jokainen tutkimus on tutkijansa näköinen luomus. Tutkijalla on erityisen suuri rooli ja vastuu siinä, millaisena tutkimusaineisto lopullisessa tutkimuksessa näyttäytyy. Millaiset asiat aineistosta tuodaan esiin ja miten ne tuodaan esiin? Hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti pyrin olemaan sekä tutkimisessäni että kirjoittamisessani huolellinen ja tarkka (vrt. Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2017b). Huolellisuus liittyy myös eettisesti hyväksyttävään ja luotettavaan tutkimusentekoon (mt.).

Tutkimusentekoon liittyy monia muitakin eettisiä kysymyksiä, jotka on selvitettävä ja huomioitava tutkimuksen kaikissa vaiheissa (Hirsjärvi ym. 2010, 23). Eettisiin kysymyksiin on sitouduttu myös tässä tutkimuksessa. Olen pyrkinyt kunnioittamaan tutkittaviani, muita tutkijoita ja tiedeyhteisöä analyysi- ja kirjoittamistavallani, ja olen pyrkinyt tarkkuuteen lähteiden käytössä ja lähdeviittauksissa. Olen lisäksi huolehtinut, että tutkittavien anonymiteetti pysyy suojattuna tutkimuksessani. Tutkimuksen etenemisen olen kuvannut seikkaperäisesti, ja olen osaltaan siten halunnut osoittaa tehneeni sekä eettisesti hyväksyttävää että luotettavaa tutkimustyötä. Samalla tunnustan, että olisin voinut

kuvata eettisiä kysymyksiä ja niihin liittyviä pohdintojani enemmän läpi tutkimusraportin.

Vaikka näen, että joitain tutkimustuloksiani voidaan yleistää koskemaan sosiaalityötä ja sosiaalityöntekijöitä laajemmin, haluan samalla korostaa tulosten tapauskohtaisuutta ja aikasidonaisuutta. Siksi olen kirjoittanut tuloksistani menneessä aikamuodossa. En ole pyrkinyt esittelemään kiistattomia totuuksia siitä, mitkä tekijät sosiaalityön osaamisen tunnistamista haastavat, vaan olen pyrkinyt antamaan lukijalle tulokulmia aiheeseen. Ensisijaisesti olen halunnut tehdä tilaa sosiaalityöntekijöiden näkemyksille ja kokemuksille. Koska aineisto on niin keskeisessä roolissa lopullisessa tutkimusraportissani, tutkielman luotettavuutta lisäisi vertailuaineiston käyttö.

Tutkimuksen luotettavuutta olisi lisännyt myös se, että olisin laajemmin hyödyntänyt tutkimuskirjallisuutta etenkin Tutkimustulokset -luvussa. Muista tutkimuksista olisin voinut saada vielä enemmän sekä tukea että kritiikkiä tuloksilleni, ja tutkimukseni olisi saanut syvyyttä. Muiden tutkimusten laajempaa hyödyntämistä haastoi kuitenkin laaja empiirinen aineistoni, joka vaati huomiotani tutkimusprosessin loppuun asti. Tutkimisen loppusuoralla pohdin, että pienemmän tutkimusaineiston kanssa minulla olisi kenties jäänyt enemmän aikaa tutkimuskirjallisuuden lukemiselle, ja rajaaminen olisi saattanut vaikuttaa positiivisesti teorian ja aineiston vuoropuheluun tutkimuksessani. Siten myös tutkimukseni olisi voinut saada luotettavuutta ja vakuuttavuutta.

Vakuuttavuutta tutkimukseni sai kuitenkin laadullisen ja määrällisen tutkimusotteen yhdistämisestä. Tutkimuksen edetessä huomasin myös, että määrällinen tarkastelu roimasti hyvällä tavalla ennakoajatuksiani siitä, mikä tuloksissa tulee kenties korostumaan (ks. Tuomi & Sarajärvi 2011, 121). Yllätyin esimerkiksi siitä, että sosiaalityön osaamisen tunnistamisen haasteet kumpusivat niin voimakkaasti rakenteellisista ja vuorovaikutuksellisista tekijöistä; omat ennako-oletukseni liittyivät selkeästi sosiaalityön sisäisiin ilmiöihin.

Niin tutkimusten, kuin myös aineiston sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan eri alan asiantuntijoiden työn rajoja on edelleen tärkeää madaltaa ja hälventää. Olisiko siten oman alan asiantuntijuutta käsittelevien tutkimusten rinnalle syytä yhä enemmän kehittää tutkimusasetelmia, joissa keskitytään eri alan asiantuntijoita yhdistäviin tekijöihin? Voiko toistuva oman alan asiantuntijuuteen keskittyminen entisestään etäännyttää eri alan asiantuntijoita toisistaan ja saada jokaisen vartioimaan liiallisella tarmolla omaa reviiriään? Sosiaalityön kohdalla asiantuntijuutta käsittelevään keskusteluun on tärkeä

liittää myös asiakkaat ja heidän asiantuntijuutensa. Asiantuntijuutta käsittelevissä jatko-tutkimuksissa olisi hyvä tarkastella esimerkiksi sitä, mikä eri alan asiantuntijoiden tie-doissa, taidoissa ja ennen kaikkea tavoitteissa on jaettua ja yhteistä.

Pohdin, johtuvatko sosiaalityön osaamisen tunnistamisen vaikeudet osittain myös siitä, että olemme vieraantuneet toisten ihmisten auttamisesta – osaltaan ymmärrettävästi. Kun on olemassa myös ammattiauttajia, kuten sosiaalityöntekijöitä ja muita sosiaali-huollon ammattilaisia, on ymmärrettävää, että vastuuta kanssaihminen huolehtimisesta siirretään heille. Toisaalta edellisessä voi piillä riski: saatamme huomaamattamme vie-raantua siitä, millaisten ongelmien kanssa osa ihmisistä painii, ja millaista työtä ammat-tiauttajat tekevät ratkoakseen ihmisten elämäntilanteiden solmukohtia. Voiko samalla käydä siten, että alamme pelätä sitä, mikä on vierasta, ja herkeämme entisestään autta-masta? Jos tietäisimme enemmän auttamisen todellisuudesta, tulisiko siitä myös tutum-paa ja samalla vähemmän pelottavaa – ehkä myös tavoitellumpaa ja arvostetumpaa? Kasvaisiko samalla tietous sosiaalityöntekijöiden työstä ja osaamisesta, jota he työssään hyödyntävät?

Sosiaalityön koulutukseen liittyen jäin pohtimaan, tuottaako sosiaalityön koulutus ny-kyisellään kuvaa yhdenmukaisesta ja kaikkialla samankaltaisesta sosiaalityöstä – kuvaa, joka ei vastaa käytännön todellisuutta. Aineiston sosiaalityöntekijät kuvasivat monin tavoin alansa heterogeenisyyttä ja antoivat esimerkkejä monista erityisosaamista vaati-vista sosiaalityön toimintasektoreista. Olisiko sosiaalityön koulutuksessa siten hyvä tuoda enemmän esiin käytännön sosiaalityön heterogeenisyyttä? Sosiaalityön koulutuk-seen liittyen olisikin kenties hyvä tutkia, mitä valmistuneet ja jo työelämässä olleet sosi-aalityöntekijät ajattelevat siitä; mitä he pitävät koulutuksen hyvinä puolina, ja mitä he kenties jäivät siinä kaipaamaan.

Tutkimustuloksillani voi olla merkitystä sosiaalityön toimijoiden ammatillisen itseym-märryksen vahvistumisen ja sosiaalityön kehittämisen kannalta. Tulokset voivat antaa välineitä myös sosiaalityön opintojen kehittämiseen. Toivon, että lisäämäni tieto helpot-taa sosiaalityön toimijoita hahmottamaan, miten monenlaiset tekijät heidän työhönsä ja osaamisensa tunnistamiseen vaikuttavat. Toivon ennen kaikkea, että he rohkeasti suun-taisivat kehittämisenergiaansa sosiaalityön sisäisten tekijöiden lisäksi rakenteellisiin ja vuorovaikutuksellisiin ilmiöihin.

Lähteet

- Achtenhagen, Frank & Weber, Susanne (2010): Kompetenssit ammatillisessa koulutuksessa – kansainvälisen vertailun edellytyksiä ja mahdollisuuksia. Teoksessa Collin, Kaija & Paloniemi, Susanna & Rasku-Puttonen, Helena & Tynjälä, Päivi (toim.): Luovuus, oppiminen ja asiantuntijuus. WSOYpro Oy. Helsinki, 119–138.
- Alasuutari, Pertti (1999): Laadullinen tutkimus. Vastapaino. Jyväskylä, 3. uudistettu painos.
- Alueuudistus.fi: <http://alueuudistus.fi/etusivu>, luettu 2.3.2017.
- Arto: Kotimainen artikkeliviitetietokanta. Asiasana (sanahaku)= sosiaalityö? AND Asiasana (sanahaku)= osaa? OR asiantunt??. http://melinda.kansalliskirjasto.fi/F/8KKLB5H4N9S3XB9FLYQBDQUBNSQ7N1D1IQNN63A4BDFABLT9DY-03115?func=short-sort&set_number=129861&sort_option=01---A02---A. Viitattu 27.5.2017.
- Bryderup, Inge M. (Ed.) 2008: Evidence Based and Knowledge Based Social Work. Research Methods and Approaches in Social Work Research. Aarhus University Press. Denmark. <http://ebookcentral.proquest.com.ezproxy.ulapland.fi/lib/ulapland-ebooks/reader.action?docID=1050580>. Viitattu 26.5.2017.
- Clark, Chris L. (2000): Social Work Ethics. Politics, Principles and Practice. Palgrave Macmillan. Printed and bound in Great Britain by CPI Antony Rowe, Chippenham and Eastbourne.
- Eskola, Marjatta (2003): Aina voi tehdä toisin. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.): Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. WS Bookwell Oy. Juva, 108–127.
- Eteläpelto, Anneli & Tynjälä, Päivi (2005): Johdanto. Teoksessa Eteläpelto, Anneli & Tynjälä, Päivi (toim.): Oppiminen ja asiantuntijuus. Työelämän ja koulutuksen näkökulmia. WSOY. Helsinki, 9-23.
- Filppa, Virpi (2002): Kansalaisten tarpeista sosiaalialan erityisosaamiseen. Osaamisen monimuotoisuutta jäsentämässä. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2002:9. Edita Prima Oy. Helsinki.
- Fook, Jan & Ryan, Martin & Hawkins, Linette 2000: Professional expertise: practice, theory, and education for working in uncertainty. Whiting & Birch. London.
- Freidson, Eliot (2001): Professionalism, the third logic: on the practice of knowledge. The University of Chicago Press. Printed in Great Britain.
- Goode, W. 1969: The Theoretical Limits of Professionalization. In: Ezioni, A. (ed.). The Semi-Professions and Their Organization. Teachers, Nurses, Social Workers. New York: T Free Press, 266-313.
- Gothard, Sol 1989: Power in the Court: The Social Worker as an Expert Witness. Social Work; Jan 1989; 34, 1; Social Science Database. <http://search.proquest.com.ezproxy.ulapland.fi/socscijournals/docview/215270655/CABEBA27D0C94E13PQ/2?accountid=11989>. Viitattu 26.5.2017.
- Haavisto, Kari & Kananoja, Aulikki 2017: Sosiaali- ja terveydenhuollon rakenneuudistus. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.): Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma Oy. Tallinna, 144–155.

- Hamilton, Gordon 1951: Theory and Practice of Social Case Work. New York and London: Columbia University Press.
- Hankesuunnitelma 2015: <http://www.luc.fi/loader.aspx?id=fdcfla98-d37a-4448-ad79-6c5f05b06a92>, luettu 2.3.2017
- Helminen, Jari (2013): Päämääränä sosiaalialan ammattilaisuus. Sosiaaliohjaajien näkemyksiä ammattialasta. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi.
- Helminen, Jari & Lähteinen, Sanna (toim.) 2013: Yhteisellä tiellä: sosiaalialan ja sosiaalityön korkeakoulut aiemmin hankitun osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen (AHOT) kehittäjinä: AHOT korkeakouluissa -hanke (ESR): sosiaalialan korkeakoulutuksen osahanke: loppujulkaisu. Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto Sosnet 2013. Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2010: Tutki ja kirjoita. 15.–16. osin uudistettu painos. 1. painos 1997. Tammi. Helsinki.
- HTK-ohje 2012: Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Viitattu 25.4.2017. <http://www.tenk.fi/fi/htk-ohje>.
- Hämäläinen, Juha 1987: Laadullinen sosiaalitytökimus käytännössä. Johdatus laadullisen tutkimuksen ”käsityötaitoon”. Kuopion yliopiston julkaisuja. Tilastot ja selvitykset 2/1987. Kuopion yliopiston painatuskeskus.
- Hämäläinen, Juha (2015): Tiedontuotanto sosiaalityön rakenteellisena kysymyksenä. Teoksessa Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana (toim.): Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Painettu EU:ssa (2. painos), 64–86.
- Julkunen, Raija (2004): Hyvinvointipalvelujen uusi politiikka. Teoksessa Henriksson, Lea & Wrede, Sirpa (toim.): Hyvinvointityön ammatit. Yliopistopaino. Helsinki, 168–186.
- Kananoja, Aulikki (2007): Sosiaalityö ammattina. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo & Laiho, Kristiina & Sarvimäki, Pirjo & Karjalainen, Pekka & Seppänen, Marjaana: Sosiaalityön käsikirja. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä, 17–23.
- Kananoja, Aulikki 2017a: Sosiaalityö ammattina. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.): Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma Oy. Tallinna, 27–32.
- Kananoja, Aulikki 2017b: Asiakastyön yleiset lähtökohdat sosiaalialalla. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.): Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma Oy. Tallinna, 173–192.
- Kansa-koulu-hanke. <http://www.socom.fi/kansa-koulu/>. Viitattu 4.8.2017.
- Karila, Kirsti & Ropo, Eero (1997): Näkökulmia asiantuntijuuden olemukseen ja kehittymiseen opettajatutkimusten valossa. Teoksessa Kirjonen, Juhani & Remes, Pirkko & Eteläpelto, Anneli (toim.): Muuttuva asiantuntijuus. Jyväskylän yliopistopaino. Jyväskylä, 149–157.
- Karjalainen, Pekka & Sarvimäki, Pirjo (toim.) (2005): Sosiaalityö hyvinvointipolitiikan välineenä 2015 -toimenpideohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2005: 13. Yliopistopaino. Helsinki.

- Karttunen, Teija & Strömberg-Jakka, Minna (2012): Aluksi. Teoksessa Strömberg-Jakka, Minna & Karttunen, Teija (toim.): Sosiaalityön haasteet. Tukea ammattilaisten arkeen. Bookwell Oy. Juva, 7–12.
- Karvinen, Synnöve 1996: Sosiaalityön ammatillisuus modernista professionaalisuudesta reflektiiviseen asiantuntijuuteen: The ideas of professional method and reflective practice in social work from modern professionalism to new expertise. Väitöskirja Kuopion yliopisto.
- Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Rantalaiho, Ulla-Maija & Salonen, Jari (2007): Työn ohjaus sosiaalityössä. Edita Prima Oy. Helsinki, 77–91. (1. painos)
- Karvinen, Niinikoski-Synnöve & Salonen, Jari & Meltti, Tero & Yliruka, Laura & Tappola-Haapala, Maria & Björkenheim, Johanna (2005): Konstikas sosiaalityö 2003. Suomalaisen sosiaalityön todellisuus ja tulevaisuudennäkymät. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2005:28. Yliopistopaino. Helsinki.
- Kemppainen, Tarja 2006: Sosiaalityöntekijät 2015. Teoksessa Vuorensyrjä, Matti & Borgman, Merja & Kemppainen, Tarja & Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli 2006: Sosiaalialan osaajat 2015. Sosiaalialan osaamis-, työvoima- ja koulutustarpeiden ennakointihanke (SOTENNA): loppuraportti. Sosiaalityön julkaisusarja 4. Tampereen yliopistopaino.
- Kemppainen, Tarja & Koskinen, Simo & Pohjola, Anneli & Urponen, Kyösti 1998: Sosiaalityö epävarmuuden oloissa. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 28. Laoin Yliopistopaino. Rovaniemi.
- Kilpeläinen, Arja (2009): Luhmannin ekologinen kommunikaatio teoreettisena lähestymistapana sosiaalityössä. Teoksessa Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli & Pörsö, Tarja (toim.): Sosiaalityö ja teoria. WS Bookwell Oy. Juva, 67–84.
- Kilpeläinen, Arja & Sankala, Jukka (2010): e-osaaminen sosiaalityön asiantuntijuutta rakentamassa. Teoksessa Pohjola, Anneli & Kääriäinen, Aino & Kuusisto-Niemi, Sirpa (toim.): Sosiaalityö, tieto ja teknologia. WS Bookwell Oy. Juva, 271–290.
- Kirjonen, Juhani (1997): Johdanto. Teoksessa Kirjonen, Juhani & Remes, Pirkko & Eteläpelto, Anneli (toim.): Muuttuva asiantuntijuus. Jyväskylän yliopistopaino. Jyväskylä, 11–27.
- Kirjonen, Juhani & Remes, Pirkko & Eteläpelto, Anneli (toim.) 1997: Muuttuva asiantuntijuus. Jyväskylän yliopistopaino. Jyväskylä.
- Konttinen, Esa (1997): Professionaalinen asiantuntijatyö ja sen haasteet myöhäismodernissa. Teoksessa Kirjonen, Juhani & Remes, Pirkko & Eteläpelto, Anneli (toim.): Muuttuva asiantuntijuus. Jyväskylän yliopistopaino. Jyväskylä, 48–61.
- Korpinen, Johanna (2008): Istuntoja institutionaalisen katseen alla. Lastensuojelun suulliset käsittelyt hallinto-oikeudessa. Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print. Tampere.
- Krok, Suvi (2012): Sosiaalityön asiantuntijaksi kasvaminen. Teoksessa Tuohino, Noora, Pohjola, Anneli, & Suonio, Mari (toim.): Sosiaalityön käytännönopetus liikkeessä.
- Kuusela, Pekka 2004: Sosiaalisen maailman tasot ja toimijat. Esseitä sosiaalitieteiden ja arviointitutkimuksen metodologiasta. Oy UNIPress. Suomi.
- Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 817/2015:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150817>. Viitattu 13.6.2017.

- Launis, Kirsti (1997): Moniammatillisuus ja rajojen ylitykset asiantuntijatyössä. Teoksessa Kirjonen, Juhani & Remes, Pirkko & Eteläpelto, Anneli (toim.): Muuttuva asiantuntijuus. Jyväskylän yliopistopaino. Jyväskylä, 122–133.
- Lehtinen, Erno & Palonen, Tuire (1997): Tiedon verkostoituminen – haaste asiantuntijuudelle. Teoksessa Kirjonen, Juhani & Remes, Pirkko & Eteläpelto, Anneli (toim.): Muuttuva asiantuntijuus. Jyväskylän yliopistopaino. Jyväskylä, 103–121.
- Luc-Finna: Lapin korkeakoulukirjaston aineistot. Hakuehdot: (Aihe: sosiaalityö* AND Aihe: osaa* OR asiantunt*).
https://luc.finna.fi/ulapland/Search/Results?filter%5B%5D=search_daterange_mv%3A%22overlap%7C%5B0+TO+2018%5D%22&hiddenFilters%5B%5D=%23%3A%22%28building%3A0%2FLUC%2F%29+OR+%28building%3A0%2FNRL%2F%29%22&join=AND&bool0%5B%5D=AND&lookfor0%5B%5D=sosiaality%C3%B6%2A&lookfor0%5B%5D=osaa%2A+OR+asiantunt%2A&type0%5B%5D=Subject&type0%5B%5D=Subject&sort=main_date_str+asc. Viitattu 27.5.2017.
- McCracken, Stanley G. & Marsh, Jeanne C. Practitioner Expertise in Evidence-Based Practice Decision Making. Research on Social Work Practice; 18.4 (Jul 2008): 301. Thousand Oaks. <https://search-proquest-com.ezproxy.ulapland.fi/docview/195405241?accountid=11989>. Viitattu 26.5.2017.
- Muhonen, Reetta & Puuska, Hanna-Mari 2014: Kansallista tiedettä tekemässä. Teoksessa Muhonen, Reetta & Puuska, Hanna-Mari (toim.): Tutkimuksen kansallinen tehtävä. Vastapaino. Vantaa, 11–33.
- Mutka, Ulla 1998: Sosiaalityön neljäs käänne: asiantuntijuuden mahdollisuudet vahvan hyvinvointivaltion jälkeen. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
- Mäki, Helmi 1966: Yksilökohtainen sosiaalityö. Sosiaalityöntekijöiden yksittäistapausten erittely. Licensiaatintyö. Helsinki. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta.
- Mäkinen, Jarkko & Olkinuora, Erkki & Rinne, Risto & Suikkanen, Asko 2006: Elinikäisestä työstä elinikäiseen oppimiseen. PS-kustannus. Keuruu.
- Niemelä, Pauli (2009): Ihmisen toiminnallisuus ja hyvinvointi sosiaalityön teoreettisen ymmärryksen perustana. Teoksessa Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.): Sosiaalityö ja teoria. WS Bookwell Oy. Juva, 209–236.
- Nikander, Pirjo (2011): Laadullisten aineistojen litterointi, kääntäminen ja validiteetti. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.): Haastattelun analyysi. Osuuskunta Vastapaino. Tallinna, 432–445.
- Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007: Aiemmin hankitun osaamisen tunnustaminen korkeakouluissa. Aiemmin suoritettujen opintojen ja aiemmin hankitun osaamisen tunnustaminen korkeakouluissa –työryhmä. Opetusministeriö, koulutus- ja tiedepolitiikan osasto 2007.
- Paasio, Petteri 2017: Sosiaalityö ja vaikuttavuus. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.): Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma Oy. Tallinna.
- Palonen, Tuire & Gruber, Hans (2010): Satunnainen, rutiininomainen ja tietoinen osaaaminen. Teoksessa Collin, Kaija & Paloniemi, Susanna & Rasku-Puttonen, Helena

- & Tynjälä, Päivi (toim.): Luovuus, oppiminen ja asiantuntijuus. WSOYpro Oy. Helsinki, 41–56.
- Pekkarinen, Elina & Tapola-Haapala, Maria (2009): Kriittinen realismi sosiaalityössä – tiedontuotannosta emansipaatioon. Teoksessa Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.): Sosiaalityö ja teoria. WS Bookwell Oy. Juva, 183–205.
- Pohjola, Anneli (2003): Sosiaalityön koulutuksen tila ja paikka. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.): Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. WS Bookwell Oy. Juva, 145–165.
- Pohjola, Anneli & Kemppainen, Tarja & Väyrynen, Sanna 2012 (toim.): Sosiaalityön vaikuttavuus. Juvenes Print. Tampere.
- Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana 2014 (toim.): Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Painettu EU:ssa.
- Pylväs, Maria (2003): Sosiaalityön asiantuntijuus erikoissairanhoidossa. Tapaustutkimus yliopistollisen sairaalan sosiaalityöstä. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 8. Oulun kaupungin painatuskeskus.
- Raitakari, Suvi (2002): Sosiaalityön marginaalistatus. Asiakkuus ja asiantuntijuus modernin ja postmodernin tulkintakehyksessä. Teoksessa Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.): Marginaalit ja sosiaalityö. Paino Kopijyvä Oy. Jyväskylä, 44–62.
- Rantalaiho, Kari (1997): Osaamisen luonteesta. Teoksessa Kirjonen, Juhani & Remes, Pirkko & Eteläpelto, Anneli (toim.): Muuttuva asiantuntijuus. Jyväskylän yliopistopaino. Jyväskylä, 246–252.
- Rantalaiho, Liisa (2005): Loppusanat. Teoksessa Henriksson, Lea & Wrede, Sirpa (toim.): Hyvinvointityön ammatit. Yliopistopaino. Helsinki, 235–242.
- Raunio, Kyösti 1999: Positivismi ja ihmistiede. Sosiaalitutkimuksen perustat ja käytännöt. Tammer-Paino Oy. Tampere.
- Raunio, Kyösti (2011): Olennainen sosiaalityössä. Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki, 2. uudistettu laitos.
- Richmond, Mary E. 1971: What is social case work? New York: Arno Press & The New York Times.
- Ronkainen, Suvi & Pehkonen, Leila & Lindholm-Yläne, Sari & Paavilainen, Eija 2014a: Tutkimuksen voimasanat. Sanoma Pro Oy. Helsinki. 1.–3. painos.
- Ronkainen, Suvi, & Suikkanen, Asko & Kunnari, Marika 2014b: Tieteellinen tieto ja tutkimuksen yhteiskunnallinen tehtävä. Teoksessa Muhonen, Reetta & Puuska, Hanna-Mari (toim.): Tutkimuksen kansallinen tehtävä. Vastapaino. Vantaa, 87–118.
- Ruusuvuori, Johanna (2011): Litteroijan muistilista. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.): Haastattelun analyysi. Osuuskunta Vastapaino. Tallinna, 424–431.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (2011): Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.): Haastattelun analyysi. Osuuskunta Vastapaino. Tallinna, 9–36.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006): KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkis-

to [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. Viitattu 3.3.2017.

Saariluoma, Pertti (1997): Eksperttiys ja kognitiiviset perusprosessit. Teoksessa Kirjonen, Juhani & Remes, Pirkko & Eteläpelto, Anneli (toim.): Muuttuva asiantuntijuus. Jyväskylän yliopistopaino. Jyväskylä, 225–232.

Sarajärvi, Anneli & Tuomi, Jouni (2011): Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Vantaa, 7., uudistettu laitos.

Saurama, Erja & Julkunen, Ilse (2009): Lähestymistapana käytäntötutkimus. Teoksessa Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.): Sosiaalityö ja teoria. WS Bookwell Oy. Juva, 293–314.

Sipilä, Anita (2011): Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet – Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä. Kopijyvä Oy. Joensuu.

Sirkka, Katriina (2015): Sosiaalityön rakenteellinen asiantuntijuus. Teoksessa Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja & Seppänen, Marjaana (toim.): Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Painettu EU:ssa (2. painos), 118–135.

Sociopolis-hanke: <http://www.luc.fi/Sociopolis/sociopolis-hanke>. Viitattu 13.6.2017.

Sociopolis-hankkeen kyselylomake: <http://www.luc.fi/loader.aspx?id=a2b930e3-c7eb-4fc2-8ee4-7d4e11344e88>. Viitattu 9.6.2017.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301#Pidp432975216>. Viitattu 26.5.2017.

Sosiaalityön käsikirja 2017: Toimittanut Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki. Tietosanoma Oy. Tallinna, 271–400.

Sosnet yliopistoverkosto (2014a): Sosiaalityön kansainvälisen määritelmän suomennos. <http://www.sosnet.fi/Suomeksi/Koulutus/Peruskoulutus/Sosiaalityon-maarittely/Kv-maaritelma>. Viitattu 21.4.2016.

Sosnet yliopistoverkosto (2014b): Sosnetin sosiaalityön määritelmä. <http://www.sosnet.fi/Suomeksi/Koulutus/Peruskoulutus/Sosiaalityon-maarittely/Sosnetin-maaritelma>. Viitattu 21.4.2016.

Talentia: Sosiaalihuollon ammattihenkilölaki.
http://www.talentia.fi/tyoelama/sosiaalihuollon_ammattihenkilolaki. Viitattu 13.6.2017.

Talentian tiedotteet 2016: Sosiaalityön tutkimuksen seura etsii kirjoittajia vuosikirjaansa, 29.4.2016, 12.38.
http://www.talentia.fi/ajankohtaista/talentian_tiedotteet/sosiaalityon_tutkimuksen_seura_etsii_kirjoittajia_vuosikirjaansa.8123.news?164_o=40. Viitattu 26.5.2017.

Tapola-Haapala, Maria (2011): Sosiaalityön ammattilaiset refleksiivisinä toimijoina. Tutkimus erikoistumiskoulutuksesta Margaret Archerin teorian valossa. Sosiaalityö-tieteiden laitoksen julkaisuja 2011:4. Unigrafia. Helsinki.

Toiviainen, Hannu & Hänninen, Hannu 2006: Työn rajanylitykset oppimisen ja tutkimuksen haasteena. Teoksessa Toiviainen, Hannu & Hänninen, Hannu (toim.)

- 2006: Rajanylitykset työssä. Yhteistoiminnan ja oppimisen uudet mahdollisuudet. PS-kustannus. Juva, 9–24.
- Toiviainen, Hannu & Hänninen, Hannu (toim.) 2006: Rajanylitykset työssä. Yhteistoiminnan ja oppimisen uudet mahdollisuudet. PS-kustannus. Juva.
- Toom, Auli & Onnismaa, Jussi & Kajanto, Anneli (toim.) 2008: Hiljainen tieto – tietämistä, toimimista, taitavuutta. Aikuiskasvatuksen 47. vuosikirja. Kansanvalistus-seura. 1.-2. painos. Gummerus Kirjapaino Oy.
- Tuohino, Noora & Pohjola, Anneli, & Suonio, Mari (2012): Sosiaalityön käytännönopetus kohti tutkimusperustaista työelämäsuhteissa oppimista. Teoksessa Tuohino, Noora & Pohjola, Anneli, & Suonio, Mari (toim.): Sosiaalityön käytännönopetus liikkeessä. SOSNET julkaisuja 5. Juvenes Print. Tampere, 8–18.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2017a: Hyvä tieteellinen käytäntö -ohje. Johdanto. Viitattu 25.4.2017. <http://www.tenk.fi/fi/htk-ohje/johdanto>. Osoite uudistunut. <http://www.tenk.fi/>. Tarkistettu 4.8.2017.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2017b: Hyvä tieteellinen käytäntö. Viitattu 25.4.2017. <http://www.tenk.fi/fi/htk-ohje/hyva-tieteellinen-kaytanto>. Osoite uudistunut. <http://www.tenk.fi/>. Tarkistettu 4.8.2017.
- Tynjälä, Päivi (2010): Asiantuntijuuden kehittämisen pedagogiikkaa. Teoksessa Collin, Kaija & Paloniemi, Susanna & Rasku-Puttonen, Helena & Tynjälä, Päivi (toim.): Luovuus, oppiminen ja asiantuntijuus. WSOYpro Oy. Helsinki, 79–95.
- Tynjälä, Päivi & Nuutinen, Anita (1997): Muuttuva asiantuntijuus ja oppiminen korkeakoulutuksessa. Teoksessa Kirjonen, Juhani & Remes, Pirkko & Eteläpelto, Anneli (toim.): Muuttuva asiantuntijuus. Jyväskylän yliopistopaino. Jyväskylä, 182–195.
- Vaininen, Satu (2008): Sosiaalityöntekijät sosiaalisen ammattilaisina. Sosiaalityöntekijöiden ja yhteistyökumppaneiden käsitykset sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijöiden ammatillisesta toiminnasta 2000-luvun alussa. Tampereen yliopistopaino Oy - Juvenes Print. Tampere.
- Vuorensyrjä, Matti & Borgman, Merja & Kemppainen, Tarja & Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli 2006: Sosiaalialan osaajat 2015. Sosiaalialan osaamis-, työvoima- ja koulutustarpeiden ennakointihanke (SOTENNA): loppuraportti. Sosiaalityön julkaisusarja 4. Tampereen yliopistopaino.
- Ylinen, Satu (2008): Gerontologinen sosiaalityö. Tiedonmuodostus ja asiantuntijuus. Kopijyvä Oy. Kuopio.
- Kuviolähde: Kuvio 1: Kartta aineistonkeruualueesta.
<http://www.luc.fi/Sociopolis/tutkimus/Osaamiskartoitus>. Viitattu 13.6.2017.
- Julkaisematon lähde: Seppälä, Henna 2016: Sosiaalityön rajoja pakeneva asiantuntijuus – jäsenyyksiä sosiaalityön asiantuntijuudesta ja osaamisesta. Kandidaatin tutkielma. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Painossa oleva lähde: Kemppainen, Tarja & Arola, Heli & Helavirta, Susanna & Martin, Maria & Niskala, Asta & Seppälä, Leena & Tiitinen, Laura & Vuorijärvi, Petri 2017: Sosiaalialan osaaminen Lapissa. Yhteyshenkilö: Kemppainen Tarja, tarja.kemppainen@ulapland.fi.

Liitteet

Liite 1. Teemahaastattelurunko

TEEMAHAASTATTELU KUNTAKÄYNNILLÄ

- 1) **Mitä kuuluu?**
- 2) **Mitkä asiat kunnassanne nyt puhuttaa? Mitkä ilmiöt ovat esillä? Mitä ne tarkoittavat asiakkaan näkökulmasta?**
- 3) **Oletko huolissasi sosiaalialan tilanteesta/asemasta tällä hetkellä?**
Jos niin miksi? Mitä hyötyä/hyvää sote-uudistus voi tuoda sosiaalialalle?
- 4) **Mitä uusi asiakkuus merkitsee osaamisen näkökulmasta?**
- 5) **Sosiaalialan perusosaaminen**
Mitä on sosiaalialan perusosaaminen, joka erottaa sen muiden ammattilaisten tekemästä työstä (esim. lääkäri, sairaanhoitaja)?
- 6) **Sosiaalialan erityisosaaminen**
Mitä on sosiaalialan erityisosaaminen?
- 7) **Millaista osaamista sosiaalialalla tarvitaan tulevaisuudessa?**
Miten muuttuvat sote-rakenteet vaikuttavat tulevaisuuden osaamistarpeisiin?
Entä onko olemassa jotakin osaamista, jota ei enää tarvita?
Mitä sosiaalialan osaamista tarvitaan lähellä asiakasta/kuntalaista ja mitä voidaan siirtää etäämmälle esim. erä-alueelle?
- 8) **Mitä korkeakoulut ja Poske voisivat tehdä sosiaalialan ja sen työntekijöiden hyväksi Lapissa?**
Mitä koulutusta tarvittaisiin?
- 9) **Miten nykyistä sosiaalialan koulutusrakennetta tulisi kehittää?**
- 10) **Mitä muuta haluaisit vielä sanoa?**
- 11) **Ryhmähaastattelun päätös ja kiitokset**

Liite 2. Aineiston rakentuminen

ALKUPE- RÄISILMAISU	ALALUOKKA	YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA	YHDISTÄVÄ LUOKKA
H1S9, H1S12, H2S19, H2S21, H2S23, H2S24, H2S25, H2S54, H2S55, H2S57, H2S61, H2S62, H2S63, H2S66, H2S70, H2S78, H3S82, H3S85b, H3S92, H3S96, H3S97, H3S98, H3S101, H3S102, H3S103a, H3S103d, H3S106, H3S107, H3S108, H3S111, H3S113, H3S119, H3S120, H4S121, H4S122, H4S126, H4S127, H4S132, H4S136, H4S149, H4S150, H4S151	työskentelyraken- teen puuttuminen, resurssipula vanhus- sosiaalityön perhe- hoidossa, ajan puute, kollegoiden puute, oman alan esimiehen puute, kokeneiden kollegoiden puute, puute yhteiskuntara- kenteellisessa sys- teemissä, moniam- matillisten työsken- telyrakenteiden puu- te, puute yhteistyön mahdollistavissa työskentelyraken- teissa, yhtenäisten tietojärjestelmien puute, rakenteellisen sosiaalityön mahdol- listavan työskentely- rakenteen puute, henkilöstöpula	<i>resurssipula, ajan puute, henkilös- töpula, työsken- telyrakenteen puute, yhteiskun- tarakenteellinen puute</i>	Resurssipula	Rakenteelli- set ja ole- mukselliset tekijät
H1S7, H1S11, H2S27, H2S36, H2S50, H2S59, H2S60, H2S64, H3S80, H3S118a, H4S121, H4S122, H4S125, H4S141, H4S142, H4S143, H4S147, H4S149, H4S161, H4S162a,	organisaatiomuutos, muutokset työsken- telyrakenteissa ja - tavoissa, muutokset asenteissa, työn muutokset, muutok- set työnkuissa, ammattien muuttu- minen, lakimuutok- set, muutokset, kult- tuuriset muutokset, muutokset perhera- kenteissa, ilmiöiden muuttuminen, on- gelmien muuttumi- nen, maailman	<i>muutokset, muu- tokset työskente- lyrakenteissa ja - tavoissa, laki- muutokset</i>	Muutokset	

H4S163, H4S164, H4S165	muuttuminen			
H1S8, H2S20, H2S24, H2S28, H3S94, H4S140, H4S141, H4S142, H4S144, H4S145a, H4S147, H4S148	ongelmat työläitä, ongelmat haastavia, ongelmat vaikeita, ongelmat monimuo- toisia, ongelmat mo- nimutkaisia, ongel- mat uusia	<i>ongelmat haas- tavia ja muuttu- via</i>	Ongelmien luonne	
H1S3, H1S4, H1S6, H1S11, H2S26, H2S30, H2S31, H2S39, H2S40, H2S64, H2S65, H2S67, H2S71, H2S76, H2S77, H3S81, H3S85a, H3S91, H3S102, H3S103b, H3S103c, H3S104b, H3S104c, H4S124, H4S145b, H4S146, H5S166	puutteita yhteisvas- tuullisuudessa, kommunikaation puute yhteistyötaho- jen kanssa, työnjaol- liset haasteet sosiaa- lityöntekijöiden ja eri ammattiryhmien kesken [opetushenki- lökunta, sosiaalioh- jaaja, opinto-ohjaaja, koulupsykologi, kou- lujen terveydenhuol- tohenkilökunta], työnjaolliset haas- teet eri ammatti- ryhmien kesken, päällekkäisen työn tekeminen eri am- mattiryhmien kes- ken, kommunikointi- haasteet yhteistyö- tahojen kanssa, eri ammattiryhmien työtehtävien limit- tyminen, monialai- sen yhteistyön puu- te, vastuunjaon on- gelmat eri tahojen kesken	<i>monialaisen yh- teistyön haas- teet, kommuni- kointihaasteet, työnjaolliset haasteet, puut- teita yhteisvas- tuullisuudessa</i>	Monialaisen yhteistyön haasteet	Vuorovaiku- tukselliset tekijät
H1S1, H1S2, H1S5, H2S33, H2S45, H2S46, H2S47, H2S70, H2S75, H3S104a, H3S104c, H3S105	eri tahot ja ammatti- ryhmät määrittävät ja ratkaisevat on- gelmia erilain	<i>eriävät ongelmi- en selitys- ja rat- kaisutavat</i>		
H2S58, H2S72,	rehtorilla auktori-	<i>auktoriteet-</i>		

H3S90, H3S91	teettia kouluyhteisössä, lääkrillä auktoriteettia terveydenhuollon toimintaympäristössä	<i>tiasemat koulu-yhteisössä ja terveydenhuollon toimintaympäristössä</i>	
H1S16, H2S22, H2S31, H2S32, H2S34, H2S37, H2S38, H2S40, H2S47, H2S48, H2S51, H2S52, H2S53, H2S67, H2S68, H2S70, H2S73, H2S77, H2S78, H3S80, H3S84, H3S85a, H3S89, H3S93, H4S123, H4S128, H4S129, H4S130, H4S131	asiakkailla tiedon puute yhteiskunnan auttamisrakenteista, tiedon puute sosiaalityöstä, muilla ammattiryhmillä tiedon puute sosiaalityöstä [opetushenkilökunta, terveydenhuollon työntekijät, TE-toimen työntekijät, kouluterveydenhoitajat], tiedon puute sosiaalityöntekijän salassapitovelvollisuudesta, asiakkailla tiedon puute sosiaalityöstä, eri ammattiryhmillä tiedon puute toisten ammattiryhmien työstä	<i>tiedon puute sosiaalityöstä, tiedon puute toisten ammattiryhmien työstä</i>	Tiedon puute
H2S22, H2S26, H2S30, H2S31, H2S32, H2S34, H2S35, H2S37, H2S38, H2S39, H2S40, H2S47, H2S48, H2S64, H2S67, H2S68, H3S80, H3S81, H3S86a, H3S89, H4S123, H4S128, H4S129, H4S130, H4S131	sosiaalityön rooli epäselvä muille ammattiryhmille, sosiaalityön rooli epäselvä opetushenkilökunnalle	<i>sosiaalityön rooli epäselvä</i>	
H1S14, H2S48, H2S51, H2S52, H2S53, H2S70, H2S73, H2S78, H3S84, H3S93, H4S131, H4S152	ennakkoluulot vanhussosiaalityön perhehoitoa kohtaan, ennakko-odotukset ja -käsitykset sosiaalityötä kohtaan, mielikuvat sosiaalityöstä, ennakkoluulot sosiaalityötä kohtaan	<i>ennakkokäsitykset</i>	
H1S1, H1S2,	eri tahot ja ammatti-	<i>asenteet, asen-</i>	Asenteet

H1S5, H1S10, H1S13, H1S14, H1S17, H2S33, H2S56, H4S133b, H4S137, H4S138, H4S139, H4S150, H4S152	ryhmät asennoituvat asioihin ja ongelmiin erilain, asennoituminen yhteistyötahoihin, asennoituminen vanhussosiaalityön perhehoitoon, asennoituminen sosiaaliin ongelmiin, asenteet sosiaalityötä kohtaan	<i>noituminen ongelmiin, asenteet sosiaalityötä kohtaan</i>		
H4S137	sosiaalihuollon asiakkaiden asennoituminen ongelmiinsa	<i>sosiaalihuollon asiakkaat eivät halua asioilleen näkyvyyttä</i>		
H1S15, H1S18, H3S79, H3S83, H3S86b, H3S87, H3S88, H3S99, H3S117b, H4S160, H5S167, H5S168, H5S169	esimerkkejä sosiaalityön erityisosaamisalueista [vanhussosiaalityö, vammaisosiaalityö, terveydenhuollon sosiaalityö, perheneuvolan sosiaalityö, mielen-terveystyön sosiaalityö], sosiaalityön laaja-alaisuus yksittäisen sosiaalityön toimintasektorin sisällä, sosiaalityön ydinosamisen heterogeenisyys sosiaalityön eri toimintasektoreiden välillä ja sisällä, sosiaalityön työnkuvien heterogeenisyys sosiaalityön eri toimintasektoreiden välillä ja sisällä	<i>sosiaalityön laaja-alaisuus</i>	Sosiaalityön olemus	Sosiaalityön sisäiset tekijät
H2S49, H4S133a	sosiaalityön vaikuttavuutta haastava mitata ja osoittaa	<i>sosiaalityön vaikuttavuuden problematiikka</i>		
H3S98, H3S100, H3S101, H3S102, H3S103a, H3S115, H3S116	tiedon puute sosiaalityön eri toimintasektoreiden kesken, tiedon kulun ongelmat sosiaalityön eri toimintasektoreiden kesken	<i>tiedon puute sosiaalityöntekijöiden kesken</i>	Tiedon puute	
H2S29, H2S30, H2S36, H2S68, H2S69a,	sosiaalityön erityisyyttä suhteessa muihin ammattiryh-	<i>epäselvä ammatti-identiteetti</i>		

H2S69b	miin haastava tunnistaa, sosiaalityön teoriaa haastava tunnistaa, oma rooli epäselvä monialaisessa työyhteisössä		
H3S115, H3S116, H4S159	sosiaalityön koulutuksen ja teorian kohtaamattomuus käytännön sosiaalityön kanssa, yliopisto-opettajilla tiedon puutetta käytännön sosiaalityöstä	<i>sosiaalityön koulutuksen ja käytännön sosiaalityön kohtaamattomuus</i>	
H2S74, H3S114, H3S117a, H4S153	sosiaalityöntekijöillä ei välineitä ryhmävetoon, vastavalmistuneilla sosiaalityöntekijöillä ei tietoa etuusjärjestelmästä, sosiaalityöntekijöiden kirjallisissa taidoissa puutteita	<i>keskeinen puute koulutuksessa</i>	Puutteet koulutuksessa
H2S29, H2S41, H2S42, H2S43, H2S44, H3S80	sosiaalityön teoriaa haastava tunnistaa, sosiaalityön ydinosaamista vaikea sanoittaa, sosiaalityön ydinosaaminen vaikeasti määritelty, sosiaalityön roolia ja tehtäviä hankala sanoittaa	<i>sosiaalityön ydinosaaminen vaikeasti määritelty</i>	
H4S154, H4S155, H4S156, H4S157, H4S158	sosiaalityöntekijöiden käyttämä lakikie- li haastaa sosiaalityön ymmärrettävyyttä, sosiaalityöntekijöiden käyttämät tutkimukselliset käsitteet haastavat sosiaalityön ymmärrettävyyttä, käsitteellistyneet käytännöt haastavat asiakkaan ymmärrystä sosiaalityöstä, käsitteellistyneet käytännöt eriyttävät arkielämästä ja sosiaalisten ongelmien ymmärtämisestä	<i>käsitteellistyneet käytännöt</i>	

H3S96, H3S97, H3S98, H3S100, H3S101, H3S102, H3S118b	kommunikaation ja yhteistyön puute eri sosiaalityön toimintasektoreiden välillä, yhteistyöhaasteet sosiaalityön eri toimintasektoreiden kesken, puute yhteistyön mahdollis- tavissa työskentely- rakenteissa, tiedon kulun ongelmat sosi- aalityön eri toimin- tasektoreiden välillä, päällekkäisen työn tekeminen sosiaali- työn eri toimintasek- toreiden kesken	<i>yhteistyöhaas- teet sosiaalityön- tekijöiden kesken</i>	Sosiaalityön- tekijöiden toiminta	
H3S109, H3S110, H4S135b	ammattillisen itsear- vostuksen puute, ammatillinen vaati- mattomuus	<i>ammattillisen itsearvostuksen puute</i>		
H3S112, H4S134, H4S135a	sosiaalityöntekijöi- den aseman vahvuus monialaisessa työyh- teisössä riippuvainen sosiaalityöntekijöi- den omasta toimin- nasta, sosiaalityön- tekijöiden epäaktiivi- suus työnsä ja osaa- misensa esille tuomi- sessa	<i>sosiaalityönteki- jöiden toiminta, sosiaalityönteki- jöiden epäaktiivi- suus</i>		

Kuvio 5. Aineiston rakentuminen alaluokista yhdistäviin luokkiin.